

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
SOSYAL PROJELER VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YÖNETİMİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KADINA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDA FEMİNİST HAREKETİN VE
DEVLETİN KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIMI: İSTANBUL SÖZLEŞMESİ
ÖRNEĞİ

BEGÜM ÖZCAN

114706012

PROF. DR. NURHAN YENTÜRK

İSTANBUL

2019

KADINA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDA FEMİNİST HAREKETİN VE
DEVLETİN KARŞILAŞTIRMALI YAKLAŞIMI: İSTANBUL SÖZLEŞMESİ
ÖRNEĞİ

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FEMINIST MOVEMENT AND STATE
ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY: THE CASE OF
ISTANBUL CONVENTION

BEGÜM ÖZCAN

114706012

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nurhan Yentürk

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Yağmur Nuhrat

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. G. Demet Lüküslü

Yeditepe Üniversitesi

N. Yentürk

Yağmur Nuhrat

G. Demet Lüküslü

Tezin Onaylandığı Tarih: 20.06.2019

Toplam Sayfa Sayısı: 113

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) İstanbul Sözleşmesi
- 2) Patriyarka
- 3) Cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet
- 4) Feminist örgütlenme
- 5) Devlet

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Istanbul Convention
- 2) Patriarchy
- 3) Violence against women
- 4) The feminist movement
- 5) State

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, görüşlerini paylaşıp tezi zenginleştirmemi sağlayan jüri üyesi hocalarım Nurhan Yentürk, Yağmur Nuhrat ve lisans döneminden beri iletişimde kalmaktan mutluluk duyduğum sevgili hocam G. Demet Lüküslü'ye, yüksek lisans derslerini alıp bu alandaki çalışmaları ve deneyimleriyle bende etki bırakan Laden Yurttagüler, Alper Akyüz ve Yörük Kurtaran'a teşekkür ederim.

Beş senedir birlikte çalıştığım sevgili hocam Ayşe Buğra, Volkan Yılmaz ve Başak Akkan başta olmak üzere değerli iş arkadaşlarım Anıl, Batuğhan, Duygun, Nazlı, Oğuzhan, Püren, Remziye ve Simla'ya ofis ortamında bana sağladıkları desteklerden dolayı teşekkür ederim.

Bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturan Sylvia Walby ile tanışmama vesile olan arkadaşım Elifcan Çelebi'ye, tezi yazma sürecinde sıkıntılarımı dinleyip moralimi yerine getirmek için elinden geleni yapan sevgili dostlarım Varduhi, Gülyar, Fulya, Güneş, Pamir, Haris, Nazım, Remzi, Ozan, Ezgi, Vartan, Esra, Beste ve Gökçe'ye sabırları ve destekleri için teşekkür ederim.

Adına burada yer veremediğim ama desteğini hep hissettiğim birçok dostum var. Tüm bu süreçte arayıp soran, karşılaştığımızda motivasyonumu sağlamlaştırmak adına güzel dileklerde bulunan tüm arkadaşlarıma ve başta sevgili kardeşim Müge olmak üzere değerli aileme sonsuz teşekkürler.

Son olarak senelerdir kadının insan hakları için mücadele ve dayanışma içerisinde olan tüm kadınlara teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER	
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
ABSTRACT.....	viii
ÖZET	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. KAVRAMSAL TARTIŞMALAR.....	6
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANLAMAK.....	6
1.2. FEMİNİST YAKLAŞIMLAR.....	8
1.3. PATRİYARKA KURAMI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN	
KAVRAMSALLAŞTIRILMASI.....	10
1. 3. 1. Walby'nin Patriyarka Kuramı'nda Erkek Şiddeti.....	11
1. 3. 2. Kadınların Şiddete Karşı Direnişi.....	13
1. 3. 3. Toplumsal Cinsiyet ve Devlet Analizleri.....	14
1. 3. 4. Patriyarkanın Özelden Kamusal Alana – Kamusaldan Özel Alana	
Geçişi.....	16
1. 4. Kadın Hareketi ve Kesişimsellik.....	19
1. 5. Uluslararası Arenada Kadına Yönelik Şiddet ile İlgili Önlemler	
Alınmasının Kısa Tarihi.....	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2. TÜRKİYE ÖZELİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN DURUMU VE	
MÜCADELESİ.....	25
2. 1. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET.....	25
2. 2. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE FEMİNİST	
HAREKETİN KISA TARİHİ.....	30
2. 2. 1. Türkiye'de Feminist Yayınlar.....	31
2. 2. 2. Türkiye'de Kadın Aktivizmi ile Kamusal Alanın Dönüşümü.....	34
2. 3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALANINDA DEVLETİN	
KURUMSALLAŞMASI.....	39
2. 4. YASA YAPIMI VE İKTİDAR SÖYLEMİNDEKİ	
FARKLILIKLAR.....	45
2. 5. GREVİO ADAYLIĞI TARTIŞMASI.....	48
2. 6. TÜRKİYE'DEKİ FEMİNİST HAREKET VE İKTİDAR PARTİSİNE	
DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
3. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ.....	52
3. 1. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NİN KAPSAMI NEDİR?	52

3. 1. 1. İstanbul Sözleşmesi Maddelerinin Kısaca Değerlendirilmesi.....	54
3. 1. 1. 1. İstanbul Sözleşmesi'ndeki Tanımlar.....	55
3. 1. 1. 2. İstanbul Sözleşmesi'ndeki Şiddeti Önlemeye Yönelik Maddeler.....	55
3. 1. 1. 3. İstanbul Sözleşmesi'nde Yer Alan Koruma ve Destek Mekanizmaları.....	56
3. 1. 1. 4. İstanbul Sözleşmesi'nde Maddi Hukuk.....	57
3. 1. 1. 5. İstanbul Sözleşmesi'nde Soruşturma, Kovuşturma, Usul Hukuku ve Koruyucu Önlemler.....	57
3. 1. 1. 6. İstanbul Sözleşmesi'nde Göç ve Sığınma	58
3. 1. 1. 7. İstanbul Sözleşmesi'nde Uluslararası İş Birliği.....	58
3. 1. 1. 8. İstanbul Sözleşmesi'nin İzleme Mekanizması.....	58
3. 2. TÜRKİYE'NİN GREVIO RAPORU.....	59
3. 3. GREVIO'NUN TÜRKİYE RAPORU.....	63
3. 4. GÖLGE RAPORLAR	69
3. 4. 1. KADEM Gölge Raporu.....	70
3. 4. 2. KASAV Gölge Raporu.....	72
3. 4. 3. GİKAP Gölge Raporu.....	72
3. 4. 4. Bianet Gölge Raporu.....	73
3. 4. 5. İzleme Komitesinin Gölge Raporu.....	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	80
4. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET YAKLAŞIMININ WALBY'NİN PATRİYARKA KURAMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	80
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	90
KAYNAKÇA.....	94

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AKDER: Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BM: Birleşmiş Milletler

CAT: İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Uluslararası Sözleşme

CED: Kişilerin Zorla Kaybedilmelerine Karşı Korunmalarına Dair Uluslararası Sözleşme

CEDAW: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi

CERD: Her Türlü Irk Ayrımcılığının Yok Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme

CESCR: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

CCPR: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

CRC: Çocuk Hakları Sözleşmesi

CRPD: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

CSW: Kadının Statüsü Komisyonu

GİKAP: Gökkuşadı İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu

GREVIO: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzmanlar Grubu

HRC: İnsan Hakları Konseyi

ICC: Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü

KADEM: Kadın ve Demokrasi Derneği

KAMER: Kadın Merkezi Vakfı

KASAD-D: Kadın Sağlıkçılar Dayanışma Derneği

KASAUM: Ankara Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KİHEP: Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

LGBTQ: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender ve Queer

MWC: Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

STÖ: Sivil Toplum Örgütü

ŞÖNİM: Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TMK: Türk Medeni Kanunu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

YAZKO: Yazar ve Çevirmenler Kooperatifi

YÖK: Yükseköğretim Kurumu

ABSTRACT

Despite years of struggle, violence against women and domestic violence are still considered as the most significant examples of human rights violations regarding the contemporary situation of women's rights. Several projects have been launched at national and international levels in order to end the violence against women. With treaties and recommendations introduced and put into practice by the United Nations and European Commission, these projects contributed to the recognition of violence against women as a form of discrimination. These developments resulted in the establishment of international action platforms and strengthened the emphasis on the violence against women as a human rights violation.

With the contribution of the feminist movement, Turkey could not remain indifferent to these international developments and became a party to two important treaties such as CEDAW and Istanbul Convention. The efforts of the feminist movement in Turkey since the 1980s contributed to the institutionalization of the state's role in strengthening women's human rights and gender equality in society.

In this thesis, I firstly discuss Sylvia Walby's theory of patriarchy and the related concepts in the literature, then, I summarize the national and international achievements on the struggle to end the violence against women with an emphasis on the history of feminist movement in Turkey and the institutionalization of the state's role on women's human rights. After examining the reports on Istanbul Convention of European Commission which aims to end violence against women and domestic violence, I discuss the goals of the feminist movement in Turkey and the state's failures in the implementation the Convention by benefiting from Walby's theory of patriarchy.

Istanbul Convention which was signed in 2011 is a critical international policy/strategy document for the examination of violence against women. Additionally, the Convention has a key significance for the research on disagreements between the state institutions and women's organizations about the violence against women. This research would contribute to the literature on the

violence against women in Turkey and gender studies and provide an insight for the progressive policy-making processes through making a comparative analysis on the international norms about women's human rights and the examination of violence against women within the context of Turkey.

Keywords: Istanbul Convention, patriarchy, violence against women, the feminist movement, state.

ÖZET

Kadına yönelik şiddet ve hane içi şiddet yıllardır süre gelen mücadeleye rağmen, mevcut uygulamalara bakıldığında, hala insan hakları ihlallerinin en önemli örneklerinden biri olarak görülmektedir. Kadınların maruz kaldığı şiddete karşı ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çalışmalar hem Birleşmiş Milletler (BM) hem de Avrupa Komisyonu tarafından çeşitli sözleşme ve tavsiye kararları ile kadınlara uygulanan cinsiyete dayalı şiddetin kadınlara yönelik ayrımcılık olarak tanımlanmasına büyük katkı sunmuş, uluslararası eylem platformları oluşturulmuş ve kadına yönelik şiddetin insan hakkı ihlali olduğu vurgulanmıştır.

Uluslararası arenada tüm gelişmeler yaşanırken örgütlü feminist mücadelenin de katkısıyla bu gelişmelere Türkiye de kayıtsız kalmamış ve CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi gibi iki önemli anlaşmanın taraf devletlerinden biri olmuştur. Türkiye'deki feministlerin ve diğer kadın örgütlerinin 1980'li yıllardan itibaren sürdürdükleri çalışmalar kadının insan haklarının güçlenmesi ve kadın ve erkek arasındaki eşitliğin toplumda mümkün kılınması için devletin bu alanda kurumsallaşmaya gitmesine katkı sağlamıştır.

Bu tez kapsamında, öncelikli olarak Slyvia Walby'nin patriyarka kuramı ile literatürde yer alan kavramlar incelenmeye çalışılacak, sonrasında hem uluslararası hem ulusal kadına yönelik şiddetle mücadele alanındaki kazanımlar özetlenecek, Türkiye'deki feminist hareket tarihi ve devletin kadının insan hakları alanındaki kurumsallaşma süreci aktarılacaktır. Kadına yönelik ve hane içi şiddetin önlenmesine dair Avrupa Komisyonu sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi kapsamı ve sözleşmeye dair raporlar incelendikten sonra Walby'nin patriyarka kuramı ile Türkiye'deki feminist mücadelenin şiddet alanındaki beklentileri ve devletin sözleşmeyi uygulamasındaki eksiklikler tartışılacaktır.

2011 yılında imzalanan İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddetin incelenmesi açısından örnek uluslararası politika/strateji belgesi olmasının yanı sıra, devlet kurumları ile feminist kadın örgütleri arasında kadına yönelik şiddet konusunda

yaşanan fikir ayrılıklarının incelenmesinde kritik öneme sahiptir. Uluslararası anlamda kadının insan haklarına dair norm ve anlayışları yansıtan İstanbul Sözleşmesi üzerinden yapılacak izleme raporlarına dayanan karşılaştırmalı analiz, kadına yönelik şiddetin Türkiye bağlamında incelenmesi ile toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalara katkıda bulunacak ve ilerici politika yapım süreçlerine ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Sözleşmesi, patriyarka, cinsiyete dayalı kadına yönelik şiddet, feminist örgütlenme, devlet.

GİRİŞ

Cinsiyete dayalı insan hakkı ihlali olarak şiddet yıllardır feminist mücadele alanının gündeminde olan yapısal bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Bu yapısal sorunun çözümü için feministler hem uluslararası hem de ulusal düzeyde birçok toplantı organize etmiş, kampanya düzenlemiş, lobicilik faaliyeti yürütmüş, aktivist çalışmalarını projelendirerek patriyarkal sisteme karşı direniş göstermiş ve göstermeye devam etmektedir.. Bu faaliyetler kapsamında, kendi deneyimlerinden yola çıkarak kavramsal tartışma zemini oluşturmuş, patriyarkayı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, cinsiyete dayalı emek sömürsünü, şiddeti, devleti, kadınlara yönelik politikaları ele alarak kamusal alanda görünürlüklerinin arttırılması için seslerini çıkarmışlardır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesine yönelik çabalar devletleri bu alanda çalışmaya itmiş kadınların yasal anlamda kazanım elde etmelerine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler arasında ilk örnek olarak sunulan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme'nin (CEDAW) Komitesi 1992 tarihinde 19 sayılı tavsiye kararı ile kadınlara uygulanan cinsiyete dayalı şiddetin kadınlara yönelik ayrımcılık olarak tanımlanmasına büyük katkı sunmuştur. Bu katkıyı takiben 1993 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge yayınlamış, 1995 yılında uluslararası bir eylem platformu oluşturulmuştur. 2011 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi imzaya açılmıştır. 2017 senesinde ise BM şiddetle mücadelede kararlı bir adım atarak 35 sayılı tavsiye kararını yayınlamış ve kadına yönelik şiddetin insan hakkı ihlali olduğunu yeniden vurgulamıştır.

Uluslararası alanda ilerlemeler kaydedilirken örgütlü feminist mücadelenin de katkısıyla bu gelişmelere Türkiye de kayıtsız kalmamış, bir yandan ulusal düzeyde çalışmalarını yürütürken bir yandan da CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi gibi önemli iki anlaşmaya imza atarak taraf devlet olmuştur. Özellikle, 1980'li yıllardan itibaren kadınlar tarafından sürdürülen mücadele, kadının insan haklarının güçlenmesi ve kadın - erkek arasındaki eşitliğin toplumda mümkün kılınması için devletin kadına

yönelik ayrımcılık ve şiddetle mücadele konusunda kurumsallaşmaya gitmesine katkı sağlamıştır. Devletin patriyarkal düzenin koruyucusu ve devamlılığının sağlayıcısı olarak gören bazı feminist çevrelerce devletin bu alana müdahalesi eleştirilse de yurttaş olarak kadınların devlet nezdinde erkeklerle eşit olarak görülmesini ve bu eşitlikten doğan haklarla toplumda var olabilmesini önemli bir gelişme olarak değerlendiriyorum. Nitekim, mücadelenin amacı kadınlarla erkeklerin toplumda denk olarak görülmesi için verilmektedir.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, özellikle kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli ilerleme gerçekleştiren feminist örgütlenme son zamanlarda devlet eliyle irtibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye kadın ve erkek arasındaki eşitliği taahhüt eden uluslararası sözleşmelere imza atmasına rağmen, devlet yetkilileri, bürokratlar ve milletvekilleri tarafından kadın ve erkeğin birbirine eşit olmadığı, eşitlik yerine adaletin ön plana çıkarılarak bir alt üst ilişkisi yaratılmak istendiği hatta zaman zaman Sözleşme'ye atıfta bulunularak aile düzenini bozduğunun iddia edilerek Sözleşme'nin iptalinin istendiği gözlemlenmektedir. Bu dönüşümü patriyarka kuramı ile çözümlenmek aslında bu yapısal sorunun tarihselliğine ve devamlılığının sürdüğüne işaret etmektedir.

Tez kapsamında, kadına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti ele almak benim için önemliydi çünkü, bir kadın olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve bu eşitsizliğin getirdiği güçlükler gündelik hayatımda sürekli gündemimde olan bir konu olarak varlığını sürdürüyor. Her gün medyadan kadınların evde, işte, eğitimde, sokakta maruz kaldıkları şiddete tanık oluyoruz. Her yıl yüzlerce kadın partnerleri tarafından öldürülüyor. Cinsiyete dayalı bu şiddetin devamlılığını sorgulamak gerekiyor. Yaşam hakkı en temel insan hakkı iken kadınların bu hakkı gasp ediliyor ve hayatta kalan olarak mücadele veren kadınların ise onurlu yaşam hakkı sekteye uğruyor. Bu vakaların birçoğu ise kadınlarla aynı hanede yaşayan ya da daha önce aynı hanede yaşamış erkekler tarafından gerçekleştiriliyor. Durum böyle olunca radikal feministlerin kendilerine motto edindikleri “kişisel olan politiktir” söyleminin haklılığı oraya çıkıyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan

kaldırılması için bütüncül politikalara duyulan ihtiyaç sadece kamusal alan ile ilgili politikalarla sınırlı kalmamalı, özel olan alanı yani hane içini de kapsamalıdır.

Ev içerisinde emek görünmezken ev dışarısındaki emek güvencesiz ve esnek olarak karşımıza çıkmakta, eğitime erişimde ya da devamlılıkta sekteye uğramakta, sokakta taciz, hakaret, ısrarlı takip ve benzeri şiddet biçimleri ile kadınların toplumda ikincilleştirilmesine neden olmaktadır. Bu gidişatı değiştirmek için öncelikle cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve şiddetin nedeni olan patriyarkayı sorgulamakta fayda olacağını düşünüyorum. Bu çalışma kapsamında patriyarka kavramını aktarırken Slyvia Walby'nin patriyarka kuramını seçmemin sebebi ise Walby'nin patriyarka kuramını tek bir nedene bağlamadan, altı farklı bileşenle açıklamasıdır. Patriyarkanın tarihselliğini ve yapısal bir sorun olarak varlığını göz önünde bulundurursak patriyarkayı tek bir nedene dayanarak açıklamak eksik kalacaktır. Walby altı bileşenin ilki olarak patriyarkal üretim tarzını örnek vererek ev içerisindeki emeğin görünmezliğini ve ev içerisindeki erkek egemenliğini aktarırken, ücretli emek ile piyasa içerisindeki kadın emeğinin sömürüsüne değinmektedir. Üçüncü bileşen olan devletin politikalarında ve eylemlerinde patriyarkadan beslendiğini ve bir başka bileşen olan erkek şiddetini beslediğini anlatmaktadır. Tamamiyle heteronormatif ilişkileri içerisinde barındıran ve eril tahakkümün devamlılığını sağlayan cinsellik patriyarka kuramının beşinci bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak aile, eğitim, medya, din, kolluk kuvvetleri gibi kültürel yapılardaki patriyarkal ilişkileri eleştiren Walby bu altı bileşenin içerisinde patriyarkanın hüküm sürdüğünü vurgulamaktadır. Radikal feminist bakış açısına yakın yaklaşımı benimsediğim için patriyarkanın yani cinsiyet eşitsizliğinin herhangi bir başka bir eşitsizlik sisteminin parçası olmadığını ve toplumsal tahakküm sisteminin kendisi olduğunu düşünüyorum.

Patriyarkal yapı içerisindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görünür olmasıyla bu alanda yapılacak çalışmaların temeline kadınlar için bütüncül ve kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesi ve toplumda farkındalık yaratılması ile değişimin gerçekleşeceğini savunuyorum. Bu tezi yazmaktaki amacım, bir yandan eşitsizliğe dayalı bu yapısal sorunu aktarmakken bir yandan da Türkiye özelinde alandaki

mücadeleyi ortaya koymak oldu. Kadınlar her ne kadar hem özel hem kamusal alanda ayrımcılığa uğrayıp dışlansa da kendi direniş ve dayanışma alanını oluşturarak bir özne olarak seslerini duyurma çabasındalardır. Bu çaba ve dayanışma ağı toplumda kadın ve erkek arasında denklik sağlanması için sağlanacak değişim ve dönüşüm için atılan önemli bir adımdır. Bu çalışmanın, uluslararası literatüre kadına yönelik şiddet alanında Türkiye özelindeki hem sivil toplumun hem devletin durumunu göstermesini, ulusal literatürde ise eşitsizliğin daha görünür kılınarak yapılacak sosyal politikalar için tavsiyeler içermesini ön görüyorum.

Bu bağlamda bakıldığında, bu tez çalışması kapsamında, öncelikli olarak Slyvia Walby'nin patriyarka kuramı ile literatürde yer alan kavramlar, farklı feminist yaklaşımlar ve patriyarkal yapının bileşenleri incelenecektir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet konusunda özel-kamusal alan tartışması aktarılacak, uluslararası arenada bu alanda gündeme gelen sözleşmeler ve tavsiye kararlarının özeti sunulacaktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde Türkiye özelinde feminist mücadele tarihi, kadına yönelik şiddet ve devletin kadının insan hakları için gerçekleştirdiği gelişmelere yer verilecektir. Kadına yönelik ve hane içi şiddetin önlenmesine dair Avrupa Komisyonu sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi kapsamı ve sözleşmeye dair raporlar incelendikten sonra Walby'nin patriyarka kuramı ile Türkiye'deki feminist mücadelenin şiddet alanındaki beklentileri ve devletin sözleşmeyi uygulamasındaki eksiklikler tartışılacaktır. Tüm bu çalışmalar, literatür taramasının yanı sıra mevcut resmi raporlar üzerinden değerlendirilecektir. Her ne kadar kamu kurum ve kuruluşlarından temsilciler ve sivil toplumdaki kişilerle yapılacak yüz yüze görüşmelerle daha kapsamlı bir çalışma çıkma ihtimali olsa da bu araştırma kapsamında hem zaman kısıtından hem de raporların detaylı bir şekilde sunulmasından dolayı böyle bir araştırma yöntemi tercih edilmemiştir.

2011 yılında imzaya açılan İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddetin incelenmesi açısından örnek uluslararası politika belgesi olmanın yanı sıra, devlet kurumları ile feminist kadın örgütleri arasındaki kadına yönelik şiddet konusunda yaşanan fikir ayrılıklarının incelenmesinde kritik öneme sahiptir. Uluslararası anlamda kadının

insan haklarına dair norm ve anlayışları yansıtan İstanbul Sözleşmesi üzerinden yapılacak bu analiz, kadına yönelik şiddetin Türkiye bağlamında incelenmesi ile toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalara ve ilerici politika yapım süreçlerine katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

Toplumda kadın – erkek eşitsizliğinden bahsederken feminist literatürde yer alan bazı kavramlara sıkça vurgu yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, patriyarka, şiddet, devlet gibi kavramlardan bu tez kapsamında bahsedileceği için bu kavramları tanımlamanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. 1. TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANLAMAK

Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de toplumsal cinsiyet denildiği zaman bu kavramın sadece kadınlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Joan W. Scott toplumsal cinsiyet kavramının sadece kadınlar için kullanıldığını fakat bu kavramı kullanırken mecburen erkekleri de konuşmamız gerektiğine değinmektedir. ‘Öteki’ çalışılmadan öznenen bahsetmek yetersiz kalacaktır (2007, s. 10). Çünkü, toplumsal cinsiyet kurgusu kadın ve erkeğin arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve bu ikili ilişkinin bir ucunda kadını diğer ucunda erkeği konumlandırmaktadır. Aradaki ilişkiyi anlamak için her iki tarafında konuşulması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramına baktığımız zaman bu kavram ile kadın ve erkeğe yüklenen rollerin toplumsal olarak yeniden üretildiği ve bu rollerin aslında birer kültürel inşa olduğu görülmektedir (s. 11). Bu roller arasında verilebilecek en bilindik örnek kadının aile kurumundaki rolleridir. Mitchell kadınlara kamusal alan dışında özelde bir alan sunulduğundan ve bu alanın kadının kendisi gibi doğal¹ olan aile ortamı olduğundan bahsetmektedir. Halbuki ailenin de doğallık rolü atfettirilerek oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleri gibi kültürel bir inşa olduğunu vurgulamaktadır ve bu inşadaki aile tarihsel olarak değiştirilemez bir kurum olarak değerlendirildiğinden özünde yapay bir oluşumdur (2006, s. 2). Bu tanımı Simone de Beauvoir “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözleriyle özetlemektedir. Bu kültürel inşalar ise tamamen heteronormatif bakış açısı ile kurgulanmışlardır. Toplumsal cinsiyet esas bir hali bulunmayan tamamen taklitler üzerine kurulu ve taklit etmenin

¹ Burada doğal olmaları kadınların doğurgan olmalarına, yeni yeniden üretebilme pratiklerine referanstır.

kendisinin bir ürünüdür (Butler, 2007, s. 25). Kadının toplumda daha duygusal, kırılgan, bağışlayıcı erkeğin ise daha sert, savaşçı ve cezalandırıcı olarak nitelendirilmesi ve genellendirilmesi erkekleri kadınlardan daha üstün varlıklar olarak atfedilmesine neden olmaktadır. Erkeklerin kadınlar üzerinde hegemonya kurmasına ve buna bağlı olarak kadınların toplumda ezilmesine neden olan bu eşitsiz sistemi tanımlayan ise patriyarkanın ta kendisidir. Bu yapısal sorun içerisindeki güç ilişkileri yukarıda verilen örnek üzerinden yurttaşlar arası bir eşitsizlik doğururken bir yandan da yurttaş ve devlet arasında güç ilişkilerini gündeme getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve lezbiyen, gay, biseksüel, transgender ve queer (LGBTQ) bireylerin heteroseksüel erkekler kadar toplumda görünür olması, en temel hak olan yaşam hakkından başlayarak barınma, çalışma, eğitime erişim gibi birçok insan ve yurttaşlık haklarından faydalanmaları için önemlidir. T.H. Marshall'ın (2015, s. 26) 1950'lerde haklar ve sorumluluklarla birlikte bir topluma tam üyelik olarak tanımladığı yurttaşlık kavramına ek olarak Yuval-Davis insanların hayatlarının yerel, etnik, dini, ulusal, bölgesel, ulus ötesi ve uluslararası siyasetteki hak ve yükümlülükleri ile şekillendiğini savunmakta ve bunun tüm insanlar için geçerli olduğu düşünülse de göçmenlerin ve etnik azınlıkların bu şekillenmeden hegemonik çoğunluğa kendini ait hissedenden insanlardan daha fazla etkilendiğini aktarmaktadır (2007, s. 562). Devlet eliyle toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi toplumda ikincil konuma itilen kadınların ve LGBTQ bireylerin bu şekillenmelerin etkisiyle yurttaşlık haklarından mahrum kalması demek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de yeniden üretilmesi demektir.

Özellikle 90'lı yıllarla birlikte yurttaşlık kavramı tekrar gündeme gelmiş ve birey olarak var olma hali ve belli bir topluluğa ait olma tartışmaları başlamıştır. Bu tartışmaların yeniden gündeme gelmesi Kymlicka ve Norman tarafından birkaç nedenle açıklanmıştır: seçmen ilgisizliği, Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal güvenlik sistemine bağımlılık, Doğu Avrupa'da milliyetçi hareketler, Batı Avrupa'da çokkültürlü yapılar arasındaki gerilim (Kymlicka ve Norman, 1994). Bu yurttaşlık tartışmaları ile toplumda farklı kimliklerin ekonomik ve siyasal süreçlere

katılımının eşit olarak her yurttaşta sağlanması beklenirken, örneğin pratikte, kadınların bu süreçlerden eşit olarak hak elde edemediklerine şahit olunmaktadır. Fraser benzer bir örnek vererek kamusal alana katılımı herkes yasal olarak eşit hakka sahip olduğu varsayılsa da enformel olarak kadınları marjinalleştirerek eşit katılıma engel olunmaktadır der (1990, s. 63). Bu tartışmaya Türkiye özelinde örnek verilecek olunursa, Sirman, Türk Medeni Kanunu (TMK), Türk Ceza Kanunu (TCK) ve kota kampanyalarına referans vererek konuyu şu şekilde özetler: “Kadın hareketi, aileye dayalı vatandaşlığın kadın erkek ayrımını hangi kıstaslar üzerinden gözettiğini ve kadınlara bu ayrımcılığın karşısında ne görevler düştüğünü, Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu ve kota kampanyalarında bir kez daha öğrendi. Kadınlar önce eş ve anne olacaklar, ondan sonra vatandaşlık haklarından yararlanabilecekler, kanunlar değişse bile uygulama kadına önce vatani için fedakârlık yapan bir eş ve anne olarak yaklaşacaktır” (Sirman, 2007, s. 19). Bu bağlamda bakıldığında, kâğıt üzerinde kadınlara yönelik yaklaşımda annelik ve eş olma durumlarından dolayı ayrımcılık yapıldığı belirtilmese de kadınlar bir yurttaş olarak haklarından ve kamusal alandan erkekler kadar faydalanamamaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini örnekleriyle anlayabilmemiz için patriyarka kuramına farklı feminist yaklaşımlarla bakmak gerekir. Tezin bir sonraki bölümünde, farklı feminist kuramları bir araya getirerek patriyarka kuramını altı bileşen ile açıklayan Sylvia Walby'nin çalışmasına bakılarak patriyarka ve kökenleri anlatılmaya çalışılacaktır.

1. 2. FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

Sylvia Walby kendi patriyarka kuramını açıklamadan önce feminist akımların cinsiyet eşitsizliği yaklaşımlarını incelemektedir. Bu incelemeyi ise dört temel akım üzerinden anlatmaktadır: radikal, Marksist, liberal ve ikili sistem kuramı.

Radikal feminizme göre cinsiyet eşitsizliği başka bir eşitsizlik sisteminin bir yan ürünü değil, aksine toplumsal tahakküm sisteminin ta kendisidir. Bu yaklaşım ‘kişisel olan politiktir’ mottosuyla hareket edip ev işlerinin dağılımından, konuşma sırasında sözün kimin kestiğine kadar geniş bir içerme ile erkek egemen sistemi

patriyarka olarak açıklamaktadır. Kadın bedenine el konulması, cinsellik ve kadına yönelik şiddet bu yaklaşımın öncelikli konularıdır. Kadınlara yönelik ya da kadınlar arası etnik ve sınıfsal ayrımcılıklara yeterince yer vermedikleri için eleştirilmektedirler (2016, s. 14).

Marksist feminizm radikal feministlerin aksine patriyarkayı bağımsız bir sistem olarak görmemekte ve cinsiyet eşitsizliğini ve patriyarkayı kapitalist sistemin bir türevi olarak incelemektedir. Bu akım, kadınların üzerindeki erkek egemenliğinin sermayenin emek üzerindeki egemenliğinin sonucu olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, cinsiyet eşitsizliğini sadece kapitalizme indirgemesi ve kapitalist toplum öncesi ve sonrası toplumlardaki kadın-erkek eşitsizliğine yeteri kadar önem vermemesi ile eleştirilmektedir (2016, s.s. 15-16).

Liberal feministlere göre kadınların toplum içerisinde dezavantajlı konumda olmalarının tek bir nedeni olamaz. Bu akımın argümanına göre cinsiyet eşitsizliği kadınlarla ilgili önyargılarla ilişkilidir. Örneğin, kadınların eğitimde ve istihdamda erkeklerle eşit haklara sahip olmasına karşı olmak kadınlara yönelik önyargılarla bağlantılıdır ve kadınların toplumda dezavantajlı konuma gelmelerine neden olmaktadır. Liberal feministler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel nedenlerini sorgulamamakla ve eşitsizliğin farklı biçimleri arasında bağ kurmamakla eleştirilmektedirler (2016, s.s. 16-17).

Walby farklı feminist akımlarının patriyarka kavramını açıklamalarını anlatırken son olarak ikili kuram sisteminden bahsetmektedir. Bu kuram, radikal feministlerle Marksist feministleri bir potada buluşturmaktadır. Bu sentez yaklaşıma göre, kapitalizm ya da patriyarkaya cinsiyet eşitsizliğinin tek nedeni olarak ele alınmamalı ve bu iki kavramın varlığının tanınarak güncel cinsiyet ilişkilerinin yapılanmasında önemli oldukları kabul edilmelidir. Buna ek olarak, günümüzde karşılaştığımız cinsiyet eşitsizliğini kapitalist ve patriyarkal toplumsal yapının bir ürünü olarak yorumlanmasından bahsedilmektedir. Bu yaklaşımın eleştirisi ise patriyarka ve kapitalizm arasındaki gerilime yeterince önem verilmediği ve cinsellik ve şiddet gibi kavramları ele almadan patriyarkanın farklı biçimlerini görmezden gelindiğidir (2016, s.s. 17-20).

Walby'nin değindiği bu feminist akımları incelediğimiz zaman radikal feministlerin cinsellik, Şiddet, kültür ve devlete ilişkin diğer akımlara göre daha kapsamlı ve öncelikli bir yaklaşımda olduğu söylenbilir.

1. 3. PATRİYARKA KURAMI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Walby'nin kendi patriyarka kuramına baktığımız zaman patriyarkanın altı bileşeni olduğundan bahsetmektedir; patriyarkal üretim tarzı, ücretli emek, devlet, erkek Şiddeti, cinsellik ve kültürel yapılardaki patriyarkal ilişkiler. Bu tez kapsamında erkek Şiddeti ve devlet bileşenleri daha ayrıntılı anlatılacak olsa da diğer bileşenlere kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Patriyarkal retim tarzı, özetle, ev içerisindeki üretim ilişkilerini kendine merkez almaktadır. Erkeklerin ev içerisinde kadınların ev içi emeğine el koyduklarını ve kadınların, özellikle ücretli emeğe katılmayanların, hayatta kalabilmek için emeklerini takas ettikleri savına dayanmaktadır. Bu bileşene göre ev içerisinde üretim yapan kadınlar üretici sınıfkın kocaları bu emeğe el koyan sınıf olarak değerlendirilmektedir (2016, s. 40). Bir başka emek biçimi olan ücretli emekteki patriyarka, kadınları daha nitelikli iŐlerden dıŐlarken kötü iŐlere ve hatta aynı işte erkeklere oranla daha az ücrete maruz bırakmaktadır. nc bileşen olan devlet, politikalarında ve eylemlerinde çıkarları için patriyarkal düzeni sistematik olarak yeniden üretmektedir. Walby'e göre devlet başka bir bileşen olarak erkek Şiddetini beslemektedir. Erkeklerin rutin olarak kadınlara gösterdiği tecavüz, koca dayağı, cinsel taciz ve benzeri olaylara eril bakış açısıyla yaklaŐan devlet, Şiddeti kullanarak iktidarını güçlendirmek için çoğu zaman müdahale etmeyi reddederek kadınlara yönelik uygulanan Şiddeti meŐrulaŐtırmaktadır. Cinsellikte patriyarkal ilişkiler bu bileŐenlerin beŐincisidir ve zorunlu heteroseksüel ilişkileri içerisinde barındırmaktadır. Son bileşen olarak kültürel iliŐkilerdeki patriyarkal ilişkileri ele alan Walby, bu ilişkilere örnek olarak din, eğitim, medya gibi patriyarkal bakış açısını temsil eden bir dizi kültürel kurumlardan bahsetmektedir (2016, s. 41).

Tüm bu bileşenlere baktığımız zaman kadının toplumda ikincilleştirilmiş olduklarını ve toplumsal tabakalaşmanın alt katmanına hapsedildiğini görmekteyiz. Maruz kalınan bu sistematik baskı kadınların özgürleşmeleri önünde engeller ortaya çıkarmaktadır. Kadınları damızlık üretenler, ev içerisinde köleler, ev dışında ucuz işçiler olarak gören bu sistem kadınları sömürmeye devam etmektedir. Bu sömürünün en görünür hali ise, kadınların özel ve kamusal alanda ezilmesine ve bu ezilmeyle toplumda ikincilleştirilmesine neden olan, kadına yönelik şiddettir. Erkeklerin uyguladığı şiddetin nedenleri anlamak üzere farklı feminist yaklaşımlar vardır. Walby patriyarka kuramı içerisinde şiddeti ve bu yaklaşımları ele almaktadır.

1. 3. 1. Walby'nin Patriyarka Kuramı'nda Erkek Şiddeti

Walby'nin kadına yönelik erkek şiddet tanımı koca dayağını, tecavüzü, cinsel saldırıyı, iş yerinde cinsel tacizi ve çocukların cinsel istismarını kapsamaktadır ve erkek şiddetinin toplumsal patriyarkal yapıyı çözmeden anlamayacağına dayanmaktadır (2016, s. 201). Erkek şiddeti özelinde bu yapıyı anlamakta ise karşımıza iki soru çıkarır: 'erkekler neden ve nasıl şiddet uygular' ve 'bu şiddeti engellemek için devlet neden yeteri kadar tepki vermez ve bu tepkisizlik nasıl açıklanabilir?' (2016, s. 203). Walby sorulara ek olarak bu şiddetin analizini üç temel yaklaşımla incelemektedir. Bunlardan ilki liberalizm, ikincisi sınıf kuramı ve üçüncüsü ise patriyarkal toplumdaki erkek iktidarınıdır.

Liberalizm, kadına yönelik erkek şiddetini toplumsal bağlamdan çok psikolojik bir dengesizlik olarak ele almaktadır. Örnek olarak tecavüzü ve dayağı ele alarak şiddetin bu iki türünü uygulayan erkeklerin kötü bir çocukluk deneyiminden geçtiklerini, mutsuz ve şiddet dolu bir aile ortamında büyüdüklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (2016, s.s. 203-206). Sınıf temelli yaklaşıma göre toplumdaki sınıf hiyerarşisinin en alt tabakasında olan erkeklerin, içinde bulunduğu koşullardan dolayı, kadına şiddet uyguladıkları yönündedir. Bu analiz, kadına yönelik şiddetin en çok ekonomik kriz dönemlerinde görüldüğünü ve beyaz yakalılardan ziyade mavi yakalılar arasında erkek şiddetinin daha yaygın olduğu tezini savunmaktadır (2016, s.s. 207-208). Patriyarkal toplumdaki erkek iktidarını

ele alan üçüncü yaklaşım, şiddet meselesini diğer feminist akımlardan daha fazla gündemine alan radikal feministlerdir. Bu yaklaşıma göre hem şiddet hem de cinsellik patriyarkal toplumsal yapıdan beslenmektedir. Erkekler çocukluklarından itibaren maço bir tavırla yetiştirilmekte ve kadınlarla ya da hemcinsleriyle girdikleri tartışmalarda şiddete başvurmaktadırlar. Erkek şiddetinin en gözle görülür zamanları olarak da savaş zamanları olduğunu ve militarizmin yükseldiği dönemlerde tecavüzlerin arttığını iddia etmektedirler (2016, s. 212).

Bu yaklaşımları incelediğimiz zaman liberal ve sınıf temelli yaklaşımın şiddet özelinde yeterli açıklama yapamadıkları görülmektedir. Elbette şiddet dolu bir ortamda büyümek ve kapitalist bir toplumda geçim sıkıntısı çekmek erkekleri olduklarından daha şiddete meyilli biri yapabilir fakat bu durumda aile içerisinde şiddete maruz kalmamış bir erkeği ya da orta-üst sınıfa mensup bir erkeğin kadına yönelik şiddetini nasıl açıklarız dair bir ipucu bulunmamaktadır. Buna ek olarak, liberal ve sınıf temelli yaklaşımların savından yola çıkılırsa, aile içerisinde psikolojik ve fiziksel şiddete uğramış ya da dar gelirli bir ailede büyümüş kadınların da şiddete meyilli olduğu savunulabilir. Burada erkeğin kadına uyguladığı şiddeti temellendiren bir yaklaşımın söz konusu olmadığı görülmektedir.

Liberal yaklaşım, şiddeti kişi özelinde inceleyerek patriyarkanın yapısal bir sorun olarak varlığını reddetmektedir. Şiddeti bireyselleştirmek şiddetin tarihsel olarak süregeldiğini açıklamaya yetmemekte ve kişilere 'hasta' ya da 'sapık' yaftalarını takarak sorunun temelini inmemektedir. Benzer bir şekilde sınıf yaklaşımı da patriyarkal sistemi yok sayıp sadece kapitalist sistemden yola çıkarak açıklama yaparak patriyarkanın tarihselliğini görmezden gelmektedir. Bu tür yaklaşımlar, sorunun temelinde yatan şiddetin ortadan kaldırılması için kapsayıcı bir çözüm önerisi sunmamakta ve şiddetin nedenini bütüncül bir yaklaşımla açıklayamamaktadır. Bu sebeple Walby, bu sorunu yapısal bir sorun olarak ele alarak patriyarkayı incelerken devlet-kadın yurttaş ve piyasa-kadın yurttaş arasındaki ilişkilere bakmak gerektiğini savunmakta ve patriyarkayı 6 bileşene ayırarak analizini yapmaktadır.

1. 3. 2. Kadınların Şiddete Karşı Direnişi

Kadınlar erkek şiddetine evde, sokakta, iş yerinde fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla maruz kalmaktadır. Bu şiddet türleri hayatlarına dayak, tokat, kötü müamele, taciz, tecavüz, çalışmalarına engel olunması, ekonomik özgürlükleri olmadığı için para kesintisiyle tehdit edilmesi, cinsiyetçi küfür, özgüven kırma, ayrımcılık görmesi ve benzeri davranışlarla yansımaktadır. Tüm bu şiddet içerikli tavırlar karşısında kadınlar bir yandan hayatta kalma mücadelesi verirken bir yandan da bu eşitsizliklere karşı direniş göstermektedir. Her iktidar ilişkisinde olduğu gibi, kadın- erkek ve kadın-devlet ilişkisinde de eril hegemonyaya karşı pratikler ve taktiklerle bir mücadele alanı oluşturmaya çalışılmaktadır. Özne olarak görülme ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için oluşturulan bu mücadele alanını şiddeti uygulayan erke bırakmak istememektedirler. Kadınlar erkek hegemonyasına karşı tek başına durmanın yanı sıra dayanışma ağları da örerek bu direniş alanını genişletmektedir.

Bart ve O'Brien'in tecavüzü engelleme ihtimali üzerine yaptıkları araştırmada, mücadele etmenin ve bağırmanın şiddet uygulayan erkeği tedirgin edeceğinden kadınların kaçmasının daha mümkün olduğundan bahsedilmektedir (1985, s. 7). Burada tezin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı anlatılacak olan 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası'nın en bilindik sloganı olan ve 17 Mayıs 1987 tarihinde Türkiye'deki ilk kitlesel kadın örgütlenmesi olarak adlandırabileceğimiz kadına yönelik şiddeti protesto eden 'Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü'nü takiben 1988 yılında dayak yemiş kadınların deneyimlerinin anlatıldığı kitap olan 'Bağır Herkes Duysun'u örnek verebiliriz (1988). Bağır Herkes Duysun dayak yiyen kadınların aktarımlarının ve feminist kadınların kadına yönelik şiddet ile ilgili görüşlerinin yer aldığı ilk yayın olma özelliğine sahiptir (Çakır ve Gülbahar, 2000, s. 247). Kadınlar bu ilk kitlesel örgütlenmede kadına yönelik şiddeti hem görünür kılmak hem de Bart ve O'Brien'in bahsettiği erkek şiddetini engellemek üzere bu yayını çıkarmışlardır. Çünkü kadınlar bağırdıkça sesleri duyulacak, bu bağırışı ve yardım talebini komşuları da duyacaktır. Böylece şiddet daha görünür hale gelecek ve erkek üzerinde caydırıcı bir etki bırakma ihtimali doğacaktır.

Walby birinci dalga feministlerin şiddet gören kadınlara müdahalelerine örnek verir ve kocasından dayak yiyen kadınların kaçırılmasını sağlamaktadırlar der (2016, s. 229). Bir direniş biçimi olarak erkeklerden şiddet gören kadınlar için açılan kadın sığınma evleri birinci dalga feministlerin taktiği ile benzer bir amaç içerir. Yine Türkiye örneğine değinecek olursak Parla (1996) 1990 yılında feminist hareketin bir kazanımı olarak kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nı bir direniş alanı olarak tanımlamakta ve kamusal olanı özel olandan ayırarak sınırları belli olmayan bir alan sağladığını söylemektedir. O zamana kadar susturulmuş olan kadınların şiddet öykülerinin sesi olduklarından ve direnme gücü yarattıklarından bahsetmektedir (s. 65). Türkiye özelinde 1980'den günümüze kadınların direniş hikayesi tezin bir sonraki bölümünde daha detaylı aktarılacaktır. Kadın hareketi tarihinin bu kısa özetinden önce tez kapsamında Türkiye'de feminist hareketin ve devletin kadına yönelik şiddet yaklaşımı tartışılacağı için Walby'nin patriyarka kuramında yer alan devlet bileşenine bakmakta fayda olacaktır.

1. 3. 3. Toplumsal Cinsiyet ve Devlet Analizleri

Walby patriyarka kuramını açıklarken toplumsal cinsiyet ve devlet analizini yukarıda bahsedilen dört yaklaşım üzerinden açıklamaktadır: liberalizm, Marksist feminizm, radikal feminizm ve ikili sistem kuramı.

Liberalizm, kadınların iktidar organlarında ve karar alma mekanizmalarında yer almasını savunmaktadır. Kadınların bu mekanizmalarda yer alamamalarının en büyük nedeni olarak ise toplumdaki cinsiyet rollerinin, özellikle evlilik ve annelik rollerinin, olduğu ileri sürülmektedir. Bu alanda başarılı olan kadınların başarısız olan kadınlardan farkı genellikle politik bir ailede erkekler gibi aktif politik kültürle büyümelerinden kaynaklı olduğu ile açıklanmaktadır. Ayrıca kadın vekiller yaşça büyük ve çocuk doğurma olasılığı az olan kadınlardır. Liberalizmin tüm argümanı karar alma mekanizmalarında kadınların yer almasının kadınlar için daha avantajlı olacağı üzerinedir. Bu yaklaşımın eleştirisi İngiltere örneğinde görüldüğü gibi kadın başbakanlı bir hükümetin kadınlardan yana politika yapacağı anlamı çıkmayacağı tezine dayanmaktadır (2016, s.s. 237-240). Benzer bir örnek Türkiye'den de verilebilmektedir. 25 Haziran 1993'te Türkiye Cumhuriyeti

Başbakanı olarak Tansu Çiller görevlendirilmiştir. Çiller Türkiye'nin batısında büyümüş, yurtdışı eğitimi almış, orta-üst sınıf bir ailenin üyesi olarak kendini 'Atatürk prensiplerinin bir ürünü' olarak adlandırmakta ve Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak kadınlar için özel bir misyon edinmeyeceğini, kadınların mevcut haklarını nasıl kullanacağını kendilerinin çözmesi gerektiğini söyleyen bir kadın başbakanı (aktaran Arat, 1998, s.10). Benzer bir şekilde Anavatan Partili, dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Işıl Saygın görevi süresince bekaret kontrollerini savunan, kadın bedenine doğrudan müdahale sonucu kadınları intihara sürükleyen ya da şiddet görmelerine sebebiyet veren açıklamaları ile gündeme gelmiş bir kadın bakandır. Açıklamalarını örf, adet ve geleneklere dayandırarak savunan Saygın, bekaret testi sonucu intihar eden genç kadınlar için "üç kız, beş kız farketmez" gibi ibareler kullanarak patriyarkal bakış açısı ile ailelerin kızlarını terbiye etmeleri gerektiğini söylemiştir. Feminist hareketin ve insan hakları aktivistlerinin ısrarlı çalışmaları ve kampanyaları ile 1999 yılında yayınlanan genelge ile bakirelik testleri kadınların rızası alınarak yapılmaya başlanmıştır (Parla, 2001, s.s. 66-67).

Marksist yaklaşım, devlete ilişkin analizlerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerine çok az yer vermektedir. Marksistler daha çok emek-sermaye ve burjuvazi-proletarya ilişkisi ile devleti tanımlamaya gitmişlerdir. Bu yaklaşıma göre kapitalizm, kadınlara yedek işçi ordusu olarak bakmakta ve aile formundan çıkar sağlamaktadır. Bu yaklaşımın eleştirisi, aile yapısından erkeklerin nasıl çıkar sağladığına, kadınların bu yapının içerisinde ezilmişliğine fazla değinmemesi ile açıklanmaktadır (Walby, 2016, s.s. 240-243).

Radikal feministler ise cinsiyetler arası ilişkinin politik olmasından yola çıkarak 'kişisel olan politiktir' mottosuyla açıklamada bulunmaktadırlar. Tezin ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacak olan Türkiye örneğinde olduğu gibi kadınların deneyimlerini tartıştıkları, sorunların özel değil kamusal bir sorun olduğunu konuştukları 'bilinç yükseltme' toplantılarının amacı tam da bu mottodan doğmuştur. Peki politik olan nedir? Politik olan cinselliktir, sohbetlerdir, ev işleridir, tecavüzdür, anneliktir ve kürtajdır (Walby, 2016, s. 243). Bu yaklaşım

diğerleri ile kıyaslandığında devleti merkeze alarak fazla açıklama yapmasa da bazı radikal feministler, Hanmer ve Saunders gibi erkek şiddeti ve devlet arasındaki ilişkiye odaklanmaktadırlar. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin ve kadınların ezilmişliğinin en önemli sorunu olan şiddete devletin müdahale etmeyişi devletin patriyarka ile yaptığı iş birliği olarak görülmektedir (aktaran Walby, 2016, s. 245).

Son olarak ikili sistem kuramından bahseden Walby, şiddet ile ilgili bölümde aktarıldığı gibi, Marksist ve radikal feministlerin sentezi olarak kapitalist ve patriyarkal ilişkilerin iç içe geçtiğinden ve birbirlerine bağımlı olduğundan bahsetmektedir. Birbirlerinin varlığından beslenen bu iki kavram ise devlet düzeyinde kaynaşmaktadırlar (2016, s. 246-247). Bu kuram içerisindeki ayrılıklara da değinen Walby devletin cinsiyet körü değil daha çok erkeksi biçimde oluştuğunu söylemektedir (s. 248). Kadınların devlet içerisinde karar mekanizmalarına gelmeleri önündeki engeller arasında siyasi temsilde cinsiyet kotasının olmaması buna örnek gösterilebilmektedir. Bu yaklaşım kadınların ekonomik özgürlüklerini elde ettiğinde devlet kademelerinde daha çok görünür olabileceği teziyle aslında liberal feministlere yaklaşık bir tavır sergilemektedir.

1. 3. 4. Patriyarkanın Özelden Kamusal Alana – Kamusaldan Özel Alana Geçışı

Walby feminist yaklaşımların patriyarkanın tarihselliğinde de uzlaşamadıklarından bahseder ve liberallerin oy hakkı, eğitime ulaşım gibi örneklerle ilerlemeden bahsettiğini, Marksistlerin kapitalist sistemin çökmemesinden kaynaklı gerilemeye meyilli bir durağanlığı tartıştıklarını, radikal feministlerin ise kazanılan bazı alanların diğer alanlarda patriyarkal sorunları arttırmasından dolayı ciddi bir değişiklik olmadığını savunduklarını ekler (2016, s.s. 269-270). Ayrıca patriyarkanın tarih dışı olmadığını ve patriyarkayı iki biçim olarak ayrıştırdığını söyler: özel ve kamusal alan. Bu biçimler, yapılar arasındaki ilişkiler bağlamında ve her yapının kendi kurumsal biçimi içerisinde olmak üzere birbirinden farklılaşmaktadırlar. Özel patriyarkayı dışlayıcı, kamusal patriyarkayı ayrımcı olarak adlandırmaktadır. Özel patriyarka kadını ev içi üretimde özel alanla

bağlantılı olarak denetlerken kamusal patriyarka evin dışındaki erkek egemenliği temelinde kadına ayrımcılık uygulamaktadır (2016, s. 276).

Ertürk'e göre feministler, kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasının önündeki en önemli örneği kamusal alan-özel alan ikilemi üzerinde vermişlerdir. Kamusal alandaki denetim devletken özel alandaki denetim genelde hane reisi olan erkeğe devredilmiştir. Buna ek olarak diğer insan hakları ihlallerine kıyasla kadınlara yönelik hak ihlalleri özel bir toplum kesimiyle sınırlı değildir; sınıf, ırk, etnik grup gibi kategorileri de kapsamaktadır. Bu bağlamda, kadını sadece özel alanla sınırlamak ve bu alana odaklanmak farklı çıkar çevrelerine bir meydan okuma olacağından siyasi açıdan bir risk unsuru taşımaktadır (2015, s.s. 158-159). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2006 senesinde yaptığı Zaman Kullanımı Anketi kapsamında çalışanların cinsiyete göre zaman kullanımını incelediğimizde kadınların ev işleri için harcadığı zaman 4,05 iken erkeklerin ev işleri için harcadığı zaman 0,72'dir (TÜİK, 2006). Ataerkil toplum yapısına baktığımız zaman, toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı çocuk, yaşlı ve engelli bakımı kadın ile özdeşleştirilmiştir. Kadınlar belli mücadelelerin ardından çalışma hakkını elde etmelerine rağmen ev içindeki işleri de üstlenmeye devam etmişlerdir. Özel alanın ev içi ile ilgili olduğunu biliyoruz, peki kamusal alan derken neyden bahsediyoruz? Kamusal olan özel alanın dışında kalan alandır. Habermas'ın (2010) herkese ve herkesin ulaşımına açık olduğunu iddia ettiği kamusal alanı Fraser yeniden yorumlayarak bu alanın kadınlara açık olmadığını savunmaktadır (1990, s. 63). Eğer kamusal alanda kadınlar kendilerini rahatça ifade edemiyor ve katılım gösteremiyorsa kamusal alanda erkekler ve kadınlar arasında eşitsizlik olduğunu söylemek yanlış olmaz. Pateman benzer bir örnek vererek toplumsal sözleşme ile kamusal alanın ve sivil toplumun oluşmasını sağlayan ve kadınların kurtarıcısı olarak görülen erkekler tarafından kamusal alanın patriyarkal sistemle garanti altına alındığından bahseder ve bu bakış açısı ile kadınların erkeklerle birmişçesine gösterilse de bu alandan dışlandığından bahseder. Bu analize göre kadınlar sadece evlilik sözleşmesinde erkekler tarafından kabul görülmektedir (1988, s. s. 48-49).

Habermas'ın (2010) 'tek bir kamusal alan vardır' savını da eleştiren Fraser, eğer tek bir kamusal alan olsaydı toplumda baskı altında kalmış, ikincilleştirilmiş olan alt grupların kendi ihtiyaçlarını ve stratejilerini konuşabilecekleri, seslerini duyurabilecekleri bir kamusal alan olmazdı der ve alternatif yani çoklu kamusal alanlardan bahseder. Çoklu kamusal alanlara en belirgin örnek olarak da 20. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devleti'nde yayınevi, kitapçı, akademik konferansları alternatif kamusal alan olarak kullanan kadın hareketini verir. Kadınlar bu alternatif kamusal alanlarda koca dayağını, cinsel tacizi ve tecavüzü konuşmuşlar ve ihtiyaçları üzerinden neler yapılabilir tartışmışlardır. Böylelikle kendilerine dezavantaj olarak gördükleri sorunlu alanları ortadan kaldıramamış olsalar bile azaltmış oldular (1990, s.s. 66-67).

Walby patriyarkanın özel alandan kamusal alana geçişinin en önemli örneği olarak kadınlara vatandaşlık haklarını kazandıran ve kamusal alanda görünürlüklerini arttıran birinci dalga feministleri göstermektedir. Bu hareket çoğu zaman sadece 'oy hakkı' kazanımı ile anılsa da aslında birinci dalga feministler cinsel saldırılardan, tecavüzün durdurulmasına, çalışma ve eğitim hakkını almaktan, evli kadınların mülk sahibi olmasına kadar geniş bir gündeme sahiptiler (2016, s.s. 291-292). Kamusal alanda kadınlar tarafından gerçekleştirilen böylesi güçlü ve kitlesel hareket patriyarkanın kadını özel alana hapsedme stratejisine büyük bir darbe vurdu ve kadınların yurttaşlık haklarını almalarını sağladı.

Günümüzde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden bahsettiğimiz gibi o gün de kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip oldular diyemeyiz fakat birinci dalga feministlerin başlattığı toplumsal hareketle kadınlar hayatlarında fark yaratan kazanımlar elde ettiler ve kendilerine yeni mücadele alanları açtılar. Kadınların yıllardır süren mücadelesi elbette hareket içerisinde parçalanmalara sebebiyet verse de aynı zamanda kadınların farklı kimlikleri üzerinden ortaklaşabildikleri bir alan da açtı.

Patriyarka kuramı ile kamusal – özel alan okuması yapılırsa aslında bu iki alanın birbirinden tamamen bağımsız olmadıkları, süreç içerisinde bu iki alanın sınırlarının değişkenlik gösterdiği ve özel alan ile kamusal alanın birbirinden beslenerek şekillendiği düşünülebilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında devletin

toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bütüncül bir yaklaşım sergilemesi için sadece kamusal alana değil özel alana da müdahale etmesi gerekmektedir. Özel alandaki patriyarkal ilişkiler sonlandırılmadan kamusal alandaki bu tarihsel sorunun çözümü mümkün olmayacaktır.

1. 4. Kadın Hareketi ve Kesişimsellik

Kadınları homojen bir grup olarak tanımlamamak gerekir. “Farklılıklarımız bir yana, hepimizi birleştiren ortak bir payda var: kadınlık’ söyleminin bir hayal olduğunu ve kız kardeşlik kavramının yara aldığını söylemek mümkün” der Aksu Bora (2010, s. 58). Fakat yine de yıllardır süre gelen patriyarkal düzenin içerisinde maruz kaldıkları ayrımcılık ve şiddete karşı kadınların bireysel ve kitlesel mücadelesi kadınların hak arama yolunda önemli kazanımlar elde etmesini sağladı. Bu arayış sırasında kadın deneyimleri kadınların homojenleştirilemeyeceği gibi farklılıklara sahip olduklarını, aynı zamanda bu farklılıklar etrafında; yaşı, cinsel yönelimi, engelliliği, göçmenliği, dini ve etnik kimlikleriyle kesiştiklerini görürüz. Ertürk’e göre kesişimsellik ile daha kapsamlı bir ‘kadın’ inşası mümkün kılınmış ve farklılıklarına rağmen kadınları, küresel bir dayanışma ve ittifak ağı kurarak, örgütleyebilmiştir (2015, s. 38).

Son yıllarda feminist literatürde kesişimsellik üzerine birçok çalışma yapılsa da bu kavramı ilk olarak kullanan Crenshaw, siyahi kadınların toplumda görünmez olmasının altını çizmenin yanı sıra kimlik politikalarına da eleştiri getirmiştir. Siyahi kadınların ev içi şiddet görmelerini hem toplumsal cinsiyet eşitliği projelerinin hem de ırkçı karşıtı çalışmalar yapan projelerin zayıflığı olarak görmüştür (aktaran Walby, Armstrong ve Strid, 2012, s. 226). Kesişimsellik özellikle kadına yönelik şiddete karşı bütüncül bir çözüm üretmede devlet politikalarının göz önünde bulundurulması gereken bir kavramdır. Şiddet politikalarında kesişimselliği dikkate almak eşitsizlikteki şiddeti ve kesişimselliği görünür kılmak anlamına gelir. Rolandsen Augustin bu görünürlüğü kadın sünneti gibi kültürel bir form olarak anlatılan problemleri bazı şiddet türlerini örnek vererek bu tür şiddetin de görünür hale gelmesi gerektiğini savunur (aktaran Walby, Armstrong ve Strid, 2013, s. 5). Walby, Armstrong ve Strid’in Britanya

politikasında kadına yönelik şiddetin görünür olması ile ilgili çalışması sonucunda elde edilen bulgular çoklu eşitsizlikte farklı formlarda üç görünürlük ortaya çıktığını göstermiştir: çoklu eşitsizliğin adlandırılması, eşitsizliklerin ve sahaların kesişimselliği ve politika yapma sürecinin getirdiği ses ve sivil toplumun kazanımları (2013, s. 9).

Kadın hareketi kurduğu dernekler, sivil inisiyatifler, çatı kuruluşlar, kampanyalar, yayınlar gibi pek çok araç ile örgütlenmeye ve sesini duyurmaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar kadınların toplumda güçlendirilmesi için başlatılan ve seçme ve seçilme, boşanma, çalışma ve benzeri alanlardaki hakları konusunda gösterdiği gelişmelere destek olmuştur. Bu ilerlemeye rağmen sınırlılıklar da mevcuttur. Kadın oluşumları tarafından kadın-erkek eşitliği konusunda yasal anlamda birçok kazanım elde edilmesine rağmen pratikte yasaların uygulanmadığı ya da bu uygulamalara ayrımcı bir gözle yaklaşıldığı düşünülmektedir. Yapısal bir sorun olarak patriyarka devamlılığını sürdürmekte ve bu sınırlılıkların ortadan kaldırılmasını engellemektedir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin durumu anlatılmadan ve 1980’lerden günümüze feminist hareketin kısa tarihi çıkarılmadan önce uluslararası alanda kadına yönelik şiddeti önleme ve koruma adına yapılan bazı örnek çalışmalar anlatılacaktır.

1. 5. Uluslararası Arenada Kadına Yönelik Şiddet ile İlgili Önlemler Alınmasının Kısa Tarihi

Kadına yönelik şiddet alanında uluslararası çalışmalara baktığımız zaman ön plana çıkan gelişmeler 1970’li yıllarda başlamıştır. Bunlardan ilki 1975 yılında kabul edilen Dünya Eylem Planı’dır. Bu plan Birinci Dünya Kadın Konferansı’nda şiddet kavramı ele alınarak aile içi çatışmaları ile ev içi şiddete atıfta bulunularak oluşturulmuştur. Bunu takiben 1985 yılında Nairobi Konferansı gerçekleştirilmiş ve bu konferans sonunda BM’in ev içi şiddetle ilgili kararlar almasına zemin hazırlamıştır (Ertürk, 2015, s.70).

İnsan hakları sistemini güçlendirmek adına BM altında İnsan Hakları Konseyi (HRC) kurulmuş ve bu konseye bağlı dokuz² sözleşme yürürlüğe girmiştir. Bu dokuz sözleşmeden CEDAW BM'nin kadın haklarına odaklanan tek sözleşmesidir. Bu sözleşme taraf devletlerce uygulanması beklenirken aynı zamanda bağımsız uzmanlardan oluşan komiteler tarafından denetlenir (Ertürk, 2015, s. 50). BM altındaki tüm birimlerin çalışmalarında kadın-erkek eşitliği ilkesini gözeten ve kadın haklarının geliştirilmesinden sorumlu HRC'nin birimi olan Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) ilk kurulduğunda, komisyon üyelerinin uzmanlardan mı, devletin atayacağı temsilcilerden mi oluşturulacağı konusunda tartışmaya sebep olmuş, bu tartışma sonucunda ise devletin atayacağı temsilcilerin üye olması kararlaştırılmıştır. Ertürk'ün de belirttiği gibi bu karar, komisyonun kadının insan hakları konusunda vereceği kararları devlet nezdinde meşruluk kazanmasını sağlasa da bu konunun bürokrat ve siyasilere tarafından devlet geleneği önceliklendirilerek göz ardı edilebileceği zamanlar olacaktır. Yine de devlet tarafından atanan komisyon üyelerinin beklenmedik bir şekilde kadına yönelik şiddeti önleme konusunda önemli adımlar attıkları görülmüştür (2015, s. 52).

CEDAW'ın 1992 senesinde çıkardığı 19 numaralı Genel Tavsiye Kararı ile kadına yönelik şiddet ayrımcılık olarak tanımlanmış ve daha çok kamusal alandaki ayrımcılıkla ilgilenen CEDAW'a özel alanla ilgili bir karar eklenerek sözleşmede önemli bir eksik giderilmiştir. Böylece, bu kararla birlikte taraf devletler özel alandaki şiddetin önlenmesi ile yükümlü olmuşlardır (Ertürk, 2015, s. 61).

1993 yılında düzenlenen Viyana İnsan Hakları Konferansı örgütlü kadınların lobi faaliyetleri ve 'kadın hakları insan hakkıdır' sloganı doğrultusunda kadına yönelik şiddeti insan hakları alanında gündeme taşımıştır ve bu konferans sonrasında iki

² Diğer sözleşmeler yürürlüğe giriş tarihine göre sırasıyla; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Yok Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (CERD) (1965), Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (CCPR) (1976), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (CESCR) (1976), Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) (1981), İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı Uluslararası Sözleşme (CAT) (1985), Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) (1990), Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (MWC) (2003), Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD) (2008), Kişilerin Zorla Kaybedilmelerine Karşı Korunmalarına Dair Uluslararası Sözleşme (CED) (2010).

önemli gelişme ortaya çıkmıştır: Kadınlara Yönelik Şiddetin Bertaraf Edilmesi Bildirgesi ve Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü (Ertürk, 2015, s. 74). Kısaca Kadına Şiddet Sözleşmesi olarak geçen Kadınlara Yönelik Şiddetin Bertaraf Edilmesi Bildirgesi 1993 yılında ortaya çıkmış ve 4. Maddesi ile kadına yönelik şiddetin örf, adet, gelenek veya dinsel gerekçelerle görmezden gelinmemesini ve bununla ilgili devletin yükümlülüklerini ortaya koymuştur (2015, s. 75). 1994 yılında Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü ile ise herhangi bir sözleşmeye taraf olması aranmaksızın BM'ye üye olan tüm devletlere kadın hakları konusunda denetleme yetkisi verilmiştir (2015, s.77).

1995 yılında Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonrasında Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli belge yayınlanmıştır. Bu belge ile kadının güçlendirilmesi gündeme alınarak kadının ilerlemesinin hem kamu hem de özel sektörde gerçekleşmesi için 12 kriter belirlenmiştir (Ertürk, 2015, s. 80). Bu kriterler sırasıyla, kadınlar ve yoksulluk, kadınlar ve eğitim, kadınlar ve sağlık, kadınlara yönelik şiddet, kadınlar ve silahlı çatışma, kadınlar ve ekonomi, yetki ve karar alma sürecinde kadınlar, kadınların ilerlemesi için kurumsal mekanizmalar, kadının insan hakları, kadınlar ve medya, kadın ve çevre ve kız çocuğu olarak açıklanmıştır (2015, s. 82).

Özellikle savaş ve çatışma alanlarındaki cinsel tacize dikkat çekerek cinsel saldırılara yönelik 1998 Roma Statüsü Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) kurulmuştur. Bu mahkemelerde cinsel ve cinsiyet temelli suçlar uluslararası ceza hukukunun en ciddi suçları arasında yer almıştır (Chinkin, 2004, s.117).

Güvenlik Konseyi'nin kadın, barış ve güvenlik kararlarında kadınların savaş ve çatışma alanlarında cinsel şiddetle karşılaşmalarını önlemek temel alınmıştır. 2000 senesinde çıkardığı 1325 numaralı karar doğrultusunda kadınların barış sürecine katılması, 2008 senesinde çıkardığı 1820 numaralı kararla çatışmalarda cinsel şiddetin bir strateji olarak kullanılmamasına, 2009 senesinde çıkardığı 1888 numaralı kararla çatışmalardaki cinsel taciz konusunda yıllık raporlar hazırlanmasına, 2010 senesinde çıkardığı 1960 numaralı kararla 1325'i güçlendirmek adına denetleme, analiz ve raporlar hazırlanmasına, 2013 yılında

çıkardığı 2106 numaralı kararlar kadınların cinsel şiddete karşı korumada sivil toplum örgütlerinin (STÖ) ve kadın örgütlerinin dahil olmasının önemine ve aynı yıl içerisinde çıkartılan 2122 numaralı kararlar kadınların ekonomik güçlenmesi, kadın-erkek eşitliği ve barış güvenliğini merkeze alarak bu süreçlerde kadın örgütlerinin önemine vurgu yapılmaktadır (Ertürk, 2015, s. 88).

30 Nisan 2002’de ise Avrupa Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere kadına yönelik şiddete karşı Tavsiye Kararı ile polis, sağlık ve sosyal hizmet kurumları ve hukuki sistem arasında ve STÖ’lerle iş birliğinin geliştirilmesini tavsiye edilmiştir (EU, European Commission, 2010).

Kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti kapsamlı bir şekilde ele alan ve bu alanda kadının insan hakları mücadele yöntemi olarak değerlendirilen “Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılmış ve 10 ülkenin onaylaması sonucunda sözleşme yürürlüğe girmiştir. Sözleşme sadece kadınlara yönelik şiddeti değil hane içerisinde erkeğe, yaşlıya ve çocuğa uygulanan şiddeti içerse de hane içi şiddet mağduru çoğunlukla kadın olduğu için kadına yönelik şiddeti her maddesinde yinelemekte ve vurgulamaktadır.

Uluslararası sözleşme ve kararlarda devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükler de doğmuştur. Pratikteki uygulamalara baktığımız zaman bu yükümlülükleri sadece kadına yönelik şiddet olduğu zaman gündeme geldiği görülmektedir. Bu varsayım günümüzde hala kadına yönelik şiddetin sürdüğünü söylenerek savunulabilir. Ertürk’ün çalışmasında devletlerin kadına yönelik şiddeti önleme konusunda yaptığı çalışmalar ev içi şiddet, cinsel istismar, kadın kaçakçılığı, namus cinayetleri ve cinsel tacizi kapsayan özel yasalar çıkarmak, bilinçlendirme kampanyaları yürütmek ve belirli meslek gruplarına eğitim düzenlemek ile özetlenmektedir (2015, s. 100). Kadına yönelik şiddeti korumaya yönelik ise devletler acil yardım hatları, sağlık hizmetleri, danışmanlık merkezleri, hukuki yardım, sığınma evleri, tedbir kararları ve şiddete uğrayan kadınlara maddi yardım yapmaktadırlar der ve maalesef çoğu ülkede koruma tedbirlerinin ve

hizmetlerin yetersiz olduğunu söyler. Türkiye örneğinde 2006 senesinden beri kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile ilgili yasal reformlar yapılmasına karşı sırf kadın olması sebebiyle öldürülen kadınların haberlerinin medyadan eksik olmadığını belirtir (2015, ss. 103-104).

Devletlerin şiddete maruz kalmış kadınlara fiziksel ve psikolojik hizmet verme yükümlülüğü vardır. Bu hizmetlerden bazıları sığınma evi, giyecek, çocuk yardımı olarak sıralanabilir. (Ertürk, 2015, s. 110). Tüm bu hizmetlerin ise kadın hakları bakış açısına sahip olması beklenmektedir. Özellikle sığınma evlerinin kapsayıcı ve özne temelli bir yaklaşıma sahip olması için STÖ'leri tarafından hizmet sağlanması tercih edilmektedir 1990'lı yıllarda sığınma evlerini kimin işleteceği konusu ve sığınma evlerinin çeşitlenmesi ile ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir. 2000'li yıllarda kadın örgütleri bu alanda faaliyetleri ile kamuda da sığınma evlerinin açılması için öncülük etmişlerdir (Sallan Gül, 2013, s. 49).

Kadının insan hakları konusunda elde edilen yasal kazanımlar dünyanın geri kalanında olduğu gibi Türkiye'de de feminist hareketin çabaları, lobi faaliyetleri ve kampanyaları sayesinde gündemde yerini almıştır. Türkiye'nin feminist tarihi incelenmeden önce kadına yönelik şiddetin Türkiye'deki durumuna ve feminist hareketin ne ile mücadele ettiğine değinilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE ÖZELİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN DURUMU VE MÜCADELESİ

2. 1. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın yaptığı bir araştırma, kadınların şiddete maruz kalma hallerini kategorize ederek göstermektedir. Örneğin, erkekler bedenlerini kullanarak “tokat, yumruk, tekmeleme, boğaz sıkma, kafa atma, ısırma, çimdikleme, el, kol bükme, ezme, saç yolma, saçtan tutup sürükleme, yere atmak, yere atarak üstünde tepinme, hasta yatakta tekmeleme, daha önce kırılan kolu aynı yerden kırma, dayak sonucu açılmış yaraların bandajını sökme” gibi şiddet türlerini uygulamaktadır. Araç gereç kullanarak uygulanan şiddet türünde ise “hortum, sopa, kemer, ayakkabı, terlik, elektrik kablosu, zincir, soba maşası, odun, kızgın ütü, yanık sigara, kül tablası, çatal, bıçak, ustura, silah, çakı, tüfek, jilet, çekiç, balta” gibi araçlar ile kadın bedenine şiddet uyguladıklarının gözlemlendiği aktarılmıştır (1996, s.s. 15-17). Sunulan bu çalışma ile kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddet hallerine örnekleri görmekteyiz. Kadınlar aynı zamanda cinsel şiddete, tecavüze, evde, sokakta ve iş yerinde tacize uğramaktadır. Cinsel şiddet vajinal, anal ya da oral yollardan penis, parmak ya da herhangi bir cisimle gerçekleştirilebilmektedir. Kadınların ısrarla takip edilmesi, telefon ya da sosyal medya aracılığıyla tehdit edilmesi, aşağılayıcı tavırlara maruz kalması, kötü muamele görmesi, iş yerinde mobbinge uğraması, ekonomik özgürlüğünün kısıtlanması gibi örnekler psikolojik şiddete neden olmaktadır.

Kadınların maruz kaldığı şiddete karşı algılarını anlamak üzere Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat'ın saha araştırmaları kapsamında “Aile içinde şiddet daha çok erkeklerin kadınlara şiddet uygulaması, erkeklerin kadınları dövmesi şeklinde yaşanıyor. Sizce neden erkekler eşlerine şiddet uyguluyorlar, onları dövüyorlar?” sorusuna karşılık aldıkları cevaplara göre kadınlar erkeklerin uyguladığı şiddetin nedenini itaatsizlik (%13), ekonomik sorunlar (%14), geçimsizlik (%6), psikolojik sorunlar (%9) olarak sıralamaktadır. Aynı araştırmanın başka bir bölümünde ise

erkeklerin şiddeti “güçsüzlüklerinden, acizliklerinden” uyguladıkları (%13), kendilerini daha üstün gördükleri için şiddet yoluna başvurdıkları (%10) veya şiddeti “üstünlük sağlama aracı” olarak kullandıkları (%4) gibi örneklerle açıklanmaktadır (2007, s. 76). Bu araştırma sonuçları kadınların şiddeti aynı zamanda patriyarkal bir sorun olarak ele aldıklarını göstermektedir.

Yine Mor Çatı'nın araştırmasından örnekle kadınların kendilerine şiddet uygulayan erkeklerin problemlerinden kaynaklı bir şiddet uygulama hali olduğunu düşünerek öncelikle iletişim kurmaya çalıştıkları ve sorunları konuşarak çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Şiddetin devam ettiği hallerde ise zamanla ilişkiden uzaklaşarak, hastaneye başvuruda bulunarak, adli makamlara şikâyet ederek, aile içi şiddete karşı çalışan kurum ve kuruluşlara giderek ve sığınaklara müracat ederek kendi direniş alanlarını oluşturdukları aktarılmaktadır (1996, s. 45).

Tüm bu cinsiyete dayalı şiddet ve şiddetle mücadele alanına bakıldığı zaman Walby'nin yapısal bir sorun olarak ele aldığı patriyarkanın Türkiye'de varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a göre “şiddet; kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır”. Aynı maddeye göre kadına yönelik şiddet ise “kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı” kapsar (Resmî Gazete, 2012, madde 2). Feminist literatürde ise kadına yönelik şiddet, kadının ekonomik, sosyal, kültürel ya da politik olarak baskı altına alınarak ikincilleştirilmesidir (Watts ve Zimmermann, 2002, s.s. 1232-1237).

Kadına yönelik şiddet gün geçtikçe daha görünür olmasına karşın, uygulanan şiddette fark yaratan bir azalma olmadığı ortadadır. Kadına yönelik ev içi şiddet

Türkiye özelinde bu konuların raporlanması onursuz bir davranış olarak tanımlandığı ve rapor eden kadının cezayı hak ettiği anlayışı yaygın olduğu için çok az rapor edilmektedir (Ertürk, 2015, s. 299).

Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılmış araştırma sayısı da yok denecek kadar azdır (Işık 2002, s. 66, Kerestecioğlu 2004, s. 52). Sınırlı sayıdaki araştırmaların en kapsamlısı 2008 ve 2014 yıllarında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB) (şimdiki adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın) Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'dır. Bu araştırmanın karşılaştırmalı sonuçları kadına yönelik şiddette gözle görülür düzeyde bir azalma olmadığı analizini doğrulamaktadır. 2008 yılında gerçekleşen araştırmada eşi veya birlikte olduğu kişi/kişiler tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınların bölge ve yerleşim yerlerine göre istatistiğini incelediğimiz zaman, kadınların kentte yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma oranı % 38, cinsel şiddete maruz kalma oranı % 14.3 (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009, s. 47) iken 2014 senesinde yapılan araştırmada kadınların kentte yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma oranı % 35, cinsel şiddete maruz kalma oranı % 12 (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2015, s. 84) olarak belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda en önemli kurumsal yapılanmalardan biri kadın sığınma evleridir. Türkiye'de devlet kurumlarının sığınma evi kurma ve yönetme çalışmalarına katılımı, 1990'lı yıllardan beri ortaya çıkan bir tartışma konusudur. Bu alandaki başlıca tartışma forumlarından biri olan 1998'den beri her yıl kadın örgütleri tarafından düzenlenen 'Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı' organize edilmektedir ve kurultaya Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan (SHÇEK) temsilciler de katılmaktadır (Ekal, 2011, s. 7). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda bu kadar önem arz eden bir kurum hakkında devletin istatistiklerine ulaşmak oldukça güçtür. İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıkulu tarafından sorulan soru önergesine ithafen 23 Kasım 2016 tarihinde

yayınlanan belgede ASPB'ye bağlı kadın konukevlerinden³ 30.06.2016 tarihi itibarıyla 7.368 kadın ve 4.866 çocuk olmak üzere toplam 12.234 kişi hizmet almıştır ifadesi yer almaktadır (Soru Önergesi (7/6381), 2016). Kadın sığınma evleri ve dayanışma merkezlerinin kapasitesinin az olmasının yanı sıra, buradaki kadınlara uzun dönemli ve bütünlüklü bir destek sağlayıp sağlayamadığı konunun bir diğer boyutudur. BM'nin kadına yönelik şiddetle mücadele mevzuatına göre; yerleşim yerlerine göre dağılımı baz aldığımızda her 10.000 nüfus için en az bir yatak kapasiteli şekilde sığınma evleri hizmet vermelidir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın açıklamasına göre Türkiye'de bu hesaplama göre 8.081 yatak kapasitesi olması gerekirken toplamda 3.724 kapasitesi vardır. Bu bilgiler bize Türkiye'deki kadın sığınaklarının yatak kapasitesi %54 oranında eksik kaldığını göstermektedir (2018).

Aile içi şiddete karşı ilk defa politika üreten kuruluş olan ve 1993 yılında ilk sığınma evini açan Mor Çatı'nın 1999 senesinde yürüttüğü “Şiddete Sıfır Tolerans”, “Ekonomik Şiddete Hayır” ve “4320 Sayılı Yasa ile Erkek Şiddeti Kapı Dışarı” kampanyaları kadına yönelik şiddetle mücadelede öne çıkan ve sonra çıkacak olan kampanyaların öncüsü olan kampanyalar olmuştur. Bu kampanyaları takiben Hürriyet Gazetesi'nin sosyal sorumluluk kapsamında yürüttüğü “Aile içi Şiddete Son: Kadına Acıyıp Utandırma, Erkeği Kına” ve Uluslararası Af Örgütü'nün başlattığı “Kadınlara Yönelik Şiddete Son” kampanyaları ses getirmiştir (Sallan Gül, 2013, s. 71). Bu kampanyaların varlığı kamuoyunda kadına yönelik şiddetin bir gündem haline gelmesine katkı sağlamış ve şiddeti görünür kılmıştır.

Bu kampanyaları takiben kadın sığınma evlerinin STÖ'ler ve/veya devlet tarafından yönetimi tartışılmıştır. Bu tartışmaların nedeni ise feministler ile devlet arasındaki iş birliğinin mümkün olup olmadığı sorusu üzerinden çıkmıştır. Silliman

³ 1980'li yıllarda *sığınma evi* olarak tanıdığımız şiddet gören kadınların gittiği merkezleri devlet *konukevi* olarak adlandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının “Kadın Konukevlerinin Açılması Ve İşletilmesi” hakkında yayınladığı yönetmeliğe bakınız: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm>. Kadın sığınma evi ismi yerine kadın konukevi isminin kullanılması konusunda ayrıntılı bir eleştirel söylem analizi yapılabilir diyebiliriz. Devlet sığınma evlerini konukevi olarak adlandırdığı zaman şiddet görmüş ve şiddetten kaçan kadınlara ‘misafir’ olarak yaklaşmakta ve kadının bir süre sonra evine geri döneceğini varsaymaktadır.

Schechter'in de bahsettiği üzere bazı feministler 'projeci feminizm'i devlet ve özel sektörle iş birliğini çoğaltacağından eleştirmişlerdir (1988, s. 28). STÖ'lerin işlettiği sığınma evleri dış kaynak fonlarla sürdürülebilir olması sebebiyle projeci feminizme yaklaşmıştır. Bu bağlamda bakıldığında ise devlet, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapması kaçınılmaz olmuştur.

Sallan Gül'ün de belirttiği gibi Türkiye'de sığınma evlerinin temel özelliklerinin belirlenmesi ve uygulanması politik süreçlerin ürünüdür. Kadın sığınma evlerinin kadının güçlenmesine katkı sağlayarak kadına yönelik şiddetin azalmasını sağlama potansiyelleri vardır. Devletin açtığı kadın konukevlerinde de benzer bir görüşün oluşması kadın güçlenmesine katkı sağlayacaktır (2013, s. 72). Buna rağmen, Toktaş ve Diner'e göre Türkiye'de liberal ve sosyal demokrat kadın örgütleri dışındaki kadın örgütleri devletin kadına yönelik şiddetinden daha farklı bir analize sahip oldukları için bu alanda yapılan çalışmaların bağımsız olmalarını amaçlamaktadır (2011, s. 50). Bu yaklaşımı benimseyen kadın örgütlerine Türkiye'nin radikal feministleri denilebilir çünkü, yine Toktaş ve Diner'in belirttiği gibi, erkek şiddetini patriyarkal yapının ve kadın – erkek eşitsizliğinin nedeni olarak görmektedirler ve kadına yönelik şiddeti de erkek egemenliği ve kadının üzerinde kontrol kurma mekanizması olarak yorumlamaktadırlar. Tüm bunlara ek olarak, kadına yönelik şiddet, kadının kendine güvenmesi ve bu güvenme ile kadına yönelik şiddete neden olan patriyarkal yapıyı eleştirel bir şekilde değerlendirmek üzere kadınlar arası dayanışma kurulması ile sonlandırılabilir (2011, s. 50).

Feminist ve devlet yaklaşımının analiz farklılıklarını ise kadın sığınma evlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği örneği üzerinden incelenebilir. Örneğin, feministlerin bakış açısında kadın sığınma evlerinde kadınlar arasında ve kadın ve sığınma evi çalışanları arasındaki yaş, eğitim gibi farkların gözetilmeden, hiyerarşik bir yapılanma olmadan kadınlar arası dayanışmayı güçlendiren bir yapı oluşturulması savunulmakta, kadınların kendi hayatları için kendilerinin karar vermesi göz önünde bulundurulmaktadır. Devlet tarafından işletilen konukevlerinde ise feminist yaklaşımın benimsediği önceliklerden farklı olarak kamu personeli yemeğin nerede yenilmesi gerektiğinden temizliğe kadar bazı idari yönetsel zorluklar çıkartarak

şiddet gören kadınlar üzerinde bir kontrol mekanizması kurmaktadırlar (Toktaş ve Diner, 2011, s. 51). Fakat yine de feminist örgütlenme ile açılan kadın sığınma evleri sürdürülebilir fonlara sahip olmadıkları için kapatılma tehlikesi olan kuruluşlardır. Bu sebeple devletin bu alanda çalışması ve kadın sığınma evlerinin sayısını arttırması, kapasitesinin geliştirilmesi, güvenli, erişilebilir ve kapsayıcı bir hizmet sunması ve/veya feminist bakış açısı üzerine kurulu bağımsız kadın sığınma evlerini finansal olarak desteklemesi gerekmektedir.

Kadın cinayetleri özelinde ise maalesef devlet kaynaklarına erişimde güçlük çekilmektedir. Çeşitli sivil inisiyatifler ve alternatif medya üzerinden bu istatistiklere ulaşılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de kadına yönelik şiddetten ölen kadınların anısını yaşatmak için internet üzerinden kurulmuş ‘anıt sayaç’ (Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt) 2008 senesinden bu yana veri tabanını her gün güncellemektedir. Bu veri tabanı medyada yer alan kadın cinayeti haberlerinden oluşturulmaktadır. 2019 yılının ilk günü itibariyle, anıt sayacın verilerine göre 2008 yılından beri şiddetten ölen kadınların sayısı 2.467’dir. Benzer bir şekilde 2009 senesinden günümüze Bianet (çevrimiçi haber sitesi) kadına yönelik şiddet, taciz, tecavüz haberlerinin çetelesini yayınlamaktadır. Yayımlanan son haber derlemesine göre 2018 yılında erkekler 255 kadın öldürmüştür (Bianet, 2019). Bu sayılar ve haberler göstermektedir ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği kaynaklı kadına yönelik şiddet ve cinayetlerin bir an önce sona erdirilmesiyle ilgili acil planlar gereklidir.

Kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırma sayısının az olması, medyada yeteri kadar gündem oluşturulmaması, oluştursa bile kadına yönelik şiddet haberlerinin eril bir dil kullanılarak sunulması gibi nedenlerden dolayı devletin konuyla ilgili harekete geçmesi için kadın örgütlerinin savunuculuk çalışmaları ve lobi faaliyetleri bu alanda önem taşımaktadır.

2. 2. 1980’LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE FEMİNİST HAREKETİN KISA TARİHİ

Devlet nezdinde yapılan sosyal politikaların cinsiyet körü olmasının yanı sıra, cinsiyeti ön plana çıkartarak yapılan sosyal politikalarda da beklenen ihtiyaçlara

karşılık politika üretilmediği düşünülmektedir (Orloff, 1993). Türkiye’de devletin, kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet ile ilgili kurumlar oluşturması ve yasal düzenlemeler yapmasında kadın örgütlerinin önemli bir katkısı vardır. Kadın hareketinin 1980’li yıllardan günümüze örgütlü olarak mücadelesi ve kurumsallaşmasıyla paralel olarak devlet de bu alanda kurumsallaşma yoluna gitmiştir.

Türkiye'nin feminist hareket tarihi için 1980'ler önemlidir, çünkü ikinci dalga feminizmin bu tarihlerde gerçekleştiği söylenebilir. İronik bir şekilde, feminist hareket, 1980 askeri müdahalesinin Türkiye'de siyasi hayatı kısıtlamak için tasarlandığı zamanlarda kadınların isyanını özne olarak dile getirebildikleri bir dönemdir. Tekeli’ye göre askeri darbenin ardından ilk demokratik hareket olan kadın örgütlenmesi öncülerini kadın olduğu için askeri rejimin hoş gördüğü bir hareketti (1995). Kadın hareketinin ilerlemesini sadece bu hoşgörüyü dayandırmak eksik bir yaklaşım olur fakat Tekeli’nin bahsettiği gibi darbenin güler yüzünü Avrupa’ya göstermek için hareketin bir araç olarak kullanıldığı tartışılabilir. Bu dönemde, kadınların kendi deneyimlerini paylaşmaları, ataerkil sistem, cinsiyetçilik ve erkek egemen toplumun nosyonunu anlamalarını ve tartışmaları için küçük çaplı “bilinçlendirme grupları” düzenledikleri ilk zamanlardı. Çorum’da 1987 yılında görülen aile içi şiddet gördüğü için açtığı boşanma davasında bir hâkimin “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” gerekçesiyle reddetmesi “Dayağa Karşı Dayanışma” kampanyasının gündeme gelmesinde ve şiddete karşı eylemlerin kitlesel olarak gerçekleşmesinin önünü açmıştı. Walby’nin patriyarka kuramında feminist yaklaşımları incelerken anlattığı radikal feminist örgütlenmelerinde olduğu gibi Türkiye’de bu toplantılar ve eylemler sonucu kamusal alanda kadınlar kendilerine yer bulabilmişlerdir.

2. 2. 1. Türkiye’de Feminist Yayınlar

Belirli bir süre için haftalık bir dergi olan Somut'ta bilinç yükseltme toplantıları için bir sayfa yayınlandı. Yorgun’un makalesinde yer aldığı üzere, bu yeni yayının etrafında toplanan ve muhtemelen 'feminist hareket' olma ihtimalinin liderliğini oluşturabilecek kadınların otuzlu yaşlarının başlarında olduğunu, eğitilmiş ve çok

çeşitli mesleklerden: doktorlar, sosyologlar, avukatlar, mimarlar, sekreterler, öğretmenler, ekonomistlerden oluştuğu görülüyordu (1984, s. 80). Yazar ve Çevirmenler Kooperatifi (YAZKO) 1983'te Somut'u yayınladıktan sonra, Kadın Çevresi 1987'de feminist yayınlar yapmaya başladı. Bu dergide, ezilmenin geçmiş nedenlerinin analizine yoğunlaşmak yerine feministler baskıya son vermek için daha radikal bir tavır alıyorlardı (Yöney, 1995, s. 11). Ertesi yıl, Sosyalist Feminist Kaktüs 1988 yılında yayınlanmaya başladı. Bu yayınlara, feministler cinsiyet meseleleri ve erkek egemenliği konusunda yazılmış makaleleri ve kitapları çevirmeye başladılar.

Türkiye’de 1980’lerde kadınlar çıkardıkları Somut ve Kaktüs gibi yayınlarla bilinç yükseltme toplantılarının kurumsallaşmasını hem de kamusal alanın dönüşümünü sağlamak üzere önemli adımlar atıldılar. Sonrasında 90’larda Pazartesi, 2000’ler de ise Amargi benzer özellikleri taşıdılar. Diğer feminist yayınlar gibi Pazartesi Dergisi’ni incelenmeye değer kılan nokta ise kolektif bir yapının ürünü olarak ortaya çıkmış ve devamlılığını uzun yıllar boyunca sürdürmüş olmasıdır. Her çıkardıkları dosyada farklı konuları ele alan dergi kadınlar için bir dayanışma ağı oluşturabilecek niteliktedir. Neoliberal ekonominin rüzgârı Türkiye’ye doğru eserken birçok alanda olduğu gibi medyada da tekelleşme artmış, alternatif iletişim araçlarının ihtiyacı doğmuştur. Koçali, Pazartesi’nin popüler bir feminist yayının gerekliliği üzerine kurulduklarına değinmektedir (Koçali 2002, s. 74). Gazetelerde yayınlanmayan kadın haberlerini yazdıklarını ve “Ayıp Köşe” adında bir köşe kurarak kadınların kendi bedenleri ve fantazilerini konuşmalarını sağladıklarını belirtmektedir (s. 77). Kadınların söyleyecek sözleri varken, haberleri basında yer almıyorken, evlerine kapanmış “ayıp kızım, yapma”larla büyümesinden kaynaklanan kendi bedenleri üzerine bile kamusal alanda konuşamazken bu yöntemin kadınlara ulaşmak için değerli bir yöntem olduğu düşünülebilir.

Feminist politika dergisi Amargi feminist teori ve pratik arasındaki bağları güçlendirmek, Türkiye’de kadın gündemine dahil olmak ve feminist hareketin görünür olmasına katkıda bulunmak amacıyla 2006 yılında ilk sayısı çıkarmıştır. Dergi, belirledikleri dosya konularına ek olarak köşe yazıları ve benzeri denemeleri

de içeren sadece kadın meselelerine odaklanmak yerine yoksulluk, ekonomik kriz, sosyal politika gibi doğrudan kadınlarla ilgili olmayan konuları feminist bakış açısı ile yorumlamakta ve kıskançlık, zaman, affetmek, masallar türünden politik sayılmayan konuları da politikleştirerek hazırlanmaktadır (Bora, 2015, s. 250).

2010'lu yıllarda çıkmaya başlayan çevrimiçi yayın olarak 5Harfliler ve Reçel de feminist medya olarak feminizm nasıl dönüştüğünü anlatmaktadır. 5Harfliler adını bayan-hanım gibi hitap şekillerine eleştiri olarak beş harften oluşan kadın sözcüğüne referans olarak çıkmakta ve kadınlarca yayına sürülen birçok siteden farklı olarak çeşitli konuları mizahi ve eleştirel bir tarzda okuyucuyla buluşturmaktadır (Şenol Cantek ve Bora, 2015, s. 221). Şenol Cantek ve Bora'nın 5Harfliler yazarları ile yaptıkları röportajdan anlaşılacağı üzere blog yazarları kendilerini feminist olarak adlandırırken yazılarını 'kadınlara ne sevmeleri gerektiğini dikte etmeden', farkındalık yaratma arzusu ile yazdıkları görülmektedir. Aynı zamanda yazılarında birinci çoğul şahıs kullanarak yazdıklarından kendilerini okurlarla bir tuttuklarını göstermektedirler (2015, s. 228). Yine 2010'larda yayına sürülen Reçel blog da kısa sürede konu çeşitliliği ve görünürlüğü ile dikkat çeken bir oluşum oldu. Kendilerini kalıplara sokmasalar da yazarlarının geçmişlerine bakıldığında dindar kadınların ağırlıkta olduğu bir blog olan Reçel, Düccane Cündioğlu'nun "İslamcı kızlara İslam sosyolojisi türünden lafazanlıklarla vakit kaybetmek yerine önce doğru dürüst reçel yapmayı öğrenmelerini tavsiye etmiştim de bir zamanlar kıyametler kopmuştu" sözüne atıfta bulunarak ismini oluşturmuştur. Gelenekle hesaplaşmayı kendilerine öncelik olarak belirledikleri ve erkekliği ve erkekleri eleştirel yazılar yazarak dindar kesime "biz de dindarız ama feministiz" diyebilmişlerdir (2015, s.s. 230-232).

Kadınlar kamusal alanı kullanmak için kendilerine birçok alan yaratmışlardır. Kadınların kendileri ile ilgili konuları konuşabilmeleri için çıkarılan bu yayımlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden doğan çeşitli konuları değerlendirmelerine, onlarla aynı deneyimleri paylaşan kadınlara ulaşmaları, dayanışma ağları oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

2. 2. 2. Türkiye’de Kadın Aktivizmi ile Kamusal Alanın Dönüşümü

BM’in temel insan hakları sözleşmelerinden biri olan Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) özellikle kadına yönelik ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alan tek sözleşme olması itibariyle kadın aktivistler için önem arz eden bir sözleşmedir.

CEDAW Türkiye’de 1985 yılında yürürlüğe girmesine rağmen uygulamaya geçmeyen devlete karşı kadınlar, iki senenin ardından, sözleşmenin uygulanmasına yönelik adımlar atılması talebiyle lobicilik faaliyetlerine başladı. Böylece 1980 sonrası ilk kitlesel kadın hareketi gündeme geldi (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2014, s. 23). Sayıca fazla olmak devlet tarafından verilen kararları etkilemekte önemli bir rol oynar ve bunun en yapılabılır örneği ise yürüyüşler ve imza kampanyaları düzenlemektir (della Porta & Diani, 2006, s. 171). 7 Mart 1987 tarihinde 7.000 imza ile ‘kadınlar dilekçesi’ meclise verildi. Bu imza kampanyasının kazanımları kadın hareketi için oldukça önemlidir. Zira 1980 yılında BM tarafından kabul edilen CEDAW’ı Türkiye’nin 1985 yılında onaylaması bile Türkiye kadın hareketi için önemli bir gelişmedir (Çelikel, 1993, s. 80).

Kendini feminist olarak tanımlayan kadınların aktivist çalışmalar içerisinde kendilerini bulmaları ve bilinç yükseltme toplantıları sayesinde kadına yönelik şiddet öncelikli tartışılan konular içerisine girmiştir. Ekal’a göre, bu tartışmalar, kadına yönelik şiddetin sadece kamusal alan değil özel alan konusu olduğunu gündeme getirmiş ve evin, tasarlandığı gibi ‘güvenli’ bir alan olmadığını göstermiştir (2011, s. 2). Burada, kadın-erkek ikiliği yani, kadının özel alanla yani güvenli alanla, erkeği ise kamusal yani tehlikeli alanla özdeşleştirildiği ve tüm bu yapıların ve toplumsal cinsiyetin patriyarkal bir bakış açısı ile kurgulandığı ve inşa edildiği gerçeği yeniden gündeme gelmektedir.

Ev içi şiddeti çıkış noktası olarak alan Dayağa Karşı Dayanışma yürüyüşü 1987 yılında gerçekleşmiş ve bu yürüyüş binlerce kadını sokaklarda örgütlediği için hareketin içerisinde dönüm noktası olarak sayılmıştır. Bu yürüyüşle kadına yönelik şiddet ve kadın bedenine karşı fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik her türlü

istismar eleştirilmiş, kamusal alanda bu konuların gündeme gelmesine ve konuşulmasına olanak sağlamıştır. 1988 senesinde, yürüyüşü düzenleyen aynı kadın grubu 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde mutfak ve diğer ev aletlerini kullanarak kadının günlük hayatını anlatmış ve eleştirmiştir (Arat, 1991, s.s. 10-11). 1989 yılında ise, ilk Feminist Haftasonu etkinliği organize edilmiş ve İstanbul ve Ankara'dan feminist kadınlar 'Cinsel Tacize Hayır' sloganıyla bir araya gelmişlerdir. Bu protestonun sembolü olarak ise kadınlar kıyafetlerinde ve aksesuarlarında mor iğne taşımışlardır. İğnenin kadınlar için sembolik bir önemi vardır. Bu sembolik önemi Altınay ve Arat şu şekilde ifade etmişlerdir: 'dikiş iğnesi kadınların evlerinde kendilerini veya evlerini güzelleştirmek, çocukların söküğünü dikmek veya aile bütçesine katkıda bulunmak için dışarıya dikerken kullandıkları olmazsa olmaz bir araçtı' (2007, s. 18). İğne, kadınların mor kurdeleler takarak kamusal alanda kadına yönelik şiddeti ve cinsel tacizi protesto etmeleriyle gelenekselliğe ve toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir duruş sergileyerek yeniden araçsallaşmıştır.

Aynı dönemde, tecavüz ve kaçırılma olayları seks işçisi bir kadına yönelik olmuşsa ceza indirimi uygulanan TCK'daki 438. madde 1990 senesinde silinmiş ve TMK'da geçen ve kadınların çalışmak için kocalarından izin almasını gerektiren 159. madde kaldırılmıştı (feminist Özel Sayı, 1990, s. 54). 1980'li yıllarda, kadın bedenine karşı tecavüz, taciz, fiziksel ve psikolojik şiddet ve ayrımcılık konuları kadın hareketinin gündeminde olmuş ve tarihte birçok önemli protestoya imza atmıştır.

BM tarafından kadın hakları konusunda dünyadaki devletleri, uzmanları ve sivil toplumu bir araya getiren 4 büyük toplantı organize edilmiştir. Bunlardan ilki 1975 yılında Meksika'da, ikincisi 1980 yılında Kopenhag'da, üçüncüsü 1985 yılında Nairobi'de, dördüncüsü ve sonuncusu 1995 yılında Pekin'de gerçekleşmiştir. Dünya'dan geniş katılımın olduğu, farklı coğrafyalardan katılım sağlayan ve kesişimsellikleri içerisinde barındıran Pekin Konferansı kadına yönelik şiddet üzerine söylemleri güçlendirmiş ve uluslararası arenada 'namus cinayetlerini' gündeme taşımıştır. Türkiye'deki feministler, devlete, kadına yönelik şiddetin kamu sorumluluğu olduğunu göstermek için büyük bir şans yakalamışlardır

(Sancar, 2011, s. 88). Altınay ve Arat'ın da belirttiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı”nın tanımlandığı 17. maddesi ile herkesin yaşam hakkını garanti altına almayı ve kimsenin “insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını” taahhüt eder. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bu anayasal hakkın ihlali anlamına gelmekte, bu ihlalin önlenmesi için devlete önemli sorumluluklar düşmektedir (2007, s. 11).

Uluslararası sözleşmeler, Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci ve kadın hareketinin lobi faaliyetleri karşısında devlet, kadın konuları alanında kurumsallaşmaya gitmiştir. Bunun en bilindik örneği ise, 1990 tarihinde 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Başbakanlığa bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurulmasıdır. Aynı yıl Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na, 1991 yılında ise kadın konuları ile ilgili bir devlet bakanlığının altına geçmiştir. 1993 yılında 514 sayılı KHK ile Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı'nın birimi olmuş, 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na (bugünkü adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bağlanmıştır (Sallan Gül, 2013, s.s. 188-189).

Devletin kadın hakları konusunda kurumsallaşmaya gitmesi tartışılabilir bir konu olsa da Abadan-Ubat'ın da belirttiği gibi kadın – erkek eşitliği devletin sorumluluğundadır ve gönüllü çalışmalar, sivil toplum ve kadın aktivistler sadece bu eşitliğin inşasında destek olabilirler (1991, s.s. 65-66). Devletin bu alanda kurumsallaşmasına eşzamanlı olarak, Türkiye'deki kadın hareketi de kurumsallaşmaya başlamıştır. Örneğin, kadın hareketi ile kadınlara yönelik bağımsız danışma merkezleri ve kadın sığınma evleri kurulmuş ve bu merkezlerin ve sığınma evlerinin sürdürülebilmesi için kadınlar kendi kadın örgütlerini kurmuşlardır (Işık, 2014, s. 48). Mor Çatı Kadın Sığınağı⁴ 1990 yılında, Ankara Üniversitesi'nde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM)⁵

⁴ Detaylı bilgi için: <https://www.morcati.org.tr/tr/tanisalim/oykumuz>

⁵ Detaylı bilgi için: <http://kasaum.ankara.edu.tr/>

1992 yılında, Kadın Dayanışma Vakfı⁶ 1993 yılında kurulmuştur. KASAUM aynı zamanda 1996 yılından bu yana Yüksek Lisans ve Doktora programlarını oluşturmuş ve bu alanda yazılan tezleri ve yapılan çalışmaları desteklemiştir. Uçan Süpürge⁷, aynı yıl içinde faaliyetlerine başlamıştır. 1997 senesinde ise Diyarbakır'da KAMER⁸ (kadın merkezi) açılmıştır. Altınay ve Arat, KAMER'in açılmasının Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli bir adım olduğunu söyler. Radikal feministlerin benimsediği bilinç yükseltme toplantılarını Türkiye'nin doğusunda da düzenlenmesine katkı sunmuştur. Olağanüstü hâl ortamında Diyarbakır'da kurulan bu merkez şu an Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde birçok ilde faaliyet göstermektedir (2007, s.s. 22-23). Ertürk'e göre bölgesel eşitsizlik Doğu bölgelerinde eğitim ve istihdam gibi alanlardaki kadınlar için fırsatları doğal olarak kısıtlamıştır. Ekonomik mahrumiyet sosyo-kültürel mahrumiyetle birlikte patriyarkayı beslemektedir (2015, s. 294). Bu bağlamda bakıldığında da Türkiye'nin doğusunda KAMER'in açılması kadın hareketinin Türkiye geneline yayılması için önemlidir.

Kurumsallaşmanın hem kayıplar hem de kazançlar getirdiği söylenebilir. Türkiye'de kadın hareketinin kurumsallaşmasının ana kaybı, örgütler arasında hiyerarşi ve hareketin uzlaşmazlığının ortaya çıkmasıdır. Hiyerarşi hem bir organizasyonda hem de organizasyonlar arasında somut olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kadın hareketi, kurumsallaşmayı tercih eden ve bu yolu seçmeyen kadınlar olarak parçalanmıştır. Bu yüzden ortak gündem ve söylemler için toplanmak zor hale gelmiştir (Işık, 2014, s. 57). Işık, hareketin kurumsallaşmasının olumlu etkilerinden ise iki örnekle bahsetmektedir. İlk kazanç, kadın sığınaklarını sosyal hizmet kurumu olarak meşrulaştırmak için yasada yapılan değişiklikle ilgilidir. SHÇEK kadın sığınma evleri yönetmeliği yapılmıştır. Altınay ve Arat bu yönetmelikle birlikte kamu sivil toplum iş birliklerinin başladığını söylemektedir. Örneğin SHÇEK çeşitli protokollerle kadınların insan hakları alanında sivil toplum örgütleri ile çalışmalar yapmıştır. Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği

⁶ Detaylı bilgi için: <https://kadindayanismavakfi.org.tr/about-us/>

⁷ Detaylı bilgi için: <http://ucansupurge.org.tr/>

⁸ Detaylı bilgi için: http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270

ile 1998 senesinden bu yana ‘Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı’ (KİHEP) ile yerel yönetimlerle Türkiye’nin farklı illerinde eğitimler düzenlenmiştir (2007, s. 26). Ayrıca Türkiye’de yerel yönetim nezdinde kadın sığınma evi ilk kez Bakırköy Belediyesi tarafından 1990 yılında İstanbul’da açılmıştır. Onu takiben 1993 yılında Şişli Belediyesi, İstanbul ve Altındağ Belediyesi, Ankara açılmıştır (Toktaş ve Diner, 2011, s. 62). 5393 sayılı Belediye Kanunu ile “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evi açar” hükmü yürürlüğe girmiştir. Fakat bu yasa kadınlar ve çocuklar için konukevi açılması belediyelerin inisiyatifine bırakılmıştır, herhangi bir yasal zorunluluk yoktur (Sallan Gül, 2013, s. 82). SHÇEK kadın konukevi adı altında 1990’lardan beri sığınma evi açmaktadır. 2019 itibariyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Belediyeler ve STÖ’lere bağlı toplam 143 kadın konukevi 3.444 kapasite ile hizmet vermektedir.⁹ İkinci kazanım, 4320 sayılı Aile Koruma Kanunu’nu yürürlüğe koyulmuştur. Bu yasa, bize devlet aygıtları içerisinde kadına yönelik şiddet ve toplumdaki erkek egemenliği ile ilgilenen insanlar olduğunu göstermektedir (Işık, 2014, s. 60).

2000’li yıllarla birlikte eski TMK’da yer alan ‘evlilik birliğinin reisi kocadır, evlilik birliğini koca temsil eder, karının ikametgahı kocanın ikametgahıdır’ gibi ataerkil nitelikler, CEDAW sözleşmesinde çekince unsuru konulan maddeler çıkartılmıştır (Altınay ve Arat, 2007, s. 28). Politika yapıcıları etkilemek ve TCK’nın değiştirilmesi konusunda yasa değişikliği yapmak için, kadınlar 2002 yılında TCK Platformu’nu kurmuşlardır. 2 yıl süren çalışmalardan sonra, 26 Eylül 2004’te tasarı, namus cinayetleri, evlilik içi tecavüz gibi suçlarda ceza indirimini uygulamalarını kaldırmıştır (Kandiyoti, 2011, s. 55). Bu kanunla, cinsel şiddet içeren suçlar yeniden tanımlanarak ‘kişilik hak ve özgürlüklerine karşı suçlar’ olarak değiştirilmiştir. Evlilik içi tecavüz koruma altına alınmış, tecavüzcüyle evlenmede cezanın ertelenmesini öngören madde kaldırılmıştır. Aynı zamanda töre cinayetleri

⁹ Bu bilgiler Aile , Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı resmi sitesinden alıntılanmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: <https://alo183.aile.gov.tr/bilgi-bankasi/kadin-konukevi>

‘nitelikli insan öldürme’ olarak adlandırılmış ve ağır ceza kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır (Altınay ve Arat, 2007, s. 29).

2. 3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALANINDA DEVLETİN KURUMSALLAŞMASI

Bir önceki bölümde anlatıldığı üzere CEDAW’ın imzalanması, KSGM’nin kurulması, SHÇEK ve belediyeler altında sığınma evlerinin açılması, TMK ve TCK’daki değişiklikler Türkiye’de devletin kadın ve kadına yönelik şiddeti ele alarak kurumsallaşma yoluna gittiğinin göstergeleridir.

1998 yılında 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” çıkarılmış, bu kanunla aile içi şiddet önlenmeye ve korunmaya çalışılmıştır. 4320 sayılı kanun ile aile içerisinde şiddet uygulayan bireylere evden 6 aya kadar uzaklaştırma verilebilmektedir. Bu kanuna yapılan eleştiriler göz önünde bulundurularak 2007 senesinde 5636 sayılı kanun kabul edilmiş ve 2008 senesinde bu kanunun uygulanması hakkında yönetmelik yayınlanmıştır (Sallan Gül, 2013, s. 78). Maalesef bu karar pratikte uygulanmadığı için eksik görülmüş ve bu karardaki eksiklikler 2012 tarihli 6284 nolu Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Yasası ile giderilmeye çalışılmıştır (Ertürk, 2015, s. 312). Ankara, İstanbul, Trabzon, İzmir, Van ve Diyarbakır illerinde 2010 senesinde yapılan saha araştırmasının bulgularından oluşan İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün raporu 4320 sayılı kanundaki eksiklikleri özetlemektedir. Raporun genelinde yasanın kadını koruyan değil aileyi koruyan bir yasa olduğu, eşinden şiddet gören kadınların polisler tarafından evlerine geri gönderildiği, kadınların defalarca polise başvurularına rağmen dayak yediği, erkekle barıştırılmak istendiği ve birçok kadının şikâyetinde bulunan kadınların pratikte koruma yerine bu uygulamalara maruz kaldıklarına şahit oldukları için şiddete uğramalarına rağmen başvurularından vazgeçtiği yer almaktadır (2011). Bu bağlamda bakıldığında, üzerinde şiddet uygulanan kadın bedeni üzerindeki tüm tasarruf evin tüm yetkilerinin devredildiği kocaya bırakılmaktadır.

2004 yılında Anayasaya “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” maddesi eklenmiştir. (Sallan Gül, 2013, s.s. 72-73). Bunu takiben tecavüz ve cinsel taciz daha önce “aileye ve kamu değerine karşı suç” olarak kabul edilirken reform sonrası “kadının beden bütünlüğüne karşı suç” olarak değerlendirilmiştir (Ertürk, 2015, s. 309). 2005 senesinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni TCK ile cinsel suçlarla ilgili tanımlar genişletilmiş, cezalar ağırlaştırılmış, evlilik içi tecavüz suç sayılmış, namus cinayetlerinde ceza indirimini kaldırmış, evli-bekar ya da bakire-bakire olmayan kadınlar arasında ayrımcılık kaldırılmıştır (Sallan Gül, 2013, s. 75).

Namus kavramı Türkiye’de kadınlar ve cinsellikleri üzerinde katı bir kontrole sebebiyet vermektedir. Toplumdaki genel anlayışa göre kadınların namuslu olması mütevazı bir şekilde giyinmeleri ve davranmaları ile ölçülmektedir (Ertürk, 2015, s. 296). Tabi bu ölçüm keyfi ve kişiden kişiye değişebilen bir ölçümdür. Türkiye’de namus cinayetleri özelinde yapılan değişiklikler 2005 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kapsamında kadın ve çocuklara yönelik bir komisyon oluşturulduktan sonra başlamış ve Ceza Kanunu reformu sırasında töre cinayetleri için zorunlu ömür boyu hapis cezası öngörülerek sonuçlanmıştır. Namus suçları kavramı ise kadınlara yönelik cinayetlerde namus gerekçesiyle indirime gidilmesi nedeniyle kadın örgütlerinin gündeminde yerini almıştır (Ertürk, 2015, s. 301).

KSGM kadına yönelik şiddeti önleme konusunda oldukça önemli bir konuma sahiptir ve 2015 yılında bütçe kesintisine rağmen çalışmalarını halen sürdürmektedir. 2006 yılında yayınlanan Başbakanlık Genelgesi’nin kapsamı dışında birçok uluslararası projede kadının güçlendirilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Örneğin, 2004 yılından itibaren BM Nüfus Fonu (UNFPA) ile kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, medya ve STÖ’lerle iş birliği içerisinde “Kadına Yönelik Şiddete Son Kampanyası”nı başlatmış, 2005 yılında Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı içerisinde kadınların şiddetten korunması, ulusal eylem planları ve danışmanlık ve rehberlik hizmeti verme ile ilgili konulardan sorumlu olmuştur. 2007-2008 yıllarında kadına şiddet ile ilgili ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinde çalışanlardan Tarım ve Köy İşleri Müdürlüklerinde çalışanlara

kadar toplamda 1.055 kişiye eğitim verilmiş, 2008 yılında Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu yayınlanmış, aynı yıl içerisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Yaygınlaştırılması Projesi başlatılmıştır (Sallan Gül, 2013, s.s. 189-190). 20 yıllık kadın hareketi mücadelesi sonucu görülüyor ki kadına yönelik şiddet konusunda kadın örgütleri ve devlet organları beraber çalıştıklarında kazanımlar elde edilebilmektedir. 2006 yılının temmuz ayında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ‘Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlar ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi’ adı altında bir genelge yayınlamış ve bu genelge için KSGM koordinatör kurum olarak belirlenmişti. Bu genelge, kadınlara yönelik şiddetin devlet tarafından kabul edilmesi ve bu şiddetin çözümü için bir ‘devlet politikası’ belirlenmesi için sembolik önem taşıyan bir genelgedir (Altınay ve Arat, 2007, s. 31).

2010’lu yılların şüphesiz en önemli gelişmelerinden biri 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un onaylanması diğeri ise İstanbul Sözleşmesi’nin (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi) imzalanmasıdır.

1998 yılında çıkarılan ve koruma emri olarak da bilinen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Yasa’sından sonra hem bu yasanın uygulanmasından elde edilen deneyimler, hem de kadına yönelik şiddetin artması ve daha görünür hale gelmesi zamanla daha kapsamlı bir yasaya ihtiyaç olduğunu göstermiştir. 300’e yakın kadın örgütünün üye olduğu Şiddete Son Platformu’nun 2011 ve 2012 yıllarında ortaya koyduğu yoğun çabalar ve katkılar ile 8 Mart 2012 tarihinde, 4320 sayılı yasanın geliştirilmiş hali olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kabul edildi. Bu kanun, şiddet gören veya görme tehlikesi altında yaşayan kadınları ve aile bireylerini korumayı amaçlamaktadır.

Bu yeni yasa kapsamında Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) açılması kararlaştırılmış ve 5 Ocak 2013 tarihi ile ŞÖNİM’lerin pilot¹⁰ uygulamalarına

¹⁰ Pilot iller olarak Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, Trabzon, Mersin, Malatya, Samsun, Şanlıurfa ve İzmir seçilmiştir.

geçilmiştir. 81 ilde açılması planlanan ŞÖNİM'in KSGM'nin verdiği son bilgiye göre hizmet verdiği il sayısı Ekim 2018 itibariyle 79'dur. KSGM'nin resmi internet sitesinde sıkça sorular arasında yer alan şiddetin önlenmesi ve tedbir kararlarının izlenmesine yönelik hizmetleri hakkında şu şekilde açıklaması bulunmaktadır:

- “• Korunan kişiye verilen barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adli yardım ve benzeri hizmetleri koordine etmek,
- Gerekli hallerde tedbir kararlarının alınmasına, uygulanmasına ve sonlandırılmasına yönelik ilgili mercilere başvuruda bulunmak,
- Koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının izlenmesi amacı ile elektronik veri sistemine gerekli veri girişini yapmak,
- Şiddetin sonlandırılmasına yönelik programlar hazırlamak ve uygulamak,
- Sivil toplum kuruluşları ile şiddetin önlenmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması ile insan hakları konularında gizlilik ilkesine uygun olarak çalışmalar yapmak.”

ŞÖNİM'lerin şiddet mağduru kişilere yönelik hizmetleri ise şu şekilde sıralanmaktadır; “barınma, geçici maddi yardım, rehberlik ve danışmanlık, hayati tehlikenin bulunması halinde koruma altına alınma, kreş yardımı, hukuki destek, tıbbi destek ve istihdama yönelik destek”.¹¹

Feminist ve devlet analizlerinin kadına yönelik şiddet konusundaki analizlerine farklı yaklaşıtlarını yukarıdaki bölümde kadın sığınma evleri işletilmesi konusunda incelenmişti. Aynı farklılık kadına yönelik şiddetin tanımına bakıldığında da karşımıza çıkmaktadır. Feministler erkek şiddetini patriyarkal yapının ürünü olarak görürken devlete bağlı kurumların perspektifi şiddeti uygulayan erkeğin psikolojik sorunu olduğu yönündedir. Bu bakış açısı, sosyal problemi açıklamadıkları, patriyarka içerisindeki güç yapılarına atıfta bulunmadan kadına yönelik şiddet konusunu sadece sosyal politika olarak değerlendirmelerine

¹¹ Bu bilgiler KSGM'nin resmi internet sitesinden 7 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/sikca-sorulan-sorular>

denk gelmektedir (Toktaş ve Diner, 2011, s. 58). Sallan Gül'ün kadın sığınma evleri üzerine yaptığı çalışmasında, pilot ildeki ŞÖNİM'lerin kadın bakış açısı ile değil patriyarkal yapıyı içerisinde barındıran ailenin korunmasına yönelik çalışmalarla sürdürüldüğü belirtilmekte ve kadını birey olarak değerlendirilmeden sadece annelik rolüyle ilgilenen, kadın bedenini kontrol altında tutan bir kadına yönelik şiddetle mücadelede bahsedilmektedir (2013, s. 239). ŞÖNİM pilot illerinden Bursa Nilüfer Belediyesi'ne bağlı faaliyetlerini yürüten Kadın Dayanışma Merkezi sosyal çalışmacısı Necla Sulu Gültekin'in bir toplantı sırasında kadın sığınma evleri özelinde iki ayrı yönetmelik¹² varken Ocak 2013 senesinde yürürlüğe giren Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik ile sığınma evleri tek bir yönetmeliğe indirildiğini, ASPB'nin bunu yapmaktaki amacının sığınma evlerinin işletilmesinde bir 'standart' yakalamak olduğunu söyler ve bu standartın kime ve neye göre belirleneceğinin politik bir mesele olduğunu ekler. Bu yönetmelikle kadınların sığınma evlerine giriş çıkış saatleri 'bölgesel koşullara' göre ŞÖNİM'lerin onayına bırakılmıştır. 'Bölgesel koşulları' göz önüne alarak uygulanan bu maddelerin aslında erkek egemen bakış açısı ile uygulandığı söylenebilir. Gültekin burada gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet rollerinin devlet eliyle sürdürüldüğünü ve bunun Türkiye'nin de imzacısı olduğu CEDAW'ın 2. maddesinin (f) bendinde belirtildiği üzere 'kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek ve feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı taahhüt eder' maddesine aykırı olduğunu belirtir (2014, s.s. 215-216). Büyükgöze belediye kadın sığınaklarında kalan kadınların deneyimlerinden yola çıkarak boşanma talebi olan kadınlara direkt olarak 'evine, kocana dön' çağrısı yapılmasa da kadınların tek başına bir birey olarak özgürleşmeleri konusunda cesaretlerinin kırıldıklarını gözlemlediklerini söylemektedir (2014, s. 223). Benzer bir şekilde devlet eliyle patriyarkal yapının yeniden üretildiğini şiddet uygulayan erkeklerin şiddet uyguladıkları eşlerinin sığınma evinde olup olmadığını öğrenmek için aradıklarında 'kadınlarınız bizim yanımızda güvende, başlarına bir iş gelmedi' cevabını

¹² Özel Hukuk Tüzel kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılan Kadın Konukevleri Yönetmeliği ve SHÇEK'e bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği.

almalarıyla örnekleyen Gültekin bu cevapla birlikte kadının gizlilik hakkının da yok edildiğini vurgulamaktadır (2014, s. 2019). Bu uygulamalara bakıldığı zaman ŞÖNİM'lerin kadınların özgürleşmesi amacıyla mı yoksa kadının ailenin içerisindeki rolünün korunması amacıyla mı hizmet verdiği sorusu akıllara gelmektedir.

6284 sayılı kanunla ŞÖNİM'lerin hem şiddete maruz kalana hem de şiddeti uygulayana farklı fiziksel mekanlarda hizmet vereceği yazmaktadır. Yine ŞÖNİM pilot illerinden Bursa'dan örnek verilecek olursa Necla Sulu Gültekin bu fiilen uygulanmadığını hem kadına hem de erkeğe aynı fiziksel mekânda destek sağlandığını söylemektedir (2014, s. 216).

Kadına yönelik şiddet, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinden kaynaklanan bir ayrımcılık ve kadının insan hakları ihlalidir. Şiddet yasası şiddeti önleyici, saldırganları caydırıcı ve şiddete maruz kalan kadını, çocuklarını, yakınlarını ve şiddetin tanıklarını etkin biçimde korumak için düzenlenmiştir. Halen önemli bazı eksikleri olan ve “Yeni Şiddet Yasası” olarak da geçen bu yasa, İstanbul Sözleşmesi’ni temel alınarak hazırlanmıştır. Kısacası İstanbul Sözleşmesi, uluslararası bir sözleşme olarak, Türkiye’nin iç mevzuatında ve yasa yapım süreçlerinde etkili olmuş, 6284 sayılı kanun örneğinde olduğu gibi ulusal yasal düzenlemelerde kılavuz işlevi görmüş ve gördüğü iddia edilmiştir.

2010’lu yılların bir başka kazanımı olan İstanbul Sözleşmesi ise 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalanmış ve 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Şiddete uğrayan ya da uğrama riski bulunanlara, özellikle de kadınlara ve çocuklarına ilişkin koruyucu ve önleyici, oldukça kapsamlı 81 madde içermektedir. Sözleşmenin giriş bölümünde “kadın ve erkekler arasında tarihsel eşitlikçi olmayan güç ilişkisinin tezahürüdür” ve “Kadına yönelik şiddet, erkeklerle kıyaslandığında kadınları ikincil konuma zorlayan temel sosyal mekanizmalardan birisidir” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, Sözleşme’nin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti engellemeyi amaçladığı ve kadına yönelik şiddetle yaratılan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem sonucunu hem de nedenini yok ederek kalıcı bir eşitliğe doğru bir adım atılması gerekliliğini onaylamaktadır (İstanbul Sözleşmesi, 2011, s. 3). Tezin bir

sonraki bölümünde İstanbul Sözleşmesi özelinde detaylı bir inceleme yapılacağından sözleşme ayrıntıları bu bölümde aktarılmamıştır. Sözleşmeyi kapsamlı bir şekilde açıklamadan önce Türkiye’de özellikle son 10 yıldaki kazanımlara karşılık devlet söylemindeki kadın – erkek eşitsizliğini besleyen örneklere değinilecektir. Hukuk ve uygulamadaki bu farklılıklar özetle bize kazanımların eril bir bakış açısı ile sürdürüldüğünü, yıllardır süren feminist mücadelenin başarılarının görmezden gelinerek hak ihlallerinin meşru kılındığını göstermektedir.

2. 4. YASA YAPIMI VE İKTİDAR SÖYLEMİNDEKİ FARKLILIKLAR

Tüm bu gelişmeler yaşanırken kadınların kendileri için oluşturdukları mücadele alanında 30 yıllık deneyimleriyle elde ettikleri kazanımlar çeşitli yollarla geri alınmak isteniyor denilebilir. Hukuki kazanımlarda kadının bir birey olarak mı yoksa daha çok aile içerisindeki konumunun güçlendirilmeye mi çalışıldığı tartışmaya açık bir alandır. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın adı KHK ile 2011 senesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirildi ve bu değişiklikle birlikte Bakanlığın logosu da kalp içerisinde yer alan uzun boydan kısa boya doğru üç kişinin dizilimi ile yeniden oluşturuldu. Burada uzun olan erkeği temsil ederken diğer figürler sırasıyla kadın ve çocuk, yani çekirdek aile olarak tasarlanmıştır (Ayata, 2014, s. 205). Aynı KHK ile KSGM Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlandı (Sallan Gül, 2013, s.s. 188-189). Burada görülüyor ki devlet kadın politikalarını aile üzerinden yürütmeye ve kadını birey yerine aile içerisindeki konumuyla değerlendirmeye devam etmektedir.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlükteyken Ayata, Eryılmaz ve Kalem’in (2011) yaptığı araştırma sonucu bir hâkimin kanun ile ilgili yorumu şu yöndedir: “Asıl amacı bence kadın ve çocukların korunması. Yasanın adını değiştirirseniz eğer, o zaman şiddet uygulayan aile bireyleri derhal tutuklanabilir ki bu daha etkili olacaktır” (s. 39). Burada anlaşılıyor ki ailenin yerine kadının isminin tasarımlarda, kanun isimlerinde geçmesi uygulamadaki sonuçları etkilemektedir. Benzer bir şekilde, 4320 sayılı kanunun eksikliklerini gidermek üzere yürürlüğe giren 6284 sayılı kanun tasarı aşamasındayken adı “Kadın ve Aile Bireylerinin

Şiddetten Korunmasına Dair Kanun Tasarısı” iken kadın örgütlerinin lobi çalışmalarına rağmen yasa “Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” olarak belirlenmiştir (Ayata, 2014, s. 208).

Çeşitli bürokratlar ve iktidar partisinin temsilcilerinin yaptığı açıklamalar maalesef feminist hareketle devlet arasındaki ilişkilerin bozulduğunun işaretidir. Bunları birkaç örnekle açıklayacak olursak bu örneklerden ilki 2010’lu yıllarında en çok tartışılan konulardan biri olan kürtaj tartışmasıdır. Kürtaj yasağını iktidarın kadın bedenine yönelik bir şiddeti olarak okumak yanlış olmaz. İktidar, şiddeti kendi meşrutiyetinin göstergesi olarak kullanmak istediğinden Foucault’nun biyoiktidar (Foucault, 2010) kavramında belirttiği gibi iktidarın nüfusu ekonomik bir kaynak olarak düşünmeye başlamasıyla bu alanda gücünü kullanarak kadın bedeni üzerinde baskı kurmaya çalışmaktadır. Bu baskı kadın bedenine olan bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. 2012 yılında yasalaştırılmak istenen kürtaj yasağı kadın hareketinin gösterdiği yoğun tepki üzerine geri çekilmiştir. Haziran ayında Kadıköy’de gerçekleşen eylem ve ardından başlatılan sosyal medya kampanyaları (Bianet, 2011) kamuoyunda bir gündem oluşturmuştur. Kadınların “en az üç çocuk” yapmasını diğer konuşmalarında sıkça yineleyen dönemin Başbakanı Erdoğan kürtaj hakkındaki konuşmasında kürtajın cinayet olduğunu söylemiş ve “Uludere”¹³ benzetmesini yapmıştır (Radikal, 2012). Kadınların kürtaj hakkına kadar karışan bir devlet bu söylemini ulus devletin devamlılığı için önemine vurgu yaparak sürdürmektedir. Burada Walby’nin patriyarka kuramında bahsettiği gibi radikal feministlerin savunduğu militarizm ve patriyarkanın kol kola nasıl ilerlediğine şahit olunmaktadır.

Önerilen tıbbi süre içerisinde kürtaj yasalara göre yasak değildir ancak Sağlık Bakanlığı aracılığı ile dolaylı yöntemlerle kadınların bu haktan yararlanmasını engellenmektedir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve Kadın Dayanışma Vakfı’nın

¹³ Şırnak’ın Uludere ilçesinde 28 Aralık 2011 günü Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Irak sınırından geçen köylülere 4 bomba atılmıştı. Bu bomba saldırısı sonucu 34 kişi hayatını kaybetmişti. Ölenlerden 19’u, 18 yaşından küçüktü. Haber detayı için bakınız: <https://www.evrensel.net/haber/369544/roboski-katliami-7-yil-once-bugun-ve-sonrasinda-yasananlar>

raporları uygulamadaki yasağı doğrulamaktadır. Vakıf, İstanbul'daki 37 kamu hastanesine, telefon ile "kürtaj yapıyor musunuz?" diye sormuş ve aldıkları yanıtlarla İstanbul'da sadece 3 kamu hastanesi isteğe bağlı kürtaj yapmakta, 12'si hiçbir şekilde kürtaj yapmamakta ve 17'si ise sadece fetusun ölmesi ya da anneye zarar veriyor olması, bebeğin sakat olması, annede kanama olması ya da düşük olması gibi çeşitli tıbbi komplikasyonların zorunlu kıldığı durumlarda, heyet kararı ile kürtaj yapmakta olduğunu öğrenmiştir (2015).

2010 senesinde dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan'ın rektörlerle düzenlediği toplantıyı protesto eden öğrencilere yapılan polis saldırısı esnasında, polisler "Vurmayın hamileyim" demesine rağmen karnına tekme ve copla vurulduğunu iddia eden 19 yaşındaki genç kadın bebeğini kaybetmişti (SOL, 2010). Ertesi gün gazete manşetlerine düşen haberde genç kadının polis şiddeti ile bebeğini kaybetmesinden çok 19 yaşındaki gencin hamile olması ve hamile olmasına rağmen bebeğini düşünmeyerek sokakta eyleme katılması tartışılmıştı. Burada medyanın devlet ideolojisini kamuoyuna nasıl yansıttığı ortadır.

Özellikle 2000'li yıllarla beraber ortaya çıkan "çocuk da yaparım kariyer de" mottosunu dayatan sisteme ek olarak devlet nezdinde yapılan açıklamalara baktığımız zaman kadınların hayatlarının merkezine çocuklarını almaları gerektiği ve ev dışında çalışmak yerine ev içinde ulus devlet için başarılı, sağlıklı çocuklar yetiştirmeleri gerektiği savunulmaktadır. Dönemin Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu "Anneler, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamalıdır"¹⁴ diyerek açıklamalarda bulunmuştur (Bianet, 2015). Burada devletin bakanı kadın bedeni üzerinden yürüttüğü politika ile önce kadının çocuk doğurmasına karar vermekte sonrasında ise kadını eve hapsederek çocuk bakımının kutsallığından bahsetmektedir.

"Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde yurtların önünde toplanan bir grup üniversite öğrencisi, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürü Hasan Albayrak'ın, devlet yurtlarında öğrencilerin girişlerinin en

¹⁴ Sağlık Bakanı Müezzinoğlu 2015 yılının ilk doğan bebeğini ziyaret ederken bu sözleri söylemişti.

son saat 21.00 olmasını istediğini belirterek, buna tepki gösterirken 'kız yurdu' isimlerinin 'kadın yurdu' olarak değiştirilmesini istedi" (Radikal, 2010).

Bu habere göre Albayrak açıklamasında üniversite öğrencilerinin kaldığı yurtlara erkek öğrencilerin giriş çıkış saatlerine karışmazken kadın öğrencilerin yurda en son giriş saatini belirlemeye çalışmaktadır. Bu çabadan anlaşıldığı üzere kadınların gecenin belli bir saatinden sonra kamusal alanda bulunması sakıncalıdır ve bu nedenle bedenlerini özel alana sokmaladırlar. Bütün bunlara ek olarak kadın öğrencilerin "kız öğrenci yurdu" yerine "kadın öğrenci yurdu" olması talepleri göze çarpmaktadır. Devlet kadınların bedeni üzerine uzun yıllardır tartışmaktadır, örneğin bekar bir kadının bakire olup olmadığı önemlidir. Bu nedenle henüz üniversitede okuyan evlenmemiş birine kadın demek "yakışık" almaz. Cinsiyetin adının "kadın" olduğu gerçeğini kabullenilmez ve sadece cinsellik üzerinden bir açıklama yoluna gitmektedir. Genç kadınların yurtlarda karşılaştıkları sorunlardan biri de zaman zaman karşımıza çıkan bekaret testi haberleridir. Yine kadın cinselliği ve bedeni üzerinden yürütülen bu "korumacı" ve "yargılayıcı" tavır genç kadınların hayatlarına müdahaleyi barındırır.

Dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, "İffet sadece bir isim değil kadın için de bir süstür iffet, erkek için de bir süstür. İffetli olacak erkek de olacak, zampara olmayacak eşine bağlı olacak, çocuklarını sevecek" diye başlayan konuşmasına kadının iffeti hakkında konuşmasına devam ederek "Kadınsa o da iffetli olacak. Mahrem, namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak, bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak" şeklinde açıklamalarda bulunmuştu (CNN Türk, 2014). Türk Dil Kurumu'nun tanımında da yer aldığı üzere iffet, "cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik" anlamına gelmektedir. Burada yine kadının bedeni ve kamusal alanda nasıl davranması gerektiği üzere bir söylem var.

2. 5. GREVIO ADAYLIĞI TARTIŞMASI

Çalışmanın daha önceki bölümünde kısaca bahsedilen ve üçüncü bölümünde detaylarıyla açıklanacak olan kadına karşı şiddetle mücadelede ve önlenmesinde

önemli role sahip İstanbul Sözleşmesi'nde taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetleyecek uluslararası bağımsız uzmanlardan oluşan bir Komite kurulmuştur. Bu komitenin kurulma aşamasında, hükümet, ASPB aracılığıyla bu sürecin işleyişini izlemek ve kurulacak Komite'ye Türkiye'den aday göstermek üzere bir komisyon kurdu. CSW'nun komisyon üyelerinin seçimine benzer bir şekilde İstanbul Sözleşmesi'nin izleme komitesinin seçimleri de devlet tarafından önerilen temsilcilerden oluşturulmaktadır. Taraf devletler üç aday gösterme hakkına sahipler, bu adaylar arasından ise Avrupa Konseyi değerlendirme yaparak adaylardan üyeler seçmektedir.

Türkiye'yi temsilen kadına yönelik şiddet ile ilgili senelerdir mücadele veren, İstanbul Sözleşmesi'nin yazımında yer alan isimlerden ve Mayıs 2018'de, Apolitical¹⁵ isimli web sitesinin "Dünyada cinsiyet eşitliği konusunda etkili mücadele yürüten 100 isim" arasında yer alan Prof. Dr. Feride Acar seçilmiştir. Acar'ın Türkiye devleti tarafından aday gösterilme süreci biraz sancılı olmuştur. Feminist örgütler Acar'ın aday gösterilmesi için çeşitli kampanyalar düzenleyerek lobi faaliyetleri yürütmüştür. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığa ve şiddete karşı mücadele eden, eşitlik ve özgürlük mücadelesi veren kadın örgütleri, bu süreçten çeşitli bürokratik engellerle dışlandı. Komisyon için seçilen sivil toplum kuruluşları iktidar partisine yakınlığıyla bilinen Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER) ve Kadın Sağlıkçılar Dayanışma Derneği (KASAD-D) oldu. Siyasilerin 'sivil toplum kuruluşlarını dinliyoruz' söylemi hükümetin kendi ideolojisine yakın olan sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliğine gittiğinin göstergesidir.

Feminist hareketin örgütlü mücadelesi sonucu Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzmanlar Grubu) GREVIO Başkanı Prof. Dr. Feride Acar seçildi (Kazete, 2015). GREVIO'nun ilk on üyesinin görev süresi 31 Mayıs 2019 tarihinde sona erecektir. Yeni dönem üyelerinin seçimi için taraf devletler 1 Şubat 2019 tarihine kadar en çok üçer aday göstermeye davet edilmesine rağmen Türkiye

¹⁵ Listedeki diğer isimler için bakınız: <https://apolitical.co/gender-equality-top-100/>

devleti eski Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) milletvekili olan Prof. Dr. Aşkın Asan'ı tek aday olarak göstermiştir. GREVİO'ya iki dönem başkanlık yapan Acar hükümetin bu yaklaşımını siyasi olarak değerlendirmiştir (Kazete, 2019). Feminist örgütlerin tepkisini çeken bu adaylık süreci kampanyaların yeniden başlamasına neden olmuştur.

2. 6. TÜRKİYE'DEKİ FEMİNİST HAREKET VE İKTİDAR PARTİSİNE DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1980'li yıllarda kadınların bireysel deneyim paylaşımından 1990'lı yıllarda kurumsallaşmaya doğru gidişinde kadın hareketi büyük bir ivme kazanmıştır. Hem uluslararası anlaşmalar hem AB uyum süreci hem de kadın hareketinin yoğun savunuculuk ve lobi çalışmaları nedeniyle devlet de kadın konusunda kurumsal çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalar kadın hareketinin istediklerini eksiksiz yerine getirmese de bu değişim ve dönüşüm kadınların ve yaşadıkları sorunların toplumsal yaşamda daha görünür olmasını sağlamıştır. AK Parti hükümetleri döneminde kadının meclisteki temsil oranı artmış ve kadın hakları üzerine çalışan STÖ'ler ile diyalog kurularak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için bu STÖ'lerden uzman görüşleri almıştır. Fakat aynı dönemde hükümet yetkilileri, kadınları aile içerisinde değerlendiren, kadın bedenine ahlakçı bir yerden bakarak ve feministleri marjinalleştirerek kadın erkek eşitliğini reddeden bir tavır sergilemişlerdir (Coşar ve Yücesan-Özdemir, 2014, s. 11). Son zamanlarda, özellikle son 10 yılda, yasal anlamda birçok kazanım elde eden feminist hareketin devlet ile arasında ipler gerilmiş, toplumsal cinsiyet eşitliği yerine adalet temelli kadın çalışmaları yürüten hükümete yakın STÖ'lerle iş birliği içerisine girmiştir. Sümeyye Erdoğan ve Sare Aydın Yılmaz'ın kurucularından olduğu KADEM Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü için hazırladığı afişte 'önce adam ol' sloganı ile patriyarkal dili sürdürdükleri görülmektedir. Aynı dönemde Erdoğan'ın "Kadın anadır, ananın ayağının altı cennettir. Bunu feministlere anlatamazsınız!... Onlar eşitliğe takılmış kalmış. Kadınla erkek eşit olmaz; kadın kadına eşit olur, erkek erkeğe; aksi fitrata terstir. Bu arada KADEM'e sesleniyorum, Adam ol diyorsunuz ya siz de öyle cesur olun, sakın duruşunuzu

bozmayın” gibi ifadeler kullanarak KADEM’in iktidar diline yakınlığını desteklemiş olur (Şenol Cantek ve Bora, 2015, s. 238).

Karar verme mekanizmalarının içerisinde yer alan ve kamuoyunu etkileyebilme yetisine sahip üst düzey bürokratların ve iktidar partisi yöneticilerinin, “Kadın-erkek fitratı gereği eşit değildir,” “kadınlar erkeklere Allah’ın emanetidir,” “topluluk içinde kahkaha ile gülmek iffetsizliktir,” “hamile kadının sokakta dolaşması uygun değildir,” “annen de olsa dizkapağının üstü tahrik eder,” “kürtaj ne, çocuk öleceğine kadın ölsün,” gibi söylemlerini toplum önünde sarf edilmesi kadınların hayatına şiddet olarak yansımaktadır (Armutçu, 2015). Cinsiyet eşitliği yerine ‘cinsiyet adaleti’¹⁶ kavramının ortaya atılması ve bağımsız kadın örgütleri ile diyoloğun kesilmesi aradaki ilişkilerin bozulmasının göstergeleridir. Durum böyle olunca, devlet ve kadın örgütleri arasındaki ilişkinin ileriye dönük tahlilini yapmak zorlaşmaktadır.

Devlet ve kadın örgütleri arasında kadına yönelik şiddet konusunda süregiden çatışmanın niteliğinin incelenmesi açısından İstanbul Sözleşmesi anahtar bir metindir. Bu tez ile İstanbul Sözleşmesi çerçevesinde Türkiye’de devletin ve kadın hareketinin kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik yaklaşımı ve söylemleri arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

¹⁶ Bu kavram hükümete yakınlığı ile bilinen Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından sahiplenilmiştir. Bakınız: <http://kadem.org.tr/sare-aydin-turkish-foreign-quarteriy-dergisine-kadin-hareketinde-yeni-bir-ivme-toplumsal-cinsiyet-adaleti-ni-yazdi/>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

3. 1. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NİN KAPSAMI NEDİR?

Kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti kapsamlı bir şekilde ele alan ve bu alanda kadının insan hakları mücadele yöntemi olarak değerlendirilebilecek olan “Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılmış ve Türkiye tarafından imzalanıp onaylanmıştır. 1 Ağustos 2014 tarihinde ise sözleşme yürürlük maddesi gereğince 10 ülkenin onaylaması sonucunda sözleşme yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, taraf devletler için uluslararası yaptırım gücü ve bağlayıcılığı olan bir sözleşme olmanın yanı sıra şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Sözleşme sadece kadınlara yönelik şiddeti değil hane içerisinde erkeğe, yaşlıya ve çocuğa uygulanan şiddeti içerse de hane içi şiddet mağduru çoğunlukla kadın olduğu için kadına yönelik şiddeti her maddesinde yinelemekte ve vurgulamaktadır.

İstanbul Sözleşmesi’nin müzakereleri yapılırken BM gibi uluslararası sözleşmeler değerlendirildiği gibi daha önce alınan tavsiye kararları göz önünde bulundurularak sözleşme taslağı hazırlanmıştır. Sözleşme’nin açıklayıcı metninde yer alan tavsiye kararlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir; Avrupa’da Kadınlara Yönelik Şiddete İlişkin 1450 sayılı Tavsiye Kararı (2000), Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddete İlişkin 1582 sayılı Tavsiye Kararı (2002), Zorla Evlendirme ve Çocuk Evliliklerine İlişkin 1723 sayılı Tavsiye Kararı (2005), Kadınlara Yönelik Şiddet İle Mücadele İçin Birlik Olan Parlamentolara İlişkin 1759 sayılı Tavsiye Kararı (2006), İlaçla Kolaylaştırılmış Cinsel Saldırıya İlişkin 1777 sayılı Tavsiye Kararı (2007), Kadınlara Yönelik Şiddet İle Mücadele İçin Birlik Olan Parlamentolar: Kampanyanın Ara Değerlendirmesine İlişkin 1817 sayılı Tavsiye Kararı (2007), Kadınlara Yönelik Şiddet İle Mücadele: Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ne Doğru konu başlığını içeren 1847 sayılı Tavsiye Kararı (2008), Silahlı Çatışma Durumunda Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddete İlişkin 1879 sayılı Tavsiye Kararı

(2009), Kadın ve Kızların Kaçırılmasını da İçeren Cinsiyete Dayalı İnsan Hakları İhlalleri ile Mücadeleye İlişkin 1868 sayılı Tavsiye Kararı (2009), Kadınların Öldürülmesine İlişkin 1861 sayılı Tavsiye Kararı (2009), “Sözde namus cinayetleri” İle Mücadeleye Duyulan Acil İhtiyaca İlişkin 1881 sayılı Tavsiye Kararı (2009), Kadınlara Evlilik İçi Tecavüzü de Kapsayan Tecavüze İlişkin 1887 sayılı Tavsiye Kararı (2009), Özellikle Aile İçi Şiddet Görme Riski Olan Göçmen Kadınlara İlişkin 1891 sayılı Tavsiye Kararı (2009) ve Aile İçi Şiddete Şahit Olmuş Çocuklara İlişkin 1905 sayılı Tavsiye Kararı (2010) (Açıklayıcı Metin, 2011, s. 5).

Sözleşmenin giriş bölümünde görüleceği üzere sözleşmede, şiddetin nedenleri ve sonuçlarının sebep olduğu olumsuzluklar değerlendirilmiştir. Sözleşme, kadına yönelik şiddetin tarihsel bir olgu olduğuna vurgu yapmakta ve kadına yönelik şiddetin kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinden beslendiğine değinmektedir. Eşitlikçi olmayan bu güç ilişkileri kadınlar üzerinde baskı kurulmasına ve kadına yönelik ayrımcı müameleye sebebiyet vermektedir. Sözleşme kapsamında tanımlanan toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkek cinsiyetlerinden hareketle sosyal olarak toplum tarafından kurgulanan davranış ve eylemleri kapsamaktadır.

İnsan hakları ihlali olarak kadına yönelik şiddet, cinsel istismar, taciz, tecavüz, zorla ve erken yaşta evlendirilme, namus cinayetleri gibi şiddet unsurları toplumda kadınları ikincilleştirerek kadınların ilerlemelerine yönelik engeller teşkil etmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nin şiddet tanımı CEDAW'ın 19 nolu tavsiye kararı ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin BM Bildirgesi'nin tanımı ile aynı olsa da Sözleşme psikolojik şiddet ile ilişkili “ekonomik zarar” ibaresini de eklemiştir. Sözleşme genelinde, yasal anlamda kadın ve erkek arasında eşitlik sağlanmasının kadına yönelik şiddeti önlemede önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir.

Sözleşme şiddet alanında ayrımcılığı önlemek üzere taraf devletlere yükümlülük getirmektedir. Sözleşme'nin açıklayıcı metni cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, yaş, sağlık durumu, engellilik durumu, medeni hal, göçmen ve mülteci statüsüne bağlı olarak ayrımcılık yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Metnin

devamında LGBTQ bireylerin cinsel yönelimlerinden dolayı şiddete maruz kaldıklarında destek hizmetlerinden mahrum bırakılarak ayrımcılığa şahit olduklarını ayrıca eklenmiştir. Sözleşme uyarınca kadınların hane içerisinde erkeklerden daha fazla şiddete maruz kaldıklarını göz önünde bulundurarak kadın mağdurlar için ayrılan kaynakların ve özel tedbirlerin kullanılmasını erkeklere yönelik bir ayrımcılık olarak tanımlanmaz.

3. 1. 1. İstanbul Sözleşmesi Maddelerinin Kısaca Değerlendirilmesi

Sözleşmeye imza atan taraf devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, kapsayıcı politikalar üretmesi, konuya ilişkin maddi kaynaklar ayırması, kadına yönelik şiddetle ilgili istatistiki veri toplaması ve bu verileri yayınlaması ve şiddetin önlenmesine yönelik zihniyet değişikliği yaratması beklenmektedir. Bu yükümlülükleri ise azınlık, cinsel yönelim, medeni hal, göçmenlik ve engellilik ayrımı yapılmadan yerine getirmeleri şart koşulmuştur. Bu çerçevede, sözleşmede de belirtildiği üzere, taraf devletlerin ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapması ve tüm bu süreçlere STÖ'leri de dahil etmesi şart koşulmaktadır (Madde 8). Taraf devletler, şiddetin önlenmesi için farkındalığı artırma (Madde 13), eğitim (Madde 14), uzmanların eğitimi (Madde 15), önleyici müdahale ve tedavi programları (Madde 16), özel sektör ve medyanın katılımı (Madde 17), mağdurların adli yardım alma hakkı (Madde 57) ve izleme kurulu (Madde 66) gibi mekanizmaları devreye sokmakla yükümlüdür.

Sözleşmenin hem 2. Maddesinde vurgulandığı gibi özellikle cinsiyete dayalı şiddetin kadın mağdurları başta olmak üzere ailenin tüm üyelerini kapsadığına hem de giriş bölümünde belirtildiği üzere, CRC gibi uluslararası BM sözleşmesine atıfta bulunarak sadece yetişkin kadınlara yönelik şiddetin değil çocuklara yönelik şiddetinde de ele alınması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Sözleşmenin 26. Maddesi uyarınca taraf devletler şiddete tanık olmuş çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına yönelik yasal ve çocuk tanıkların yaşlarına uygun psiko-sosyal danışmanlık gibi diğer tedbirleri almalıdır. Ayrıca bir yetişkini ya da çocuğu zorla evliliğe iten davranışların suç sayılmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılmasının gerektiği belirtilmektedir (Madde 37).

3. 1. 1. 1. İstanbul Sözleşmesi'ndeki Tanımlar

İstanbul Sözleşmesi toplam 81 maddeden oluşan bir sözleşme olup sözleşmenin amacı kadınları ve aile bireylerini şiddetten korumayı, kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti kovuşturmayı ve önlemeyi, şiddet mağdurlarına ve faillerine destek politikaları oluşturmayı içermektedir (Madde 1). Sözleşme kapsamında kadına yönelik şiddet cinsel, fiziksel, ekonomik ve psikolojik (Madde 3) olarak tanımlanmıştır. Aynı maddeye göre, aile içi şiddet mağdur faille aynı haneyi paylaşmasa bile aile ve hanede daha önce bulunan eski veya şimdiki eşler ya da partnerlerin uyguladığı her türlü şiddeti şiddet olarak kabul edilmektedir.

3. 1. 1. 2. İstanbul Sözleşmesi'ndeki Şiddeti Önlemeye Yönelik Maddeler

Sözleşme, kültür, örf ve âdet, din, gelenek veya sözde “namus” adı altındaki şiddet eylemlerini taraf devletlerin şiddeti meşrulaştıracak bir gerekçe olarak görmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Madde 12). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet her toplumun tarihsel alt yapısı ve konjonktürüyle birlikte farklı şekillenmektedir. Bu madde ile farklı kültürlere sahip taraf devletlerce toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin gelenek ya da örf adı altında meşru kılınamayacağını garanti verilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin önlemesi için toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine farkındalık çalışmaları yapılması gerekir. Madde 13, şiddet mağdurlarının toplumun farklı kesimlerinden destek alabilmeleri için toplumsal cinsiyete duyarlı farkındalık yaratmanın önemini vurgulamaktadır.

Madde 14'e göre toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve şiddeti önlemek için eğitim sürecinin her düzeyinde eşitlik vurgusu yapılmalıdır. Tavrı, kanaat ve davranış kalıpları küçük yaşta şekillenmeye başladığı için toplumsal cinsiyet eşitliğinin benimsenmesi şiddetten uzak bir tavır sergilenmesine katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda bakıldığında, eğitim müfredatının içerisinde kapsayıcı bir kadın-erkek eşitliği temeli yerleştirilmeli ve mevcut eğitim materyalleri gözden geçirilmelidir. Bu maddeyi takiben Madde 15'te ise şiddet mağdurlarına destek sağlayacak olan uzmanların eğitimine değinilmiştir. Uzmanlar eşitlik ilkesi ile

yönlendirmede bulunmanın yanı sıra ikinci bir vakkanın yaşanmaması için önlemleri anlatmakla yükümlüdür. Uzman eğitimlerinin içeriği sayesinde uzmanların mağduru daha iyi anlaması ve şiddeti önlemeye yönelik duyarlı olması beklenmektedir. Özellikle cinsel şiddeti önlemeye yönelik tedavi programları oluşturulması ve failerin tekrar şiddet uygulamamaları için faileri eğitmeye yönelik düzenlemeler getirilmesi vurgulanmıştır (Madde 16). Böylelikle failerin uyguladıkları şiddeti kabul etmeleri ve sorumluluklarını üstlenerek kadınlara karşı davranışlarını değiştirmesi beklenmektedir.

Taraf devletlerin şiddeti önlemek ve toplumda kadına olan saygınlığı arttırmak adına özel sektör ve medya ile iş birliği içerisine girmesi teşvik edilmektedir (Madde 17). Özel sektör ve medyanın toplumsal cinsiyet eşitliğine destek vermeleri sağlanmak istenen eşitlik ortamının inşasını kolaylaştıracaktır.

3. 1. 1. 3. İstanbul Sözleşmesi'nde Yer Alan Koruma ve Destek Mekanizmaları

Sözleşme'ye göre taraf devletler, şiddete uğrayan mağdurların korunmalarını ve iç hukuk kuralları doğrultusunda yargı, cumhuriyet savcıları, kolluk kuvvetleri dahil tüm devlet yetkilileri ve devlet dışı kuruluşlarla iş birliği oluşturulmakla ve ikinci bir mağduriyete sebep vermemek adına insan hakları temeline dayanarak bütüncül bir yaklaşımla kendi yurttaşlarına uluslararası hukuk çerçevesinde koruma ve destek hizmeti sunmakla yükümlüdürler (Madde 18). Bu kapsamda, mağdurlara yasal tedbirler hakkında toplumsal cinsiyet eşitliği temel alınarak bilgi vermek (Madde 19), sağlık, sosyal hizmetler gibi genel destek hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak mekanizmalar oluşturmak (Madde 20), bireysel ve toplu şikayet haklarının erişilebilir olmasını sağlamak (Madde 21), bu mağdurlara, özellikle kadın ve çocuklara, güvenli bir ortam sağlamak adına sığınaklar tahsis etmek (Madde 23), telefon yardım hatları oluşturmak (Madde 24), cinsel şiddet mağdurlarına yönelik tıbbi ve adli mayene ve travma ve danışmanlık hizmeti sunmakla (Madde 25), çocuk tanıklara koruma ve destek sağlamakla (Madde 26), şiddet vakkalarının bildirilmesi konusunda mağdurları teşvik etmekle (Madde 27) ve aynı benzer şekilde uzmanların, belirli meslek gruplarının şiddet temelli bir vakkayı devlet yetkililerine bildirmesini sağlamakla (Madde 28) yükümlüdür. Tüm

bu hizmetleri verirken STÖ'lerle iş birliği içerisinde bulunmaları önemle vurgulanmaktadır. Bu vurgunun sebebi ise şiddet eylemlerinin devlet dışı kuruluşlarla birlikte kararlı ve eşgüdümlü çalışmalarla ele alınacağı inancıdır.

3. 1. 1. 4. İstanbul Sözleşmesi'nde Maddi Hukuk

Sözleşme gereği taraf devletler şiddet mağdurlarına hukuksal başvuru yollarını sağlamakla yükümlüdür (Madde 29). Mağdurların hukuksal yollara başvurmalarıyla faillerin şiddet eylemlerine son vermesi, ileride bu şiddeti sürdürmemesi amaçlanmaktadır. Mağdurlar hukuken tazminat alma hakkına sahiptirler. Devlet tazminatın makul sürede verilmesini sağlamakla yükümlüdür (Madde 30). Çocukların vesayeti ve ziyaret hakkının belirlenmesinde şiddetin dikkate alınarak sağlanması gerekmektedir. Taraf devletler tüm bu süreci çocukların güvenliklerini tehlikeye atmadan sağlamalıdır (Madde 31).

Zorla evlendirme (Madde 32), psikolojik şiddet (Madde 33), ısrarlı takip (Madde 34), fiziksel (Madde 35) ve tecavüz dahil cinsel şiddet (Madde 36), zorla evlilik (Madde 37), kadın sünneti (Madde 38), zorunlu kürtaj ve zorunlu kısırlaştırma (Madde 39), cinsel taciz (Madde 40) ve işlenen suçlara yardım ve yataklık yapma ya da buna yeltenme (Madde 41) gibi şiddet içeren eylemlere karşı taraf devletler yasal önlemler ve tedbirler almakla yükümlüdür.

Cezayı gerektiren suçlar kapsamında mağdur ve faillerin ilişkisinin niteliğine bakılmaksızın taraf devletler tarafından yargılanma gereklidir (Madde 42, 43 ve 44). Şiddete karşı yaptırımlar ve önlemlerin (Madde 45) yanı sıra cezayı ağırlaştırıcı nedenler gözlemlendiği takdirde cezalar ağırlaştırılarak yargılanmalıdır (Madde 46).

3. 1. 1. 5. İstanbul Sözleşmesi'nde Soruşturma, Kovuşturma, Usul Hukuku ve Koruyucu Önlemler

İstanbul Sözleşmesi'nin bu bölümü, acil müdahale (Madde 50), risk değerlendirmesi ve yönetimi (Madde 51), uzaklaştırma kararı (Madde 52), kısıtlama ve koruma kararları (Madde 53), sorgulama ve kanıt (Madde 54), yargılama (Madde 55), adli yardım (Madde 57) ve zaman aşımı (Madde 58) gibi

hukuk ve kolluk kuvvetlerini içerisinde alan bazı önlem ve tedbir kararları üzerine yoğunlaşmaktadır. Tüm bu korumalar mağdura gereğinden fazla mali ve idari yük getirilmeden acil bir şekilde sağlanmalıdır. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet davaları önceliklendirilerek hızlı bir yolla çözüme ulaşmalıdır. Aksi halde bu tür davaların zaman içerisinde yayılarak görülmesi faillere bir çeşit dokunulmazlık hissiyatı geçirmekte ve şiddet olaylarının görmezden gelinmesine sebebiyet vermektedir.

3. 1. 1. 6. İstanbul Sözleşmesi'nde Göç ve Sığınma

Taraf devletler, iç hukuk tarafından ikamet durumu tanınan eş veya partnere bağlı olan mağdurlar için özerk oturma izni tanınmalı (Madde 59), sığınma talebinde bulunan şiddet mağdurlarına mülteci statüsü vermeli (Madde 60) ve uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülükleri uyarınca korumaya muhtaç şiddet görmüş kadınları ülkelerine geri göndermemelidir (Madde 61).

Belgesi olmayan kadınlar dahil göçmen kadınlar ve iltica talebinde bulunan kadınlar cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıkları takdirde kendi ülkelerinden ayrılmak zorunda olup ülkeye kabul aldıklarında geri gönderilmemesi taraf devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

3. 1. 1. 7. İstanbul Sözleşmesi'nde Uluslararası İşbirliği

Sözleşme kapsamında taraf devletler kadına yönelik şiddeti önleme ve şiddetle mücadele için, mağdurların korunması, mağdurlara destek sağlanması, cezaların uygulanması, yardım programları ve benzeri konularda uluslararası iş birliği yoluna gidebilmektedir (Madde 62). Bu iş birlikleri sadece ceza ve özel hukuku ilgilendiren konularda değil aynı zamanda şiddete maruz kalan mağdurlara her türlü yardımın verilmesi ile de bağlantılıdır. Bu iş birliği sürecinde taraf devletler kişilerin bilgilerini korumakla yükümlüdür (Madde 65).

3. 1. 1. 8. İstanbul Sözleşmesi'nin İzleme Mekanizması

Sözleşmenin 66. Maddesi uyarınca taraf devletleri izleyecek bir mekanizma kurulması gerekmektedir. GREVIO asgari 10, azami 15 üyeden oluşmaktadır.

GREVIO üyelerinin insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlara yönelik şiddet, aile içi şiddet, ceza hukuku gibi alanlarda uzman olmaları ve bağımsız olmaları gerekmektedir. GREVIO, taraf devletlerle ilgili düzenli denetim raporları hazırlamak, bu raporlarla taraf devletlere kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusunda öneriler sunmak, bu önerilerin taraf devletlerce yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmektir (Madde 66 ve 68). Taraflar Komitesi GREVIO üyelerini seçmekle yükümlüdür (Madde 67). Sözleşmeyi yazan komite arasında yer alan Feride Acar Türkiye’den seçilen aday olarak iki dönem boyunca GREVIO’ya başkanlık yapmıştır.

GREVIO Mart 2016 tarihinde ülkelerin ilk raporlarını hazırlamaları için ilgili formatları ve soruları taraf devletlere iletmiştir. Bu talebi takiben Türkiye Temmuz 2017 tarihinde raporunu sunmuştur. Bu rapora ek olarak kadın STÖ’leri tarafından gölge rapor hazırlanmış ve sunulmuştur. Raporlar sonrası yapılan değerlendirmeler Türkiye’nin sözleşmenin uygulanmasındaki eksiklikleri ortaya çıkmıştır.

3. 2. TÜRKİYE’NİN GREVIO RAPORU

Türkiye GREVIO’nun anket sorularına istinaden 3 Temmuz 2017 tarihinde ilk raporunu sunmuştur. Raporun giriş bölümünde belirtildiği üzere İstanbul Sözleşmesi’nin uygulanması ile ilgili görevli kurum KSGM anket sorularının cevaplanmasından da sorumlu olan kurumdur.

Rapor içerisinde, kadına yönelik şiddet ile ilgili öncelikli konuların Ulusal Eylem Planı’nda yer verildiği belirtilmektedir. Ayrıca, 10. Kalkınma Planı içerisinde “Aile ve Kadın” başlığı altında “Kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilecektir.” ibaresinin yer aldığı değinilmektedir. Kalkınma Planları hazırlanırken çeşitli STÖ temsilcilerinin, üniversitelerin, yerel yönetimlerin katılımlarıyla alt gruplar oluşturulduğu ve bu kapsamda kadına yönelik şiddet çalışma grubunun oluşturulduğu rapor içerisinde öne çıkarılmaktadır. Yine rapor içerisinde, 65. Hükümet Programı’na referansla, devletin kadınlara yönelik şiddetle ilgili yasaların uygulanmasında, şiddet

mağdurlarının erişebileceği bilgi ve destek merkezlerinin yaygınlaşmasında ve erken evliliklerin önlenmesi için eğitim çalışmalarının sürdürülmesinde devletin çalışmaları olduğu belirtilmiştir. Rapor kapsamında, ASPB altında 2013-2017 senelerini kapsayan Stratejik Plan'da kadına yönelik şiddet, tacizi önlemek ve koruma altındaki kadınları desteklemek gibi konulara odaklanıldığına yer verilmiştir. Adalet Bakanlığı'nın 2015-2019 Stratejik Planı'nda hane içi şiddet suçlarında adalet sistemi kapasitesinin güçlendirilmesi gibi çalışmalara yer verilirken Sağlık Bakanlığı'nın 2013-2017 Stratejik Planı'nda kadına yönelik şiddet ve cinsiyet eşitliği alanlarında sağlık servislerinin geliştirilmesi gibi çalışmalara yer verildiği belirtilmektedir. 2015 senesinde YÖK'ün yayınladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi'ne referans verilerek yüksek öğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin vurgusu yapılmakta ve özellikle cinsel saldırılara karşı bilgiler sunarak güvenli kampüs ortamı sağlanmaya çalışılmaktadır. TBMM'nin 28 Haziran 2005 tarihli 853 sayılı kararında kadına yönelik şiddet ve fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve sözlü şiddet kavramları tanımlanmakta ve Temmuz 2006 tarihli ve 2006/17 Sayılı Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Konulu Başbakanlık Genelgesi'nde de açıkça referans verilmektedir. 20 Mart 2012 tarihinde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi yasasının geçtiği rapor içerisinde vurgulanmaktadır. Bu kanunla kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddet gören kadın, çocuk ve aile üyelerinin korunması gerektiği vurgulanmakta ve şiddet, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet kavramları tanımlanmaktadır. Kanunun geçmesini takiben Kadına Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015 için ilgili STÖ'ler, üniversiteler ve kamu kuruluşlarının görüşlerinin alındığı aktarılmaktadır. İlk plandan farklı olarak ikinci eylem planına mevzuat düzenlemeleri, farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü, koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması, kurum kuruluşlar arası iş birliği ve politika olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflendiği belirtilmektedir. KSGM koordinasyonunda Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020 dönemleri için hazırlanmış ve yürürlüğe girdiği raporlanmaktadır. Üçüncü

eylem planında kadına yönelik şiddet İstanbul Sözleşmesi baz alınarak yeniden tanımladığı söylenmektedir. Rapor içerisinde KSGM'nin AB desteğiyle 26 ilde yürüttüğü “Aile İçi Şiddetle Mücadele İçin Kadın Konukevleri” kısa adı ile “Aile İçi Şiddetle Mücadele” projesi 27 Aralık 2013 tarihinde uygulanmaya başlanan projesine referans verilmektedir. Projenin temel hedefi, Türkiye'deki kadınların insan haklarının korunması konusundaki çalışmalara katkı sağlamak olduğu aktarılmaktadır.

Karşılaştırıldığı zaman ASPB bütçesi, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi konusunda koordinatör bakanlık olduğundan, diğer bakanlıklardan daha fazladır. ASPB bütçesinin ulusal bütçe içerisindeki payları 2014 yılı için %13,8, 2015 yılı için %13,6 ve 2016 yılı için %15,2 olarak raporlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet konusunda İç İşleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na da bütçeler ayrıldığı vurgulanmaktadır. Bu bütçeler, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi için kamu uygulamaları, araştırma projeleri, ekipman ve araç tedarikleri ve benzeri işler için kullanıldığı belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddet alanında KSGM'nin düzenlediği tüm toplantılara üniversitelerden, özel sektörden, kamu kuruluşlarından, STÖ'lerden temsilciler katıldığı ve katkılarının alındığı belirtilmektedir. Ayrıca projeler kapsamında sosyal hizmetlilerin eğitimi ve gelişme kapasitesi için yerel STÖ'lere kaynak aktarıldığı raporlanmaktadır. Kadın konukevleri kapasitesinin geliştirilmesi, erkekler için bilinç yükseltme ve farkındalık eğitimleri, kadına yönelik şiddet ile ilgili eğitim programları, kadınlara bilgilendirme yapılmak üzere ev ziyaretlerinin düzenlendiği belirtilmektedir. Yereldeki STÖ'lerle iş birliği ile ALO 183 Acil Yardım Hattı çalışmalarının yürütüldüğü aktarılmaktadır. Türkiye'de ASPB altında faaliyetlerini yürüten KSGM, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışmalarını sürdüren kurum olduğu, KSGM'nin alanının sadece politika üretimi ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda sosyal hizmetler de verdiği belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddet alanında yapılan kampanyalara değinen rapor “Kadına Karşı Şiddet İnsanlığa Karşı İhanet” ve “Kadına Şiddete Karşı Buradayım De” isimli

kampanyalardan bahsetmektedir. Kamu personeline kadın ve erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet üzerine çeşitli bakanlıkların imzaladığı protokoller ve dış kaynaklı projeler uyarınca eğitimler verildiğinin ve seminerler düzenlendiğinin altı çizilmekte ve kamu kurumlarında farkındalık çalışmaları yapıldığı aktarılmaktadır.

Rapor kapsamında medya ve özel sektör ile yapılan çalışmalara da yer verilmektedir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) "toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düştüğü" gerekçesiyle yayıncıları yaptırıma tabi tuttuğu aktarılırken özel sektörde kadın istihdamının artırılması için çeşitli kampanyalar yürütüldüğüne değinilmektedir. Ayrıca iş yerinde cinsel taciz, mobbing ile ilgili TCK'da yaptırımlar olduğu vurgulanmaktadır.

6284 sayılı kanun uyarınca şiddete maruz kalan kadınların kişisel haklar, kurumların sunduğu hizmetler, iş imkanları ve verilen eğitimler hakkında bilgilendirildikleri rapor içerisinde yer almaktadır. Fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik şiddete uğrayan kadınların ve çocuklarının konukevlerinde sunulan danışmanlık, finansal destek, grup çalışmaları, sosyal aktiviteler gibi hizmetlerden ayrımcılık yapılmadan faydalandıkları belirtilmektedir. 2016 itibariyle, Türkiye'de şiddet mağduru kadınlar ve çocuklarına geçici konaklama sağlayan, toplam 3.433 kişi kapasiteli 137 konukevinin olduğu, bunların 101'nin ASPB'ye, 32'sinin yerel yönetimlere (belediyeler), 4'ünün ise STÖ'lere bağlı olduğu paylaşılmaktadır. Rapor içerisinde ayrıca sığınma evi yerine ne için konukevi kavramının kullanıldığına da değinilmektedir. Konukevi kavramının seçilmesinin nedeni olarak sığınma evleri adı altında kadınların kendilerini istenmeyen kişiler olarak algılamalarının önüne geçmek olduğu gösterilmektedir. Ayrıca, Kadın Konukevlerinin Açılışı ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik çıkararak bu alandaki hizmetlerin standartlaşması için adım atıldığı aktarılmaktadır.

Kadına yönelik şiddet ile ilgili şikayetlerin kayıt altında tutulduğunu yazan rapor 2016 yılında polise şiddet nedeniyle başvuran kadın sayısını 121.703 olarak açıklamakta, 2014 yılında jandarmanın baktığı bölgelerde ise 24.306 şikâyet aldığını iletmektedir. Şiddet mağduru kadınların yazılı ya da sözlü olarak

başvurabilecekleri belirtilmekte ve şikayetlerin dikkate alınarak yasal prosedürün başlatıldığı eklenmektedir.

Şiddet mağduru kadınların başvuru ve destek süreçlerinde STÖ'lerden destek almaları önünde bir engel olmadığına vurgu yapan rapor ayrıca bu süreçte STÖ'lerdeki üye avukatların şiddete uğramış kadınlar için savunmalarını yapabileceklerini belirtmektedir.

3. 3. GREVIO'NUN TÜRKİYE RAPORU

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi ile yasalar önünde kadın – erkek eşitliğini sağlayan Türkiye'nin 2010 senesinde getirdiği bir başka düzenleme ile kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı öne sürerek toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirdiği rapor içerisinde belirtilmektedir. Aynı şekilde feminist hareketin desteğiyle TMK ve TCK'daki değişikliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki gelişmeleri desteklediği vurgulanmaktadır. Ayrıca ulusal eylem planlarının içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik adımların olumlu karşılandığı belirtilmektedir.

Türkiye'de kadın – erkek eşitliğinin yasal ve fiili olarak hayata geçirilmesi konusunda kadına yönelik şiddetin önlenmesinin temel unsur olduğu göz önünde bulundurularak önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler özetle, kadınlara yönelik ayrımcılık içeren uygulamaların yeniden gözden geçirilerek daha kapsamlı politika ve tedbirlerin geliştirilmesi, hakim ve savcıların Sözleşme konusunda bilgilendirilerek uluslararası yasal normlara uygun kararlar alınmasının sağlanması, kadın ve kız çocuklarının konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması, yeni eğitim reformu ile başlayan 4+4+4 eğitim sistemi dahil yasa ve politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına şiddete yönelik etkileri açısından ele alınarak düzenlemeler yapılması, kız çocuklarının eğitime erişiminden kadınların ekonomik özgürlüklerine ulaşmalarına kadar her alandaki politikalarda kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bununla mücadele anlayışının benimsenmesi gibi konuları içermektedir.

Rapor kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği yerine toplumsal cinsiyet adaleti kavramının kullanılmasının kavram muğlaklığı sebebiyle eleştirilmektedir. Bu kavram, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine referans vererek kadınların annelik ve ev içi konumuna vurgu yaptığı için tehlikeli görülmektedir ve Sözleşme'nin toplumsal cinsiyet eşitliği temeline önemli vurgu yaptığı hatırlatılmaktadır.

Rapor, 2016-2020 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda dezavantajlı kadınlara yönelik tedbirler konusundaki adımları olumlu görse de kadına yönelik şiddetle ilgili ulusal politika ve tedbirlerde ayrımcılık konusunda önemli eksikler olduğunu vurgulamakta ve Sözleşme'nin 4. maddesinin 3. fıkrasına göre, tarafların, Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini, herhangi bir ayrımcılık yapmadan yerine getirmesi gerektiğini eklemektedir. Ayrımcılık konusunda ise kırsal kesimde yaşayan kadınların karşılaştıkları eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimde karşılaştıkları eşitsizliklere referans verilerek mevcut verilerde eş ve partnerlerin yaşam boyu fiziksel veya cinsel şiddete kentte yaşayan kadınlara kıyasla daha çok maruz kaldıkları belirtilmektedir. Benzer bir şekilde Kürt kökenli kadınların da ekonomik, kültürel ve sosyal haklara toplumun geri kalanı ile eşit şekilde ulaşamadıklarına vurgu yapılmaktadır. Özellikle zihinsel engelli kadınların cinsel şiddete maruz kaldıklarında zorla kürtaj olmalarını anlatan raporlara referans verilerek ayrımcılık konusuna vurgu yapılmaktadır. Şiddete yönelik elde edilen en az veri ise LGBTQ bireyler hakkında olduğu belirtilmiştir. Rapora göre Türkiye'de LGBTQ bireylere önyargı ve ayrımcılık destek hizmetlerine ve konukevlerine erişimde karşılaşıldığına değinilmektedir. Tüm bu ayrımcılıklar göz önünde bulundurulduğunda GREVIO, kadınların karşılaştıkları eşitsizlikleri ele alarak kırsalda yaşayan kadınlar, Kürt kadınlar, engelli kadınlar ve lezbiyen kadınlar dahil kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan kadınlar konusunda politik atılımları ve tedbirleri önemle tavsiye etmektedir.

Raporda Sözleşme'nin 5. maddesine yer aldığı üzere devlet organlarının ve devlete hizmet eden aktörlerin kadına yönelik şiddetin uygulamamasının temin edilmesine atıfta bulunularak tutuklu kadınların kötü muamele görmelerinin önüne geçilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda kolluk kuvvetlerinin şiddet mağduru

kadınları korumak üzere yeterli adım atmaması, karakolda saatlerce bekletilmeleri, aile içi şiddeti aile içinde çözülmesi gereken bir sorun olarak ele alarak bu şekilde yönlendirme yapmalarına değinilerek kadınların şiddeti ihbar etme ve konukevlerine sığınma konusunda teşviklerinin kırıldığına örnek verilmektedir. Rapor kapsamında STÖ'ler tarafından derlenen raporlarda yargının da yetersizliği belirtilerek cinayet ve cinayet görünümlü intihar davaları dahil davalarda beraat kararlarını bu yetersizliğe bağlanmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında, GREVIO raporu şiddet eylemlerinin detaylı incelenerek tekrar yaşanmaması için gerekli önlemlerin devlet tarafından alınmasını ve cezalar konusunda özenin gösterilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Raporda, Türkiye'nin kadın – erkek eşitliğinin geliştirilmesi için gerçekleştirdiği uygulamalarda kadının aile içerisindeki rolünü yeniden üreten ve ailenin korunmasına yönelik çalışmalar içermesinden dolayı bu yaklaşımı insan hakları temeliyle desteklenmesi savunulmaktadır. Ne şartta olursa olsun ailenin korunması hedefinin, kadına yönelik şiddete karşı mücadelenin nasıl düşürülmesine neden olabileceğinin örneğidir. Türkiye'de boşanma oranlarının düşürülmesi için tedbirler geliştirmekle görevlendirilen komisyonun 2016 yılında sunduğu raporunda, evli bir kadının, şiddetten uzak yaşama hakkını sekteye uğratma potansiyelini ortaya çıkaran çeşitli yasa tekliflerin gözlemlendiği aktarılmaktadır.

Rapor kapsamında Sözleşme'nin 8. maddesi göz önünde bulundurularak devletin ayırdığı bütçeler incelenmiş ve 10. madde uyarınca koordinasyon birimi olarak belirlenen KSGM'ye ayrılan miktarın düşüşünden endişe duyulduğu belirtilmiştir. Sözleşmesi'nin uygulanmasının sağlanmasından sorumlu eşgüdüm organı olan KSGM'ye ayrılan bütçenin önemli ölçüde genişletilmesi tavsiye edilmiştir.

Bağımsız kadın örgütlenmeleri ve STÖ'lerle iş birliğinin önemine vurgu yapan Sözleşme'nin 9. maddesine istinaden yapılan incelemeler sonucu Türkiye'de bu örgütlenmelerle konu ile ilgili istişarelerin eksik kaldığı ortaya çıkarılmaktadır. Rapor feminist örgütlenmenin süreçten uzak tutulduğunu kaydetmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada ve kadına yönelik şiddetin nedenlerini ele

alma mücadelesinde bağımsız kadın örgütlerinin önemine vurgu yapılarak bütüncül bir çözüm için desteklerinin alınması gerektiği belirtilmektedir.

GREVIO, uzaklaştırma ve koruma kararlarının ihlal edilmesi, ihlallere istinaden uygulamaya konulan yaptırımlar ve kadınların bu yaptırımlara rağmen şiddete maruz kaldıklarında bu konuyla ilgili verilerin toplanması ve bu verilerin paylaşılmasının sağlanmasını ısrarla tavsiye eder. Aynı zamanda, şiddete maruz kalan kadınların devlete bulunduğu başvurular, başvuru sayısı ve devlet tarafından sağlanan hizmetlerin de kaydının tutulmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'nin olumlu çalışmalarına rağmen medyada kadına yönelik şiddet dili konusunda öz denetim olmadığına değinen rapor buna uymayan medya organlarına cezai yaptırımların yeterli olmadığını söylemektedir. GREVIO medya bağımsızlığına müdahale etmeden kadının toplumdaki yerini güçlendirmek ve şiddeti önlemek adına medyada yer alan ayrımcı tavır konusunda farkındalık yapılmasını tavsiye etmektedir.

6284 sayılı kanun uyarınca koruma ve destek hizmetlerinden sorumlu ŞÖNİM'lerin özellikle büyük şehirlerdeki sayısının azlığından dolayı yeterli hizmet verdiklerinden endişe edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddeti önlemeye yönelik yönlendirmeler yaparak hizmet verilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Şiddete maruz kalmış kadınların güçlenmelerine odaklanılarak uzun vadeli psikolojik ve sosyo-ekonomik destek mekanizmalarının oluşturulmasının elzem olduğu belirtilmektedir. Özellikle danışmanlık, barınma ve savunuculuk alanlarında uzman STÖ'lerle iş birliği yoluna gidilmesi önerilmektedir. Ayrıca konukevleri ile ilgili yönetmeliğin oluşturulması memnuniyetle karşılanırken mevcut yönetmeliğin kapsamının genişletilmesi tavsiye edilmektedir. Örneğin 60 yaş üstü, zihinsel engelli, 12 yaşından büyük erkek çocuğu olan, engelli çocuğu olan kadınlar yönetmelikle dışlanmaktadır.

Psikolojik şiddet 6284 sayılı kanunda tanımlanmasına rağmen TCK'da herhangi bir yaptırımı yoktur. Bu bağlamda bakıldığında rapor psikolojik şiddetin bir şiddet türü olarak ele alınmasının ve TCK'da bu şiddet türünün cezai bir yaptırımı olmasını

önermektedir. Israrlı takibin ayrı bir suç olarak görülmesi ve dijital ortamdaki ısrarlı tacizin cezai yaptırımlarının oluşmasını tavsiye etmektedir. Cinsel şiddete dayalı zorla evlilikler hakkında veri toplanarak zorla evliliklerle ilgili ceza hukuku kapsamında çalışmalar yürütülmesi gerektiği rapor kapsamında belirtilmiştir. İntihar süsü verilerek işlenen cinayetler dahil sözde namus adı altında işlenen cinayetlerin soruşturulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Şiddete maruz kalan kadınları suçlamalar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten gerekçeler ile faillere uygulanan ceza indirimlerinin önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Şiddeti caydırıcı yaptırımlarla önlemenin önemine değinilmiştir. Sözleşmenin 46. maddesine dayanarak ceza mevzuatındaki eksikliklerin giderilmesi tavsiye edilmektedir.

TCK'da uzlaştırmacılık tanımlanmasına rağmen GREVIO şiddet mağduru birçok kadın tarafından uzlaştırmacılığın zorunlu olarak ve faille anlaşmaya varmaktan başka çare olmadığı şeklinde algılandığını rapor etmektedir. GREVIO kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda, mağdur ve suçlu arasındaki güç ilişkileri göz önünde bulundurularak mağdurun işleme özgür iradesiyle rıza göstermediği ya da gösteremediği durumda uzlaştırmacılığın uygulanmamasını sağlamak üzere tedbir alınmasını önermektedir. Medeni kanunda arabuluculuk aile içi şiddet davalarında yasaklansa bile pratikte etkin bir şekilde uygulanmadığını belirtmekte ve bu davaların aktif bir şekilde incelenerek uzlaştırmacılar için aile içi şiddete ilişkin aile hukuku davalarını inceleme yöntemleri konusunda kapsamlı bir eğitim almaları ve evliliklerdeki aile içi şiddet ve anlaşmazlıklar ya da boşanmada arabuluculuğun yasaklanmasını tavsiye edilmektedir.

GREVIO'nun Türkiye raporuna baktığımız zaman 2012 senesinde çıkarılan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un yasallaşması kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli bir adım atıldığını desteklenmektedir. Bunun yanı sıra, 2007-2020 yıllarını içeren ulusal eylem planlarında kadına yönelik şiddet ile mücadeleye yer verildiği görülmektedir. Tüm bu önemli gelişmeleri öne sürerken GREVIO Türkiye'de pek çok farklı faktörün cinsiyet temelli şiddet ile mücadelede eşitliği önlediği vurgulanmaktadır. Bu

faktörler ise rapor kapsamında şu şekilde sıralanmaktadır; genel politikalarda cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda sistematik ve kapsamlı bir yaklaşım benimsenmemesi ve kadınları sadece anne ve bakıcı rolleriyle anılmasından kaynaklı aile ve toplumdaki rollerine dayalı ayrımcı yaklaşımın ön plana çıkarılmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında, GREVIO raporu toplumda kadın – erkek eşitliğinin fiilen sağlanması ve farkındalığın artırılmaya devam edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

GREVIO raporu bir yandan 6284 sayılı kanun aracılığıyla kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bununla mücadeleye dayalı veri toplanmasını takdir ederken bir yandan da failere yönelik soruşturma, kovuşturma ve cezalandırılmasına yönelik verilerin toplanmamasına eleştiri getirmekte ve Sözleşme'nin 5. Maddesine göre bu verilerin toplanmasının zaruri olduğu belirtilmektedir.

Rapor, 6284 sayılı kanunla STÖ'lerle ve sivil toplumun farklı bileşenleri ile çok paydaşlı bir ortamın sağlanmasını desteklerken özellikle İstanbul Sözleşmesi'ni ve ilkelerini savunan bağımsız kadın kuruluşları ile ilişkilerin zayıfladığını ve bu kuruluşları kısıtlayan koşullar konusunda endişeyi göstermektedir. Sözleşme ilkelerini benimseyen bağımsız kadın kuruluşları ile taraf devlet arasında acil iş birliği ortamı oluşturulması gerektiği savunulmakta ve bunlara ek olarak kadın danışma merkezleri ve sığınma evlerinin işletilmesi konusunda bu kuruluşların finansal olarak desteklenmesini teşvik etmektedir. Yine 6284 sayılı kanun uyarınca açılan ŞÖNİM'lerin yürütülmesini olumlu karşılayan GREVIO, mağdurların finansal destek, eğitim ve istihdama erişim imkanı, ücretsiz çocuk bakımı ve uygun fiyatlı konut ve diğer ekonomik güçlenme imkanları sunularak bağımsız bir yaşam sürmelerini ve ekonomik yönden güçlenmelerini sağlamak için çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır.

TCK'daki yasal düzenlemelerle kadın – erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik birçok kazanım ve yol alındığını belirten rapor pratikte bu yasaların uygulanmadığını saptamaktadır. Bununla ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmasında, özellikle cinsel taciz, ısrarlı takip ve zorla evlilikler gibi alanlarda, iyileştirilmeye gidilmesi önerilmektedir. Bunlara ek olarak, sağlık sektöründeki

verilerin toplanmasının sistematikleştirilmesi ve bu verilerin veri koruma standartlarına uygun hale getirilmesi beklenmektedir. Toplumda farkındalık artırma çalışmalarının artırılması, uzmanları dahil ederek eğitimlerin planlanması ve STÖ'lerin de desteği ile yaygınlaştırılması önerilmektedir. Kadınların hukuki yardım ve koruma tedbirleri konusunda karşılaştıkları yasal prosedürün kolaylaştırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca, kırsal kesimde yaşayan kadınlar, Kürt kadınlar gibi belirli etnik gruplara ait kadınlar, engelli kadınlar, lezbiyen kadınlar, göçmen ve mülteci kadınlar dahil, kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan ve kalabilecek olan kadınları etkileyen şiddetin önlenmesi ve mücadele edilmesi için tedbirlerin artırılmasına değinilmektedir.

3. 4. GÖLGE RAPORLAR

Gölge raporlar, bir sözleşmenin ya da sürecin uygulanması aşamasında ya da uygulandıktan sonraki durumu analiz etmeye yardımcı olan sivil toplum tarafından kaleme alınan bir nevi denetim mekanizması olarak algılanabilecek raporlardır. Bir başka deyişle, resmi makamlar tarafından aktarılan raporların içeriklerinin onaylanması ya da eleştirilmesi anlamına gelen kaynaklardır.

Bağımsız sivil toplum oluşumlarının alandaki deneyimleri temel alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması için uygulamaya konulan İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasındaki eksikliklerin neler olduğunun görülmesi ve tavsiyelerinin dikkate alınması önem arz etmektedir.

GREVIO'ya toplamda beş gölge rapor sunulmuştur. Bu raporlardan ilki cinsiyet adaleti kavramını kendine misyon edinerek çalışmalarını yürüten, kurucu üyeleri arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kızı Sümeyye Erdoğan'ın da bulunduğu Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), diğeri kurum olarak hayırseverlik, gönüllülük ve adalet kavramlarını temel değer olarak benimseyen 1986 yılında Kadın Sağlıkçılar Girişim Grubu olarak çalışmalarına başlayıp 2013 yılında çalışmalarına Kadın Sağlıkçılar Eğitim ve Dayanışma Vakfı (KASAV) olarak devam eden KASAV, üçüncü kuruluş olarak kadın ve aile eksenli proje ve

politikaların üretim süreçlerinde kadınların yer almasını kendine vizyon edinen Gökkuşluğu İstanbul Kadın Kuruluşları Platformu (GİKAP), dörüncü olarak 2008 yılından beri yaygın medyanın haberlerini kullanarak taciz, tecavüz ve şiddet konusunda taramalar gerçekleştirip Erkek Şiddeti Çetelesi olarak yayınlar yapan çevrimiçi gazete Bianet ve son olarak Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Eşitlik İzleme Kadın Grubu, Engelli Kadın Derneği, Kaos GL Derneği ve Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği gibi kadın ve LGBTQ hakları için mücadele veren STÖ'ler tarafından yazılan ve bu alanda çalışan 81 örgüt tarafından imzalanan İzleme Komitesi'nin gölge raporudur.

3. 4. 1. KADEM Gölge Raporu

KADEM raporu, oluşturulan eylem planlarının önemine vurgu yaparak 2012-2015 yıllarını kapsayan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'ndan bazı maddelere yer vererek başlamaktadır. Eylem planında, şiddeti önlemek adına kurumlar arası iş birliğine, bu iş birliğinden doğan protokollerin izlenmesine, şiddet vakalarının araştırılmasına ve takibine, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet ile ilgili yasal düzenlemelerdeki aksaklıkların giderilmesine yer verilmektedir. Bu bağlamda KSGM tarafından 2.970,00 avro bütçeyle hayata geçirilen Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi'ni aktaran rapor 26 pilot ilde STÖ'lerle iş birliği içinde çalışıldığını belirtmektedir. Ayrıca proje kapsamında kamu personellerine eğitimler verildiğini eklemektedir. KADEM, eylem planlarına yönelik, planların bağlayıcı ve denetlenebilir olması gerektiği, kurumların yükümlülüklerinin denetlenmesini, planların mağdur odaklı olmasını, toplumsal cinsiyete daha duyarlı bütçeler hazırlanmasını, şiddetle ilgili istatistiklerin toplanmasını tavsiye etmektedir.

2016 senesinde KADEM'in çıkardığı "Değişen Türkiye'de Kadın, Türkiye'de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu" başlıklı araştırma projesine referans verilerek son bir yıl içerisinde kadınların %13'ünün şiddete maruz kaldığı belirtilmekte ancak cinsel şiddete maruz kalınma oranının gizlendiğinin gözlemlendiği aktarılmaktadır. Araştırma raporu sonucunda,

psikolojik, ekonomik, kültürel şiddet için bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunun ortaya çıktığı anlatılmaktadır.

Devletin özellikle kadın danışma merkezleri ve konukevleri konusunda kadın STÖ'lerle iş birliği içinde olduğunu vurgulayan KADEM raporu muhalefet partilerine yakın bazı kadın STÖ'ler tarafından dışlayıcı bir dil kullanılarak toplumu kutuplaştırdıklarını iddia etmektedir.

Raporda ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için atılan bazı adımlara yer verilmektedir. Bunlar özetle, İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması, anayasanın 41. maddesinin "Aile Türk toplumunun temelidir" ibaresine "ve eşler arasında eşitliğe dayanır" ifadesinin eklenmesi, "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu"nun cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı çıkması, 6284 sayılı kanunun çıkarılması, 4857 sayılı İş Kanunu'nda ayrımcılığı önleyen düzenlemeler yapılması ve bazı bakanlıklar altında toplumsal cinsiyet ile ilgili birimlerin açılması olarak sıralanmaktadır.

Rapor kapsamında, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kamuoyunda farkındalık yaratılması için KADEM'in çıkardığı "Önce Adam Ol", "Erkeksen Öfkeni Yen", "Şiddete Hakkın Yok", "Sevdiklerine Hangi Yüzle Bakıyorsun" başlıklı bazı kampanyalarına değinilmektedir.

Eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet eğitimi konusunda bir standart oluşturmak amacıyla 2016 yılında çıkarılan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu"na değinen rapor cinsiyetçi yargılara yönelik öğrencilere ve velilere bilgiler verildiğinden bahsetmektedir.

TCK'daki düzenlemeleri olumlu olarak karşılayan KADEM "cinsel şiddet kriz merkezleri" kurulmasını, tekrar şiddete maruz kalınmaması için verilerin güvenli bir şekilde toplanmasını, aile içi şiddet davalarında "gizli tanık" dinlemesini sağlayacak mekanizmaların oluşturulmasını önermektedir.

6284 sayılı kanunu da olumlu karşılayan KADEM raporu kadına yönelik şiddet alanında genel birtakım öneriler sunmaktadır. Bunlardan ilki kadına yönelik şiddetle mücadelede uzman kişilerin yetiştirilmesidir. Ayrıca ŞÖNİM'lerin

yaygınlığının artırılması, aile mahkemelerinin iş yükü dikkate alınarak sadece şiddet vakalarını inceleyecek kadına yönelik şiddete ilişkin “Özel İhtisas Mahkemeleri-Şiddet Mahkemeleri”nin oluşturulmasını, mahkemelerdeki psikolog, pedagoğ gibi uzman kadroların sayısının artırılmasını, aile mahkemesi tarafından verilen tedbir kararlarının takibinin yapılmasını, RTÜK bünyesinde “Kadına Yönelik Şiddete İlişkin İçerikleri Önleme ve İzleme Daire Başkanlığı” gibi bir birimin kurulmasını, ilköğretimden başlayarak müfredatın toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir şekilde düzenlenmesini tavsiye etmektedir.

3. 4. 2. KASAV Gölge Raporu

KASAV’ın hazırladığı gölge rapor diğer raporlara kıyasla daha kısa bir rapor olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rapor daha çok kadının sağlık sorunlarını ele alarak önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler, evlilik öncesi cinsel yolla bulaşan hastalıklar için testlerin ihmali nedeniyle evlilik sonrası virüslerin ortaya çıkması durumunun cinsel şiddet olarak ele alınması ve bu bağlamda incelendiğinde kadının cinsel haklarının bir insan hakkı meselesi olarak ele alınması olarak belirtilmektedir.

3. 4. 3. GİKAP Gölge Raporu

GİKAP kadına yönelik şiddet ile ilgili çalışmaların sadece devlet üzerine bırakılmasındansa STÖ’lerin de bu alanda destek olması gerektiğinin önemine vurgu yaparak raporuna başlamaktadır. Bunun ilk adımı olarak kadına yönelik şiddet alanında önemli bir kazanım olarak 6284 sayılı kanunun yapımında STÖ’lerden destek alınması gösterilmektedir. GİKAP raporu anayasadaki eşitlik ilkesinin eklenmesi, TCK’daki cinsel şiddet ile ilgili düzenlemeleri ve TMK’daki değişiklikleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşası için takdir ederken Belediye Kanunu’ndaki belediyelerin kadın konukevi açabilir ifadesinden yola çıkarak konukevlerinin sayıca yetersizliğinin altını çizmektedir.

ŞÖNİM’lerin kadına yönelik şiddete karşı koruma ve destek mekanizması olarak işleminin önemine vurgu yaparak daha fazla kadının erişimini sağlamak için kurum ve kuruluşların iş birliğinin önemli olduğu belirtilmektedir.

GİKAP, aile ve çocuk hakları üzerine çalışan bir STÖ olarak, raporunda şiddete uğramış çocukların daha fazla psikolojik travmaya maruz kalmamaları için çocuklar ile iletişime geçen kamu personeli için çocuk hakları temelli bir eğitimin önemine değinmektedir. Aynı zamanda konukevine sığınan kadın ve çocuklara verilen desteklerin mağdurların psikolojilerinin de düşünülerek desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.

GİKAP raporunda genel olarak devlet raporunda olduğu gibi yasa maddeleri açıklanmaktadır. Konuyla ilgili ayrıca bir eklemesi bulunmamaktadır.

3. 4. 4. Bianet Gölge Raporu

Bir medya raporu olarak hazırlanan Bianet gölge raporunun 2014-2016 yıllarında Türkiye’de medyada yer alan kadına yönelik şiddetle ilgili haberlerin arşivine referans verilerek hazırlandığı belirtilmektedir. Rapor, Sözleşme’nin ilk imzacılarından olan Türkiye’nin hükümet yetkilileri tarafından medyada kullandığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten söyleminden yola çıkarak Türkiye’nin şiddete karşı bütüncül politikalar geliştirme konusunda eksik kaldığını vurgulamaktadır. Tam adı “Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu” olan boşanma komisyonunun aile kurumunun ne sebeple olursa olsun korunması için kurulduğu belirtilmektedir. 2014 yılında kadınların %20,64’ünün boşanmak ya da ayrılmak istediği için öldürüldüğünü yayınladığı Erkek Şiddeti Çetelesi’ne referans vererek bu yaklaşımın tehlikeli bir yaklaşım olduğu anlatılmaktadır.

Bakanlar düzeyinde yapılan açıklamalar dışında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı kararlarına da değinen rapor 2014 yılında savcılığın iş yükünün azaltılması amacıyla cinsel istismara maruz kalan çocuğun sanıkla evlenmesi halinde sanık hakkındaki hükmün ertelenmesini ve davanın düşürülmesini önerdiği bir kanun tasarısı taslağı hazırladığını göstermektedir.

2014 yılında gerçekleşen GREVIO adaylığı sürecinde feminist örgütlenmelerin görüşleri alınmak üzere katılmak istedikleri toplantıdan dışlandığını belirten rapor sadece hükümete yakın olan kadın dernekleriyle ilişkili olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda bakıldığında devletin Sözleşme'nin 9. maddesini ihlal ettiğini savunulmaktadır.

Türkiye'de cinsiyet, yaş, şiddet türünün yanı sıra failin mağdurla ilişkisi, coğrafi konum ve engellilik gibi farklı kadınlıkları ve şiddet ile ilişkilerini ortaya koyan bir veri tabanına rastlanmadığı ve bunun devlet yetkilileri tarafından kadınların sessizliğine bağlandığı belirtilmektedir. Uluslararası bir sözleşmeye imza atan bir devletin bu gerekçeye sığınması gerçekçi görülmemektedir.

Türkiye'de medya analizi yapıldığında toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde kadını küçük düşüren ve şiddet ile cinselliği bağdaştıran haberlerin sunulduğu ve bu içeriklerin önlenmesi için hiçbir tedbirin alınmadığı vurgulanmaktadır. Özellikle kadın cinayetleri ve cinsel şiddete, tecavüze uğramış kadınlarla ilgili haberlerin hiçbir süzgeçten geçirilmeden doğrudan aktarıldığı belirtilmektedir.

Yapılan üç yıllık medya taraması sonucu koruma ve desteklemeye yönelik habere rastlanmadığı, böyle bir girişim olsa bile medya ile yaygınlaştırılmadığı rapor edilmiştir. Türkiye'de şiddet gerekçesiyle evinden ayrılan ya da şiddet sebebiyle boşanan kadınların eski ya da şimdiki eşleri tarafından şiddete uğradıkları ve hatta öldürdükleri yönündeki haberlerin yaygınlığına dikkat çeken rapor ayrıca cinsel şiddet uygulayan faillere birer "hasta" ya da "sapık" olarak yaklaşarak ortaya hadım tartışmasının çıkarıldığını ve bu yaklaşımın temel insan haklarına aykırı olduğunu kaydetmektedir.

Kültür, örf, adet, gelenek ya da sözde namusun özellikle haksız tahrik sayılarak cezayı hafifletici sebep olarak sayıldığını söyleyen raporda 2014 yılında 31 cinayet davasının %45'inde faillerin haksız tahrik ve iyi hal indiriminden yararlandığını vurgulamaktadır. Ayrıca 2015 yılı medya verilerine dayanarak 77'si cinayet ve şüpheli ölüm, 138'i tecavüz, 58'i taciz ve 25'i şiddet ile ilgili toplam 298 davanın

sonucunda %24'ünde (74 dava) erkeklerin iyi hal, saygın tutum, pişmanlık ve haksız tahrik indirimlerinden yararlandığının tespit edildiği belirtilmektedir.

Rapor kapsamında sonuç olarak kadına yönelik şiddet konusunda devletin birçok olumlu görünen atılımı olsa da bu atılımların kadın ile erkeğin eşit olamayacağından yola çıkarak aile kurumunu güçlendirmeyi amaçlayan atılımlara dönüştüğü aktarılmaktadır.

3. 4. 5. İzleme Komitesinin Gölge Raporu

Bu rapor 8 STÖ tarafından hazırlanmış ve 81 kadın ve LGBTQ örgütü tarafından imzalanarak GREVIO'ya gönderilmiştir. Rapor, yasal kazanımlar olmasına rağmen yargıda güvenin olmadığına vurgu yaparak mahkemelerde alınan kararları eleştirerek başlamaktadır. Özellikle 2010 senesinden günümüze hükümet yetkililerinin dillerindeki değişimin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beslediği aktarılmaktadır. Bunun ilk adımı olarak 2011 senesinde Kadın ve Aile Bakanlığı'nın isminin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmesi olarak verilmektedir. Bu isim değişikliğini sembolik değerinin yanı sıra aile merkezli politikaların gündeme geleceğinin göstergesi olarak ele almaktadır. 2016'da yayınlanan Boşanma Komisyonu raporuna referans verilerek ailenin güçlendirilmesinin temel alınarak, aile içerisindeki şiddet ve ayrımcılığın aile düzenini bozmamak adına görmezden gelinmesi gerektiğinden bahsedildiğini vurgulamaktadır. Aynı raporda, boşanma ve şiddet süreçlerinde zorunlu danışmanlık ve arabuluculuğun gündeme geldiğinden, çocuklara uygulanan cinsel istismarda çocuğun rızası olabileceği ve faille evlendirildiğinde suçlunun ceza indirimi uygulanması, şiddete uğrayan kadınların talep ettiği uzaklaştırma kararının 15 gün gibi kısa bir süreye indirilmesi, aile içi şiddet davalarında kadın örgütlerinin dava izleme haklarının elinden alınması gibi gündemlerden oluştuğu belirtilmektedir.

Rapor kapsamında, eşitlik yerine fitrat ve adalet gibi dini temelli kavramların kullanılarak bu kavramları eleştiren kadın örgütlerine cephe alındığı hatta hükümete yakınlığı ile bilen kadın örgütleri tarafından dava edildikleri belirtilmektedir.

Ayrıca eşitlik ilkesini savunan kadın hareketine karşı eleştirel ve tehditkâr söylemlerin kamuoyu karşısında kadın hareketini itibarsızlaştırılmaya çalışıldığının göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

6284 sayılı kanunun yapım sürecinde, kadın örgütlerinin tüm çabalarına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına atıfların çıkarıldığı belirtilmektedir. Raporu oluşturan ekip bu uygulamanın sebebini LGBTQ bireyleri kapsadığıyla ilgili olduğunu aktarsa da devlet kanalıyla bu konu ile ilgili hiçbir açıklama yapılmadığı belirtilmektedir. Eşitsizliği anlamak ve ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyet kavramının yasalar içerisinde yer alması önerilmektedir. Ayrıca ayrımcılık konusunda anayasada geçen maddeye toplumsal cinsiyet, yaş, sağlık durumu, azınlık olma durumu, engellilik, sığınmacı olma durumu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği terimlerinin eklenmesi gerektiği aktarılmaktadır.

ASPB'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nı en son 2008-2013 dönemleri için çıkardığı, sonrasında bu eylem planının devam ettirmedikleri görüldüğü raporlanmakta ve KSGM altında yapılan çalışmaların kadının güçlendirilmesinden ailenin güçlendirilmesi yönünde geliştiği belirtilmektedir. KSGM tarafından kamu görevlilerine verilen eğitimlerin içeriğinden toplumsal cinsiyet eşitliği modülünün çıkarıldığı eklenmiştir. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015 dönemi için faaliyet raporu hazırlanmadığı, hazırlansa bile kamuoyu ile paylaşılmadığı, 2016-2020 dönemi için plan hazırlanırken birçok kadın örgütünden ve LGBTQ örgütlerden görüş alınmadığı raporda yerine almaktadır. GREVIO devlet raporunda 10. Kalkınma Planı'nda kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık konularının yer aldığını iletirse de bu konuların "Aile ve Kadın" başlığı altında değerlendirildiği vurgulanmaktadır.

ASPB'ye ayrılan devlet bütçesinin 2016 yılında %62'sinin Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne %0,038'nin KSGM'ye ayrıldığına ve sosyal yardımlar içerisinde şiddet görmüş kadınlara yönelik hiçbir sosyal yardımın bulunmadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, rapor şiddete maruz kalmış kadın ve çocuklar için bütçe kaynağının arttırılmasını, toplumsal cinsiyete duyarlı,

şeffaf bütçe dağılımı yapılmasını ve bu bütçe modelinin yaygınlaşması için farkındalık çalışmaları yapılmasını önermektedir.

Türkiye’de kadının toplumdaki yeri ile ilgili TMK ve TCK’daki olumlu değişikliklerin gerçekleştirilmesinde ve 6284 sayılı kanunun yapılmasında bağımsız kadın hareketinin önemli çabaları olmasına rağmen son yıllarda büyük mücadelelerle kazanılan bu hakların geri alınmak istendiği paylaşılmaktadır. Kadın derneklerinin kapatıldığı¹⁷, özellikle Kürt nüfusunun yoğun olduğu yerlere kayyım atanarak kadın dayanışma merkezlerinin kapatıldığı, devlet destekli kadın STÖ’lerin ortaya çıkarıldığı, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan politikalar yerine toplumsal cinsiyet adaleti temelli çalışmalar yürütüldüğü, kadına yönelik şiddet alanında bağımsız kadın örgütleri ile ilişkili kamu görevlilerinin işten çıkarıldığı aktarılmaktadır. Bu durumun devlet ile sivil toplum arasındaki iş birliğini zayıflattığı düşünülmektedir.

Kadına yönelik şiddet alanında verilerin tutulması ve paylaşılması konusundaki eksiklikleri raporlayan grup Sözleşme’ye uygun şekilde verilerin toplanarak toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği göz önünde bulundurularak bir veri tabanı oluşturulmasını ve bu verilerin gizliliğinin sağlanmasını önermektedir.

Şiddetin yaşanmadan önce önlenmesine dair politikanın Türkiye’de olmadığını aktaran rapor şiddetin en çok aile içerisinde yaşandığına dikkat çekerek farkındalığın artırılması, eğitim ve profesyonel kadroların eğitilmesinde de aile temelli yaklaşımın sürdürüldüğünü kaydetmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, yalnızca erkeklere yönelik meslek içi eğitimlerde, yaygın ve örgün öğretimde toplumsal cinsiyet eşitliği temelli eğitimlerin yaygınlaştırılmasının, şiddetsiz iletişim için okul öncesi eğitimden başlayarak genel müfredatta değişikliğe gidilmesinin, faillere yönelik tedavi ve rehabilitasyon programlarının içeriği konusunda bağımsız kadın örgütlerinin görüşlerinin alınmasının elzem olduğu raporlanmaktadır.

¹⁷ 2016 OHAL kapsamında KHK ile birçok bağımsız kadın derneği kapatılmıştır.

Televizyondan diğer yayın organlarına kadar birçok içerikte cinsiyetçilik, kadınları nesneleştirme, kadınları aşağılama ve kadına yönelik şiddetin normalleştirilmesi gibi ayrımcılıklara rastlandığı belirtilerek devletin medyada duyarlı bir dil yaratılması için politikalar üretmesinin önemi vurgulanmaktadır.

6284 sayılı kanun uyarınca ŞÖNİM'lerin şiddete maruz kalan kadın ve çocuklarının bağımsız yaşamaları için mali destek almalarını sağlayan kurumlar olarak belirlendiğini, kadınların şiddetten uzak yaşamak için kira desteği, çocukların bakımı için destek, eşya yardımı gibi ihtiyaçları için sadece ŞÖNİM'lere başvurunun yeterli olmadığı, başka kamu kuruluşlarına da başvuruların yapılması gerektiği aktarılırken bu sistemin kadınları ikincil mağduriyete uğrattığı belirtilmektedir. Düzenlemelerle birlikte sığınma evine başvuran kadınların da ŞÖNİM'lere yönlendirildiğini yazan rapor sığınakların özgürleştirici, bağımsızlaştırıcı bir yaklaşımla destek vermesi gerektiğinin ve sosyal hizmet uzmanlarının bu alanda eğitim almalarının önemine değinmektedir.

Cinsel şiddete maruz kalan kadınlar için ayrıca bir birim olmadığının altını çizilmekte ve bu konuyla ilgili acil önlem alınmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Cinsel şiddetle ilgili ayrı bir çalışma yapılmamasının sebebi olarak sosyal politika yapan mercilerin cinsel şiddet ve istismar konusuna münferit olarak yaklaşmaları olduğu aktarılmaktadır. Sözleşme kapsamında hem kırsal alanlarda hem de kentte cinsel şiddet merkezlerinin açılması, kamu hizmetlerine erişimin önündeki engellerin kaldırılması, bu alanda deneyimli kadın örgütleri ile iş birliği yapılması, kolluk kuvvetlerine toplumsal cinsiyet temelli eğitimin verilmesi ve şiddetin bildirilmesine engel olan yapının değiştirilmesi önerilmektedir.

Psikolojik şiddet yasalarda tanımlanmasına rağmen eşinden psikolojik şiddet gören kadının kolluk kuvvetlerine başvurduğunda görevlilerin şiddeti "eşler arasında çözülebilir bir mesele" olarak gördükleri ve orta yol bulunması amacıyla kadın ve erkeği arabuluculara yönlendirdikleri raporlanmaktadır.

6284 sayılı kanunda geçmesine rağmen ısrarlı takibin TCK'da ayrı bir suç olarak tanımlanmadığı belirtilmekte özellikle dijital ortamı kapsayacak şekilde gerekli

yaptırımların uygulanması için yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Gebelik süresi 10 haftayı geçen kadınların bilinçli olarak kürtaj yaptırması yasaklansa da uygulamaların bu süreden önce kürtaj yaptırmanın da uygulamalardaki zorluklarından bahseden rapor kürtaj hakkının kullanılmasında engel teşkil eden sağlık personeli ve kuruluşlarının cezalandırılmasını tavsiye etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET YAKLAŞIMININ WALBY'NİN PATRİYARKA KURAMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet ile ilgili İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmadan önceki ve sonrasındaki sürece, sözleşme özelinde GREVIO'ya sunulan raporlara ve konuyla ilgili gündeme bakıldığı zaman görülmektedir ki her ne kadar cinsiyete dayalı şiddet alanında yasal kazanımlar elde edilse de patriyarka yapısal bir sorun olarak devamlılığını aile merkezli politikalar üretilmesi ve siyasette, medyada, kamusal alanda ayrımcı dil ve uygulamalar ile sürdürülmektedir. Slyvia Walby'nin devletin patriyarka ve şiddeti beslediği iddiası Türkiye örneğinde geçerliliğini korumaktadır. Bu yapısal sorun, yasalarda böyle geçmese bile kadınları aile içerisinde değerlendirilmesinden ve kadınlara eş ve/veya anne olma hali üzerinden roller atfettirilerek toplumda hem yurttaşlar arasında hem de kadının bir yurttaş olarak devlet ile ilişkisinde başta yaşam hakkı olmak üzere diğer insan ve yurttaşlık haklarından erkekler kadar faydalanamadığından örnekler verilerek açıklanabilmektedir. Bu bölümde, Türkiye özelinde patriyarka kuramı, ilk olarak kamusal ve özel alan tartışması ve şiddetin nasıl ve neden uygulandığı, devletin şiddeti önlemek için neden yeteri kadar tepki vermediği soruları üzerinden örneklerle açıklanacaktır. Sonrasında, İstanbul Sözleşmesi, şiddete karşı kadınların ve sivil toplumun direnişi ve Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitliği gündemine dair konular kapsamında eleştirel bir bakış açısı sunulacaktır.

Slyvia Walby özel alandaki patriyarkayı dışlayıcı, kamusal alandaki patriyarkayı ise ayrımcı olarak değerlendirmekte ve özel alanda hane reisliğini üstlenen erkeğin, kamusal alanda da denetimi sağlayan eril bakış açısına sahip devletin kontrol alanında olduğunu ve kadınların hem eşitsizliğe hem de ayrımcılığa maruz kaldığını vurgulamaktadır. Türkiye'de özel alan denilince aileye referans verildiği ve kadına yönelik şiddetin daha çok aile içerisinde kaydedildiği tezin daha önceki bölümlerinde aktarılmıştı. Kadın, hane içerisinde toplumsal cinsiyet kalıpları nedeniyle ev işlerinden sorumlu kişi olarak görülmektedir. Bir yandan ev içi

görünmez emek sömürülürken bir yandan da hane içi şiddete maruz kalan kadınların yaşam alanlarının korunması için devletin bu alana müdahale etme zorunluluğu kaçınılmazdır. Devletin özel alana müdahale etme zorunluluğu her yurttaşa eşit yaklaşma zorunluluğundan gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi gereği “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu madde ile her yurttaşa eşit yaklaşma zorunluluğunun gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eşitliği inşa etmek için devletin yükümlü olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında sivil toplumun eşitlik için verdiği mücadele devletin yükümlülüklerini yerine getirmeleri hedefini taşımaktadır.

Devlet her ne kadar patriyarkadan beslenen ve onu yeniden üreten bir yapı olsa da çeşitli yapıları içerisinde farklı görüşlere sahip olan aktörler olduğundan aynı zamanda değişme potansiyeli olan bir bileşen olduğu unutulmamalıdır. Devletin dönüştürülebilir olduğu ve kadını ve ihtiyaçlarını temel alan politikalar üretebildiği örneği İskandinav ülkelerinden verilebilir. Helga Maria Hernes Nordik ülkelerde yapılan politikaların kadınların ihtiyaçları üzerine olduğunu ve feminist hareketin devleti değiştirdiğini söylemektedir (Hernes, 1987). Bu bağlamda bakıldığında refah devleti içerisinde feminist bir bakış açısının yerleştirilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Türkiye'deki feminist mücadelenin amacı da budur. Tez kapsamında aktarılan 1980'li yıllardan günümüze feminist hareket tarihine baktığımızda feminist hareketin direniş alanının amacı aslında devletin hem kamusal hem özel alana müdahalesi ile patriyarkal düzeni değiştirmesidir. Eşitliği tartışmak önemlidir çünkü kadın ve erkek arasındaki denkliğin tartışılmasını beraberinde getirir. Kadın ve erkek denktir ve bu denklikle kadınlar da erkekler gibi kamusal alanda söz sahibi, karar verici ve özgür olabilmelidir. Son yıllarda, Türkiye'de hükümet yetkilileri ve hükümete yakın siyasi görüş sergileyen STÖ'ler eşitlik tartışması yerine adalet tartışmasını gündeme getirerek toplumsal cinsiyet eşitliğinden toplumsal cinsiyet adaleti terimini kullanmaktadır. Adalet kavramı

içerisinde denkliği barındırmadığı gibi farklılıklar üzerine bir yaklaşımı benimsemektedir. Farklılıklar da adaleti veren ve alan olarak bir üst-alt ilişkisi doğurduğundan hiyerarşik bir yapı oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu hiyerarşi bizi yine patriyarka ile yüzleştirmektedir ve adaletin eril yaklaşımlı devlet tarafından tahsis edileceği ve kadın olarak öznelerin ihtiyaçlarının nasıl belirleyeceği tartışmasını karşımıza çıkarmaktadır.

Eşitlik ve adalet tartışması sadece devlet ve feminist hareket arasında değil, hükümete yakınlığı ile bilinen bazı kadın dernekleri ve feminist hareket arasında da geçmektedir. Örneğin, İstanbul Sözleşmesi gölge raporlarından birini yazan KADEM, raporu içerisinde eşitlik terimini kullansa da hem çeşitli açıklamalarında hem de cinsiyet adaleti temelinde düzenledikleri kongrelerle konuya yaklaşımını net bir tavırla ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar beraberinde kadın alanında çalışan sivil toplumun parçalanmasını da gündeme getirmektedir. Devlet, cinsiyete dayalı adalet tartışmaları ile toplumda kadını ayrımcılığa maruz bırakırken bir yandan da kendi sivil toplum alanını yaratarak bu tartışmayı kadın örgütlerinin de sahiplenmesini talep etmektedir. Bu sebeple KADEM'in yaptığı açıklamaları desteklerken eşitlik mücadelesi veren feminist örgütlenmeleri itibarsızlaştırmaya çalışmakta, her ne kadar raporlarında kadın STÖ'lerle iş birliği içerisinde olduğunu aktarsa da feminist bakış açısına sahip kadın örgütlerini şiddet davalarını izleme konusunda uzaklaştırmaktadır. Bu yaklaşım, toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmanın önüne engel koymakta ve patriyarkal düzenin sürdürülmesine destek olmaktadır.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık alanında patriyarka sürdürülürken yine benzer bir yapısal sorun olarak şiddet konusu karşımıza çıkmaktadır. Walby, kadına yönelik şiddeti koca dayağı, tecavüz, cinsel saldırı olarak özetlemekte, erkeklerin neden şiddet uyguladığını ve devletin bu şiddeti engellemek için neden yeteri kadar tepki vermediğini sorgulamaktadır. Erkeklerin şiddeti nasıl uyguladıklarına bakılacak olursa, fiziksel şiddet en görünür şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dayak, tokat, fiziksel olarak zarar verme bu şiddet türüne örnek oluşturmaktadır. Ekonomik şiddet, kadının kendi isteği dışında çalışıp

çalışmamasını, çalışmayıp herhangi bir yerden maddi geliri olmayan kadınların eşleri tarafından paranın kesilmesiyle tehdit edilmesi, aynı işe erkeklerle aynı oranda maaş alınmaması gibi örneklerle açıklanabilmektedir. Cinsel şiddet kadınlara cinselliğe rızası olmadan uygulanan şiddet türüdür. Tecavüz ve taciz yoluyla kadınlar üzerinde baskı kurularak uygulanan bu şiddet türü diğer şiddet türlerinde olduğu gibi psikolojik şiddeti beslemektedir. Psikolojik şiddet için verilebilecek örnekler ise ısrarlı takip, flört şiddeti, ilişkide kendini suçlu hissettirme, kıskançlık gibi davranışlarla kendini göstermektedir.

Patriyarka ve şiddet içerisinde güç ilişkilerini barındırdığından çeşitli güçlenmeyi sağlayacak, toplumsal roller, sınıfsal statü, eğitim ve benzeri kaynaklardan faydalanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine baktığımız zaman ise siyasette, ekonomide, eğitimde, gündelik hayatta erkeklere daha fazla imkân sağlandığı, özellikle kırsal alanlarda kadınların erkekler kadar bu kaynaklara erişimi olmadığı, görülmektedir. Erişimin de getirdiği bu sıkıntı ile güç ilişkilerinde erkeklerin kadınlara kıyasla daha avantajlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu gücü elinde tutmak isteyen erkekler patriyarkadan beslenerek kadınlar üzerinde baskı kurmaya, cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmaya ve şiddet uygulamaya meyilli olabilmektedirler. Hal böyle olunca, kadınların toplumda hareket etme alanı darlaşmakta, iradeleri dışında davranışlara maruz kaldıklarına, erkekler kadar özgür olamadıklarına denk gelmektedir ki bu denklik kadın – erkek arasındaki denklige imkân sağlayamamaktadır. Bu durum da eşitsizliği besleyerek patriyarkayı güçlendirmektedir.

Mor Çatı'nın 1996 yılında çıkardığı Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet isimli yayınından aktarıldığı kadarıyla yapılan araştırmalar kadına yönelik şiddetin tek bir nedeni olmadığına işaret etmektedir. Şiddet uygulayan erkeklerin, ev işlerinde görülen kusur, evdeki egemenliklerine ya da sorumluluklarına saldırı olarak algıladığı davranışlar, kıskançlık, parasal sorunlar ve benzeri nedenlerle şiddet uyguladığı aktarılmaktadır. Şiddet sebebi konusunda kadın bir çözüm bulduğunda ise şiddet bu sefer başka bir sebebe bağlanarak gündeme gelmektedir (s. 17). Aynı raporda fiziksel şiddete maruz kalan kadınların cinsel şiddete de uğradıkları ve

evlilik içi tecavüz, zorla anal ilişki gibi cinsel saldırılara maruz kaldığı belirtilmektedir (s. 26).

Fiziksel şiddet uygulayan erkeklere “hasta”, cinsel şiddet uygulayan erkeklere ise “sapık” gözüyle yaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Bu tür bir yaklaşım suçun faille arasına mesafe koyarak suçlunun ve suçun farklı yorumlanmasına sebebiyet verebilmektedir. Şiddet uygulayan erkekler için böyle bir kategorizasyon yapmak suçun hafifletilmesine ya da hasta ve sapık yaftasıyla normalleştirilmesine neden olabilmektedir. Bu şiddeti bireyselleştirerek açıklamak patriyarkayı beslemekte ve bu yapısal sorunun ortadan kaldırılmasında engel oluşturmaktadır.

Devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamakta ve kadına yönelik şiddeti önleme konusunda yeteri kadar çalışmalar üretip üretmediği tartışma konusudur. Türkiye’de kadınlarla ilgili istatistiklere bakıldığında siyasette kadın temsilinde kadın milletvekili sayısı %13,91 (Kadın Adayları Destekleme Derneği, 2018), okur-yazar olmayan kadın oranı %8, yüksek okul ve fakülteden mezun kadın oranı %14,5, iş yerlerinde yönetici pozisyonunda olan kadın oranı %17,3 (TÜİK, 2019), kadınlarda işgücüne katılma oranı %33,6, istihdam oranı ise %28,1 (TÜİK, 2019) olarak kaydedilmektedir. 2014 senesinde bakanlığın yaptığı araştırmada kadınların kentte yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma oranı %35, cinsel şiddete maruz kalma oranı %12 (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2015, s. 84) olarak belirtilmektedir. Bu oranlara bakıldığı zaman görülmektedir ki toplumun yarısını oluşturan kadınların siyasette, eğitimde, iş piyasasında yeteri kadar temsil edilmediği ya da yer almadığı, aynı zamanda tüm bu alanlarda ayrımcılığa maruz kalırken şiddet karşısında da hayatta kalma mücadelesi verdiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Tezin daha önceki bölümlerinde belirtildiği üzere 90’lı yıllardan itibaren yurttaşlık ve eşitlik tartışmaları başlamış ve bu alanlarda yasal anlamda kazanımlar elde edilmiştir. Yine de bu kazanımlar toplumsal hayatta önemli ilerlemelere ve patriyarkal yapının çözülmesine neden olamamıştır. Bu yapısal sorunun çözümünde devlete büyük sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluğu yerine getirme konusunda toplumsal cinsiyet özelinde hükümet yetkililerinin açıklamaları, yasaların uygulanma biçimleri, devlet kurumlarının ya da devletin

müdahale alanında olan kuruluşların yaklaşımları patriyarkal yapının sona ermesinden ziyade bu tarihsel sorunun yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Devlet bu yaklaşımı benimsemektedir çünkü gücü elinde bulundurduğundan ve iktidarını sağlamlaştırmak istediğinden bu tarihsel yapıdan beslenmektedir.

Bu bağlamda bakıldığında, İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması ve uygulanması devleti dönüştürme ve kadına yönelik şiddet konusunda politikalar üretmesi açısından önemlidir. İstanbul Sözleşmesi, şiddete dayalı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması ve önlenmesi için oluşturulan Avrupa Komisyonu Sözleşmesi olarak cinsiyete dayalı şiddetin tarihselliğine vurgu yaparak patriyarka kuramına referans vermektedir. Bu sebeple, sözleşme metninin feminist bir bakış açısıyla tasarlandığı söylenebilir. Nitekim, sözleşme metni hazırlanırken bu alanda yıllardır direniş gösteren kadınların görüşlerinin alınması bu açıklamayı desteklemektedir. Sözleşme maddeleri arasında yasal kazanımların toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde önemli adımlar olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede sözleşme, devletin patriyarkal düzene müdahale etme zorunluluğunu gündeme getirmekte ve bu alanda yapılacak çalışmalara sivil toplumun dahil edilmesine önem vermektedir. Sivil toplumun bu alandaki çalışmalara katkı sağlaması değerlidir çünkü alanda çalışan STÖ'ler kadınların şiddet deneyimlerine yakından şahit olmuş, şiddeti önleme ve ortadan kaldırmak için kadınlarla dayanışma içerisinde bulunmuş ve öznelere ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların belirlenmesinde gündem oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, TCK ve TMK'daki toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki gelişmeler tezin bir önceki bölümlerinde aktarılmış, İstanbul Sözleşmesi özelinde devletin GREVIO'ya sunduğu rapor özetlenmiştir. Bu bölümde, sivil toplumun GREVIO'ya sunduğu raporların önemi ve devlet raporu ile ilişkisi tartışılacak ve patriyarka kuramı ile yorumlanacaktır. Bu yoruma geçilmeden önce gölge raporların ne için önem arz ettiğini açıklamakta fayda olacaktır. Gölge raporlar, Sözleşme'nin uygulanıp uygulanmadığına dair sivil toplum tarafından hazırlanan raporlar olarak bir nevi denetim mekanizması görevi görmektedirler. Bağımsız STÖ'lerin alandaki deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda, kadın-

erkek eşitliğini temel alan Sözleşme'nin uygulanmasındaki eksikliklerin neler olduğunun görülmesinde ve tavsiyelerinin dikkate alınmasında fayda olduğu düşünülmektedir. Bu raporlar karşısında devletin, daha yapıcı ve çözüm odaklı olması, Sözleşme maddelerine uyması ve yükümlülüklerini yerine getirmeleri için önerileri dikkate alması beklenmektedir.

İstanbul Sözleşmesi nezdinde GREVIO'ya dördü sivil toplum, biri medya olmak üzere toplamda beş gölge rapor sunulmuştur. Sivil toplum alanında sunulan raporların üçü hükümete yakınlığı ile bilenen STÖ'ler olmasından dolayı raporlarında devleti eleştiren kayda değer bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bu bağlamda bakıldığında, birçok STÖ'nün katılımının sağlandığı İstanbul Sözleşmesi İzleme Komitesi ve medya raporu olarak Bianet'in raporunun eleştirel bir bakış açısıyla alandaki eksikliklere değindikleri gözlemlenmektedir.

İzleme Komitesi ve Bianet gölge raporlarını ortak paydada buluşturan yorum devletin patriyarkal bakış açısı ile çalışmalarını sürdürmesidir. İzleme Komitesi'nin rapor kapsamında özellikle üzerinde durduğu konu devletin kadına yönelik politikalarının aile merkezli olmasıdır. Rapor, bakanlığın adından kadın kelimesinin çıkartılıp sadece aile kelimesinin kullanılmasına, boşanma komisyonun boşanma ve şiddet davalarında danışmanlık ve arabuluculuğun gündeme getirilmesine, şiddet yasalarının isimlerinde "ailenin korunması" ibaresinin yer almasına, şiddete maruz kalmış kadınların kolluk kuvvetleri tarafından eve geri gönderilmeye çalışıldığına kadar geniş bir içerme ile devleti ve ailenin korunmasına dair politikalarını eleştirmektedir.

Kadının aile içerisinde değerlendirilmesi ve ailenin korunmasına yönelik yapılan çalışmalar patriyarkadan beslenen ve patriyarkayı yeniden üreten çalışmalardır. Bunun sebebi ise tarih boyunca, toplumsal cinsiyet rolleri yüklenerek aile ve ev içerisine hapsedilen kadının toplumda eşitsizliğe ve ayrımcılığa maruz kalmasına sebebiyet vermesidir. Kadının sadece aile içerisinde değerlendirilmesi, onun bir birey olarak toplumda var olmasını engellemekte ve kadın – erkek arasındaki güç ilişkilerindeki dengesizliği güçlendirmektedir. Bianet'in raporuna göre, 2014 yılı içerisinde eşlerinden ayrılmak isteyen kadınların %20,64'ü eşleri tarafından

öldürülmüştür. Bu bağlamda bakıldığında, kadınların şiddet görmelerine rağmen aile içerisindeki rollerinin devamlılığı için devlet ve devlet yetkilileri tarafından boşanma için destek alamaması ve uzlaştırmacı tavra maruz kalmaları kadınların yaşamlarına mal olmaktadır. Sözleşme, taraf devletlerin şiddete karşılık arabuluculuk ve uzlaştırmayı yasaklayan yasal adımların atılması gerektiğini vurgulamaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin 48. Maddesi “zorunlu alternatif uyuşmazlık çözümü veya hüküm verme süreçlerinin yasaklanması”nı gerektirse de Türkiye taraf olduğu sözleşmeye aykırı adımlar atmaktadır. Örneğin Adalet Bakanlığı, sitesinde aile arabuluculuğu ile ilgili bilgilere yer verilmekte ve bu uygulamanın zorunlu hale getirilmesi ile ilgili çalışmalar gündeme gelmektedir. Şiddet gören kadınlar genelde aile bireylerinden şiddet gördükleri için bu alanda arabulucu ve uzlaştırmacı bir tavır sergilemek şiddetin önlemesi önünde engel teşkil etmektedir. Bu çabalar Sözleşme maddelerinin ihlali olmasının yanı sıra aile merkezli politikaların arttırılmasının göstergesidir.

Walby'nin patriayarka kuramında değindiği gibi (2016) devlet kadınları şiddet gören erkekten bağımsız olabilmeleri için olanak sağlamamakta ve kadını ekonomik bağımlılığa itmektedir (s. 213). Ekonomik bağımlılık konusunda Türkiye örneğinde bunu 2015 senesinde gündemde yerini alan ve kadın STÖ'ler arasında tartışmalara sebep olan “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması” amacıyla hazırlanan kanun tasarısında görülebilmektedir. Bu tasarı, genel olarak azalan nüfusun önüne geçmek için doğurganlığı arttırmak için tasarlanırsa da içerisinde kadının ekonomiye kazandırılması, iş – yaşam dengesi gibi konuları da içerir. Fakat, kadınların ekonomiye kazandırılmaları sağlanırken çocuk bakımını yine toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadının üzerine bırakılmaktadır. Bu tasarı ile doğum yapan kadına ilk çocukta 300 TL, ikinci çocukta 400 TL ve üçüncü çocukta 600 TL doğum yardımı verilmesi hedeflenirken kadınların üç çocuk yapması teşvik edilmektedir. Çalışan kadınlara ise yarı zamanlı çalışma imkânı tanınarak bir yandan çocuk bakımına devam edebilecekleri öngörülmekte ve yarı zamanlı çalışma ile kadınların istihdamda kalmalarının

sağlanacağı iddia edilmektedir.¹⁸ Kadının yarı zamanlı çalışma koşullarına hapsedilmeye çalışılması kendi yaşamını idame ettirecek kadar kazanç sağlayamamasına ve kazandığı paranın “aile bütçesine katkı” olarak sınırlı kalabileceğine işaret etmektedir. Ekonomik bağımsızlığını kazanamayan kadın Walby’nin de değindiği gibi kendine şiddet uygulayan ya da uygulama potansiyeli olan erkeğe bağımlı hale gelmektedir.

Gölge raporlar kapsamında, kadına yönelik şiddetin yaşanmadan önlenmesine dair politikaların olmadığını daha çok şiddet yaşandıktan sonra şiddetin gündem konusu olduğu aktarılmaktadır. Toplumda kocadan görülen şiddetin şikâyet edilmesinin ayıplanacak bir şey gibi görülmesini, aile merkezli devlet politikalarını, kolluk kuvvetlerinin ya da mahkemelerin şiddet olsa bile ailenin bütünlüğü için uzlaşmacı bir ortam yaratma çabalarını göz önünde bulundurursak şiddetin yaşanmadan önce önlenmesi konusunda bir hayli geride kalındığı söylenebilir.

Devletin ideolojik aygıtı olarak medyanın cinsiyet temelli ayrımcı diline karşı yeteri kadar önlem alınmadığına vurgu yapan raporlarda patriyarkanın yeniden özel sektör tarafından üretildiğine de şahit olduğumuzu vurgulamaktadır. Walby gazetelerde tecavüz haberlerinin seçilerek ya da vakaların belirli bir kısmının aktarıldığını, yargı sürecindeki tecavüz haberlerine odaklanılmadığını ve genellikle kadınlar için uygunsuz ve tehlikeli olarak addettikleri uyarılarla haberleri sunduklarına vurgu yapmaktadır (2016, s. 220). Bianet’in gölge raporunda, Türkiye’de yapılan medya analizlerinde kadınları toplumsal cinsiyet kalıpları içerisine sıkıştıran, kadını küçük düşüren ve şiddet ile cinselliği bağdaştıran haberlerin sunulduğunu aktarılmaktadır. Kadın cinayetleri ve cinsel şiddet ile ilgili haberlerin hiçbir süzgeçten geçirilmeden doğrudan yayınlandığı raporlanmaktadır. Devletin bu haberler konusunda medya patronlarına müdahale etmesi gerekmekte, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve şiddeti meşrulaştıran dilden uzaklaşılması için bir denetim mekanizması getirmesi beklenmektedir.

¹⁸ Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması amacıyla hazırlanan yasa tasarısının kadın örgütleri tarafından eleştirilerine şemsiye kadın örgütü olan Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi’nin açıklamalarından ulaşılabilir: <http://www.keig.org>

Devlet, ataerkil ve güç ilişkileri üzerinden kendini tanımladığı ve kurguladığı için kadın – yurttaş ilişkisinde de hak tanımlamalarının sınırlarını bu güç ilişkisi ile belirlemektedir. Patriyarkanın bir parçası ve yeniden üretini olarak devlet bu alanda gerçekten ilerleme kaydetmek ister mi sorusu bu çerçevede karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin GREVIO'ya sunduğu resmi raporda eylem planlarına STÖ'lerin davet edildiği yazmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi davetler günümüzde hala geçerliliğini koruyor mu ya da davetler sadece kendi toplumsal cinsiyet yaklaşımına yakın olan STÖ'lerle mi sınırlı tartışma konusudur. Kadını bir birey olarak değil aile içerisinde değerlendiren bakış açısı ile çalışmalarını sürdürmesi ve eşitliği yok sayarak adalet temelli söylemler üretmesi maalesef Türkiye'de denkliğin inşa edilmesi için bir bariyer olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitlik olmadan adaletin olunmayacağı ve eşitlik sağlanmadan kadına yönelik şiddetin sona ermeyeceği, bu çalışmaların sadece kamusal alanla sınırlı kalmayıp evdeki şiddeti kapsayacak şekilde özel alana müdahala gerektiği ortadadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, patriyarka kuramı üzerinden uluslararası ve ulusal düzeyde cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet konusunda görülen gelişmeleri, Türkiye özelinde alandaki eksiklikleri ve öznelerle devlet arasındaki çatışmaları aktarmak adına yapılan bir analiz çalışmasıdır. Analiz kapsamında dünya literatürü dışında, Türkiye özelinde yapılan araştırmalara ve akademik metinlere referans verilerek tarihsel süreç ve güncel durum sunulmuş ve İstanbul Sözleşmesi'nin metni, Türkiye'nin Sözleşme izleme komitesi olan GREVIO'ya ilettiği rapor, sivil toplum alanında bir denetim mekanizması olarak adlandırabileceğimiz beş adet gölge rapor ve GREVIO'nun devlet ve gölge raporlara dayanarak hazırladığı rapor incelenmiştir. Her ne kadar kamu kurum ve kuruluşlarından temsilciler ve sivil toplumdaki kişilerle yapılacak yüz yüze görüşmelerle daha kapsamlı bir çalışma çıkma ihtimali olsa da bu araştırma kapsamında raporların detaylı bir şekilde sunulmasından dolayı böyle bir araştırma yöntemi tercih edilmemiştir. Her ne kadar Sözleşme kapsamında hazırlanan devlet ve sivil toplum raporları özneler tarafından yazılsa da aslında bu raporlar devleti ve sivil toplumu homojen bir yapı olarak ele almama neden oldu. Hem devlet hem de sivil toplum homojen değil aksine çoklu özneleri içerisinde barındırmaktadır. Devlet içerisinde de sivil toplum içerisinde farklı bakış açılarına sahip bireyler olduğundan yüz yüze mülakatlarda farklı yönlerden eleştiriler alınabilirdi. Bu farklı yaklaşımlar cinsiyete dayalı şiddet ve Sözleşme'nin uygulanması süreci ile ilgili başka ipuçları verebilirdi. Bu tezin konusu ile yapılacak başka araştırmalara yön vermesi açısından alanda daha fazla deneyim sahibi kişilerle yüz yüze mülakatlar çalışmaların yönünü değiştirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Sözleşme 2011 yılında imzalıp 2014 yılında yürürlüğe girmesine rağmen hala önemli bir adım atılmadığı gibi son günlerde, yani raporların yazılmasından iki sene sonra, muhafazakâr çevrelerin gündemine gelerek Sözleşme'nin iptal edilmesi tartışılıyor. 14 Temmuz günü Saadet Partisi Konya Milletvekili Karaduman Sözleşme ile ilgili basın toplantısı düzenleyerek "İstanbul Sözleşmesi adı verilen ucube, adeta aile yapımızı çökertmek için kaleme alınmıştır" diyerek feminist hareket içerisinde tartışmalara yol açmıştır (T24, 2019). Yeni Akit Gazetesi'nde 18 Temmuz tarihli çıkan yazı bu çevrelerin Sözleşme'yi hedef almaya

devam edeceklerinin göstergesidir. Yazı kapsamında kadınların boşanma isteklerinin arttığı ve genç kadınların evlenmediklerini belirtilmiş ve aile kurumuna zarar verildiği ve “bu yanıştan dönülmesi gerektiği” aktarılıyor (Yeni Akit, 2019). Bu hedeflerin Türkiye siyasetin giderek muhafazakârlaşmasına bağlıyorum. 90’lı yıllardan 2010’lu yıllara kadar cinsiyet eşitliği ve cinsiyete dayalı şiddet alanında sivil toplumun baskısı ve devletin bu baskıları görmezden gelmeyecek oluşturduğu yasalar günümüzde ortadan kaldırılmaya çalışılıyor. Eşitlik kavramının karşısına sanki eşitliğin tam tersi bir kavrammış gibi adalet kavramı getiriliyor. Ve sadece ailenin korunması, boşanmaların azalması ve daha çok çocuk söylemi üzerinden kadınların yaşamlarına müdahaleler çoğalıyor. Devleti dönüştürmek ve patriyarkal düzeni bozmak için sürdürülen mücadele şu anki konjonktüre bakıldığında başarısız bir çaba olarak algılanabilir fakat Türkiye’deki siyasi muhafazakârlaşmanın da dönüşebileceği unutulmamalıdır.

Hem kadına yönelik şiddetin artması hem de kadın örgütlerinin kazanılan haklarının ortadan kaldırılmaması için önemli bir gelişme olarak ele almamız gereken Sözleşme’nin kamuoyunda itibarsızlaştırılması bağlamında bu tartışmalara istinaden son zamanlarda yüz yüze görüşülecek kamu ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin bu alanda yapılacak bir sonraki araştırmaya önemli katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Bu tez çalışması kapsamında ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet Walby’nin patriyarka kuramı çerçevesinde inceleyerek hem uluslararası hem de ulusal düzeyde bu alanda yapılan çalışmalara değindim. Ayrıca Türkiye’deki direniş alanını aktarıp devletin hem genel hem de İstanbul Sözleşmesi özelinde toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı şiddet konusunda yaklaşımını ortaya çıkardım..

Analiz kapsamında, Türkiye’de kadınların özel ve kamusal alanda ezildiğine, kadının yasalarda böyle geçmese bile hem yasaların uygulanmasında hem iktidarın söylemlerinde hem de toplumdaki kadın erkek ilişkilerine bakıldığında ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldıklarını görüyoruz. Patriyarkal yapının hem yurttaşlar arası ilişkilere hem de kadın yurttaş ve devlet arası ilişkilere nüfuz ettiği de açıktır.

Bunlara rağmen, Türkiye’de tüm bu umutsuz koşullara rağmen süregelen bir direniş alanı oluşmuş ve bu mücadele ile dayanışma ağları kurulmuştur. Yine de bu mücadele ve dayanışma ağı patriyarkanın ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır. Çalışma sonunda görülmüştür ki örgütlü kadın mücadelesi ile kadının insan hakları konusunda ilerlemeler kaydedilse de patriyarka yapısal bir sorun olarak geçerliliğini sürdürmektedir. Her ne kadar devletin iktidarını sağlamlaştırmak için patriyarkadan beslendiği ve onu yeniden ürettiğini savunsam da örgütlü feminist mücadelenin daha önce gündemde olmayan eşitlik, ayrımcılık, şiddet gibi konuları ele alarak oluşturduğu mücadele alanına ve bu mücadeleden doğan kazanımlara inancım tam. Bu mücadele alanını genişletmek ve kadının hem özel hem kamusal alanda eşitlik talebini sürdürmenin dayanışma ağlarını arttıracak ve daha çok kadının hayatında olumlu gelişmelere sebep olacağını düşünüyorum. Devleti dönüştürmek ve kadınlar için yaşam alanı açmak zorundayız.

Kadının toplumda erkeklerle eşit görülmesi ve cinsiyete dayalı şiddetin sona ermesi için feminist direniş devam ederken devletin de bu alana müdahale etmesi gerektiği aşikârdır. Örgütlü mücadelenin devleti bu alanda çalışmaya itmesiyle patriyarkal yapının çözümlenmesi için bazı uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Öncelikli olarak, şiddeti engellemek için toplumsal cinsiyet eşitliğinin mümkün kılınması sağlanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen sosyal politikaların, kadınları cinsiyet rollerinden çıkararak kurgulanması gerekmektedir. Kadınları geleneksel rollere dayanarak sadece anne ve bakıcı rolleriyle ele alarak yapılacak çalışmalar patriyarkanın devamlılığını sağlamaktan başka bir şeye sebebiyet vermeyecektir. Bu bağlamda, politikaların merkezine toplumsal cinsiyet adaleti yerine eşitliği yerleştirmek, aile yerine kadını güçlendirecek politikalar oluşturmak, tüm bu politikaları oluştururken kamuoyunda farkındalık çalışmaları yapmak, bu çalışmalar için gerekli finansman ve insan kaynağını sağlamak, bu finansmanı kamu, özel sektör ve sivil toplum çalışanlarının eşitlik temelli eğitimlerine ayırmak ve şiddeti haklı gösteren devletin bütün ideolojik aygıtları, eğitim, aile, din, ordu ve diğer kolluk kuvvetleri, medya gibi, eşitliğin sağlanması ve şiddetin önlenmesi için cinsiyetçi dilden arınmasını sağlamak gerekmektedir.

Burada sıralanan tüm öneriler aslında İstanbul Sözleşmesi'nin de temelini oluşturan ve tavsiyeleri içerisinde yer alan önerilerdir. Sözleşme'nin 5. maddesi gereği, taraf devletlerin devlet yetkilileri, görevlileri ve organları kadına yönelik şiddeti içeren herhangi bir davranış ve eylemde bulunamazlar. Bu çerçevede imza atarak bu yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt eden devletin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda görevini yerine getirmesi gerekmektedir.

Devlet tarafından tüm bu çalışmalar yapılırken feminist mücadelenin itibarı zedelenmemeli ve bütün süreçlere dahil edilip patriyarkayı eleştiren feminist bakış açısı ile hayata geçirilmelidir. Devlet ve senelerdir alanda mücadele etmiş kadın örgütlerinin bu alanda iş birliği yoluna gitmesi önemlidir çünkü toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde bütüncül ve kapsayıcı bir çözüm üretmek için bu iki yapı birbirine muhtaçlardır.

Her ne kadar feminist direniş patriyarkal yapının sona ermesi için önemli bir mücadele alanı oluştursa da devletin bu alanda yapacağı politikalar ve yasal düzenlemeler toplumda gerçekleşecek olan değişim ve dönüşüm için önemli bir yere sahiptir. Devlet de eğer cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmek istiyorsa, eril bakış açısı yerine toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın deneyiminden yola çıkarak eleştirel bir bakış açısına muhtaçtır.

KAYNAKÇA

'159. Maddeye Hayır', *feminist Özel Sayı*, K Yayınları, 1990.

Abadan – Unat, N. (1991). Uluslararası Platformlarda Kadının Siyasal Katılımı. N. Arat (Dü.) içinde, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit Hak – Eşit Katılım*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları.

Altınay, A.ve Arat, Y. (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.

Arat, Y. (1991). 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı. *Toplum ve Bilim*, 53, 10-11.

Arat, Y. (1998). A Woman Prime Minister in Turkey, *Women & Politics*, 19 (4), 1-22.

Avrupa Konseyi. (2011). *Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi: İstanbul Sözleşmesi*. İstanbul.

Avrupa Konseyi. (2011). *Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi: İstanbul Sözleşmesi Açıklayıcı Metin*. İstanbul.

Ayata, G. (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk. N. Boztekin (Dü.) içinde, *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Ayata, G., Eryılmaz, S. ve Kalem S. (2011). *Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kimi ve Neyi Koruyor? Hakim, Savcı, Avukat Anlatıları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bart, P. ve O’Brien, P. (1985). *Stopping Rape: Successful Survival Strategies*. New York: Pergamon Press.

Bianet (2017). *GREVIO Gölge Raporu*. İstanbul.

Bora, A. (2015). Amargi Diye Bir Dergi. A. Bora (Dü.) içinde, *İradenin İyimsenliği: 2000'lerde Türkiye'de Kadınlar*. Ankara: Ayizi Yayınları.

Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Butler, J. (2007). *Taklit ve 'Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Büyükgöze, S. (2014). Devlet Politikaları ile Aile'nin Kurumsallaşması ve Kadınların "Yaşam Hakkı"na Müdahale. N. Boztekin (Dü.) içinde, *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Chinkin, C. (2004). Gender-Related Crimes: A Feminist Perspective. R. Thakur ve P. Malcontent (Dü.) içinde, *From Sovereign Imputiy to International Accountability: A Search for Justice in a World of States*. Tokyo: United Nations University Press.

Coşan, S. ve Yücesan-Özdemir, G. (2014). *İktidarın Şiddeti: AKP'li Yıllar, Neoliberalizm ve İslamcı Politikalar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, S. ve Gülbahar, H. (2000). *Türkiye'de Kadın Hareketinin Yüz Yılı Kronolojisi*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.

Çelikel, A. (1993). Aile Hukukunda Kadının Konumu. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 80.

Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası. (1988). *Bağır! Herkes Duysun*. Kadın Çevresi Yayınları.

della Porta, D. ve Diani, M. (2006). *Social Movements: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Ekal, B. (2011). Women's Shelters and Municipalities in Turkey: Between Solidarity and Benevolence. *EchoGéo*, 16.

Ertürk, Y. (2015). *Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*. İstanbul: Metis Yayınları.

European Commission. (2010). EC Domestic Violence against Women Report. *Special Eurobarometer*. Brussels.

Foucault, M. (2010). *The Birth of Biopolitics : Lectures at the Coll ge de France, 1978—1979*. New York: St Martin's Press.

Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25(26).

GİKAP. (2017). *GREVIO Gölge Raporu*. İstanbul.

GREVIO. (2018). *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) 'nin hükümlerinin hayata geçirilmesini sağlayan yasal ve diğer tedbirlere ilişkin GREVIO (İlk) Değerlendirme Raporu*. Fransa.

Hernes, Helga Maria (1987). *Welfare State and Women Power: Essays in State Feminism*. A Scandinavian University Press Publication.

Habermas, J. (2010). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora ve M. Sancar, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Işık, S. N. (2014). 1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler. A. Bora ve A. Günel (Dü.) içinde, *1990'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 41-72). İstanbul: İletişim Yayınları.

İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2011). "Kocandır, Döver De, Sever De": *Türkiye'de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim*. Amerika Birleşik Devletleri: Human Rights Watch.

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu (2017). *GREVIO Gölge Raporu*, İstanbul.

Kadın Adayları Destekleme Derneği (2018). *2018 yılı 8 Mart Karnesi Verileri*, İstanbul.

Kandiyoti, D. (2011). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları: Gelecek için Geçmişe Bakış. S. Sancar (Dü.) içinde, *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Feminist Çalışmalar* (s. 41-61). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

KASAV (2017). *GREVIO Gölge Raporu*, İstanbul.

Kerestecioğlu, İ. (2004). Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu: Kazanımlar ve Sorunlar. F. Berktaş (Dü.) içinde, *Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar* (s.35-54). İstanbul: KADER Yayınları.

Koçeli, F. (2014). 1980’ler Türkiye’sinde Feminist Hareket: Ankara ve Çevresi. A. Bora ve A. Günel (Dü.) içinde, *1990’larda Türkiye’de Feminizm* (s. 13-41). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kymlicka, W. ve Norman, W. (1994). Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory. *Ethics*, 104(2), 352-381.erişim <http://www.jstor.org/stable/2381582>

Marshall, T. H. (2015). Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf. A. Buğra ve Ç. Keyder (Dü.) içinde, *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. (G. İnal, Ş. Tekeli, Y. Zihnioğlu, G. Acar-Savran, F. Tınç ve Ş. Torun, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (1996). *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul.

Orloff, A. S. (1993). Gender and Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare Regimes. *American Sociological Review*, 58(3), 303-328.

Parla, A. (1996). Anlatılar, Duvarlar ve Direniş Sesleri: Aykırı Bir Mekân Olarak Mor Çatı. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (Ed.), *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* içinde. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

Parla, A. (2001). The “Honor” of the State: Virginity Examinations in Turkey. *Feminist Studies*, 27 (1).

- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford University Press.
- Sallan Gül, S. (2013). *Türkiye’de Kadın Sığınmaevleri: Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar mı? İstanbul: Bağlam Yayıncılık.*
- Sancar, S. (2011). Türkiye’de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. Serpil Sancar (Dü.) içinde, *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Feminist Çalışmalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Schechter S. (1988). Building Bridges Between Activists, Professionals and Reserchers. K. Yllö ve M. Bograd (Dü.) içinde, *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Newbury Park, California: Sage Publications
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (A. T. Kılıç, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sirman, N. (2007). Türkiye’de Kadın Vatandaş. *Amargi*, 7.
- Strid, S., Walby, S., ve Armstrong, J. (2013). Intersectionality and multiple inequalities: Visibility in british policy on violence against women. *Social Politics*, 20(4), 558–581. <https://doi.org/10.1093/sp/jxt019>
- Sulu Gülten, N. (2014). Şiddet İzleme ve Önleme Merkezleri – Pilot Uygulama. N. Boztekin Dü.) içinde, *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü? İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.*
- Şenol Cantek, F. ve Bora, A. (2015). Akacak Mecra Bulmak: 5Harfliler.com ve Reçel-blog.com. A. Bora (Dü.) içinde. *İradenin İyimserliği: 2000’lerde Türkiye’de Kadınlar*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1995). 1980’ler Türkiye’inde Kadınlar. Ş. Tekeli içinde, *1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timisi, N. Ve Ağduk Gevrek, M. (2014). Türkiye’inde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. A. Bora ve A. Günel (Dü.) içinde, *1980’ler 90’larda Türkiye’de Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Toktaş, Ş. ve Diner, Ç. (2011). Feminist Dilemma – With or Without the State? Violence against Women and Women’s Shelters in Turkey. *Asian Center for Women’s Studies*, 17(3).

Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. (H. Osmanağaoğlu, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Walby, S., Armstrong, J. ve Strid, S. (2012). Intersectionality: Multiple Inequalities in Social Theory. *Sociology*, 46 (2).

Watts, C. ve Zimmermann, C. (2002). Violence Against Women: Global Scope and Magnitude. *The Lancet*, 359. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08221-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08221-1)

Yorgun, P. (1984). The Women’s Question and Difficulties of Feminism in Turkey. *Khamsin*, 11.

Yöney, E. S. (1995). *Turkish Feminist Movement in the ‘80s: A Study on Two Feminist Journals: Kaktüs and Feminist*. (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul).

Yuval – Davis, N. (2007). Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 10(4).

Online Kaynaklar:

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012, 20 Mart). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı : 28239). 17 Ocak, 2019, tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm> adresinden alındı.

Armutçu, E. (2015, 2 Haziran). *Bir kadın size sırtını dönerse....* 15 Mart, 2019 tarihinde Hürriyet: http://sosyal.hurriyet.com.tr/Yazar/Emel-Armutcu_1111255/makale/Bir-kadin-size-sirtini-donerse_241656?_hrp adresinden alındı.

Aydın, S. (2017). *Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti*. 15 Mart, 2019 tarihinde KADEM: <http://kadem.org.tr/sare-aydin-turkish-foreign-quarteriy-dergisine-kadin-hareketinde-yeni-bir-ivme-toplumsal-cinsiyet-adaleti-ni-yazdi/> adresinden alındı.

Bianet. (2009). *Şiddet, Taciz, Tecavüz Çetelesi Tutuyor*. 10 Ocak, 2019 tarihinde Bianet: <http://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor> adresinden alındı.

Bianet. (2011). “*Kürtaj Hakkı*” Kampanyası Başladı. 30 Aralık, 2018 tarihinde Bianet: <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/138763-kurtaj-hakki-kampanyasi-basladi> adresinden alındı.

Bianet. (2014). *Kadın Örgütleri İstanbul Sözleşmesi Sürecinden*. 15 Mart, 2018 tarihinde Bianet: <https://bianet.org/bianet/kadin/161002-kadin-orgutleri-istanbul-sozlesmesi-surecinden-dislaniyor> adresinden alındı.

Bianet. (2015). *Sağlık Bakanı'ndan Kadına Kariyer Planı*. 28 Ocak, 2019 tarihinde Bianet: <http://bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/161231-saglik-bakani-ndan-kadina-kariyer-planı> adresinden alındı.

CNN Türk. (2014). *Bülent Arınç: "Kadın herkesin içinde kahkaha atmayacak"*. 28 Ocak, 2019 tarihinde CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/bulent-arinc-kadin-herkesin-icinde-kahkaha-atmayacak> adresinden alındı.

İffet. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde*. 17 Mart, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54b2d4060130a2.29204118 adresinden alındı.

Kazete. (2015). *GREVİO üyeleri kesinleşti*. 29 Ocak, 2019 tarihinde Kazete: <https://kazete.com.tr/haber/grevio-uyeleri-kesinlesti-36408> adresinden alındı.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2015, 3 Şubat). *Kürtaj yapıyor musunuz? "Hayır yapmıyoruz!"*. 15 Mart, 2019 tarihinde Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı:

<https://www.morcati.org.tr/tr/ana-sayfa/290-kurtaj-yapiyor-musunuz-hayir-yapmiyoruz> adresinden alındı.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2018, 12 Eylül). *Sığınak Tartışması Üzerine* 28 Ocak, 2019 tarihinde Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı:

<https://www.morcati.org.tr/tr/471-siginak-tartismasi-uzerine> adresinden alındı.

Radikal (2010). *'Kız yurdu' değil 'kadın yurdu'*. 28 Ocak, 2019 tarihinde Radikal:

http://www.radikal.com.tr/turkiye/kiz_yurdu_degil_kadin_yurdu-1033100 adresinden alındı.

Radikal (2012). *Başbakan: Her kürtaj bir Uludere'dir*. 28 Ocak, 2019 tarihinde

Radikal: http://www.radikal.com.tr/turkie/basbakan_her_kurtaj_bir_uluderedir-1089235 adresinden alındı.

Sol. (2010, 9 Aralık). *O öğrenci yanıtladı: "Hamile insan hakkını arayamaz*

mi?". 28 Ocak, 2019 tarihinde Sol Haber: <http://haber.sol.org.tr/medya/o-ogrenci-yanitladi-hamile-insan-hakkini-arayamaz-mi-haberi-36697> adresinden alındı.

Soru Önergesi. (7/6381. (23 Kasım 2016). 28 Ocak, 2019 tarihinde Türkiye

Büyük Millet Meclisi: <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-6381sgc.pdf> adresinden alındı.

Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt 12 Mart 2017. (2008). Erişim tarihi: 25

Ocak 2019, <http://www.anitsayac.com/?year=2017> adresinden alındı.

T24 (2019). *Saadet Partili Karaduman: İstanbul Sözleşmesi adı verilen ucube,*

adeta aile yapımızı çökertmek için kaleme alınmıştır. 14 Temmuz, 2019 tarihinde

T24: <https://t24.com.tr/haber/saadet-partili-karaduman-istanbul-sozlesmesi-adi-verilen-ucube-adeta-aile-yapimizi-cokertmek-icin-kaleme-alinmistir,830600>

adresinden alındı.

T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile*

İç Şiddet Araştırması. 17 Ocak, 2019 tarihinde Hacettepe Üniversitesi:

<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf> adresinden alındı.

T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2015). *Türkiye 'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2015*. 17 Ocak, 2019 tarihinde Hacettepe Üniversitesi: <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf> adresinden alındı.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *İşgücü İstatistikleri, Ocak 2019*. 2 Mayıs, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hb_x adresinden alındı.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *İstatistiklerle Kadın, 2018*. 2 Mayıs, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=hb_x adresinden alındı.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). *Zaman Kullanım İstatistikleri*. 17 Ocak, 2019 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=7&KITAP_ID=138 adresinden alındı.

Yeni Akit. (2019). *İstanbul Sözleşmesi Üzerine*. 18 Temmuz, 2019 tarihinde Yeni Akit: <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdurrahman-dilipak/istanbul-sozlesmesi-uzerine-29146.html> adresinden alındı.